

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

*Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису*

ГАНДЗЮРА АЛІСА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 341.1/8

ДИСЕРТАЦІЯ

**МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
ВІДНОСИН УКРАЇНИ ТА КИТАЮ**

Спеціальність 12.00.11 – міжнародне право

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук.
Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело
_____ А.В.Гандзюра

Науковий керівник – Смирнова Ксенія Володимирівна,
доктор юридичних наук, професор

Київ – 2021

АНОТАЦІЯ

Гандзюра А.В. Міжнародно-правове регулювання відносин України та Китаю. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.11 – міжнародне право. Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Міністерство освіти і науки України, Київ, 2021.

Дисертація присвячена комплексному аналізу інструментів та особливостей міжнародно-правового регулювання відносин стратегічного співробітництва між Україною та Китаєм. Окрім вичерпного огляду основних принципів двосторонніх відносин між країнами розкривається опис наявного досвіду в окремих сферах, визначення інтересів кожної сторони та пошук точок їх перетину, окреслюються перспективи подальшої співпраці.

Визначено поняття «стратегічного партнерства» через призму інструментів правового регулювання та еволюції норм двосторонніх угод, а також уточнено поняття «двостороннього партнерства», яке визначається у науковій літературі, розширено розуміння теоретичного та практичного правового наповнення його змісту. Аналіз теоретико-правових концепцій співробітництва, а також формату двостороннього стратегічного співробітництва дає підстави констатувати, що процеси глобалізації породжують як позитивні наслідки, так і проблеми, для вирішення яких держави зближуються в пошуках нових шляхів вирішення завдань, що постають, і переходять до активної взаємодії об'єднуючи спільні зусилля, що часто втілюється за рахунок більш активного використання формату стратегічного співробітництва для встановлення відносин особливого пріоритету, перевагами якого вбачається, в першу чергу, відносна швидкість та простота узгодження питань щодо врегулювання двосторонніх відносин, а також варіативність формалізації подібних відносин.

Встановлено специфічні особливості договірно-правової бази українсько-

китайських відносин та етапів її формування за рахунок здійснення комплексного аналізу діючих двосторонніх актів, а також розкрито динаміку розвитку відносин України та Китаю, виділено етапи становлення договірної механізми регулювання двосторонніх відносин, визначено тенденцію безперервного розширення двостороннього співробітництва.

Детальна увага приділяється концепції «м'якого права», норми якого створюючи правові наслідки формують правове поле на етапі закладення основ двосторонніх відносин між державами для укладення масштабних юридично зобов'язуючих договорів у майбутньому, одночасно виступають важливим регулятором відносин стратегічного співробітництва. В даному контексті найактуальнішим правовим питанням постає аспект фактичної реалізації стратегічного партнерства, що завжди є комплексним процесом. Проведений порівняльний аналіз існуючих правових інструментів стратегічного партнерства на прикладі досвіду ЄС і Канади, а також України та Великої Британії дає підстави аргументувати можливість еволюції двосторонніх відносин до формалізації повноцінних домовленостей у відповідній масштабній угоді. Підсумовано, що «м'яке право» може стати першим кроком на шляху до юридично обов'язкових угод, залучення «м'якого права», актів і формулювань загально-політичного змісту допомагає уникнути формальних та видимих державних зобов'язань, для уникнення ратифікації або інших громіздких внутрішніх процедур (у разі внесення поправок та ін.). На прикладі еволюції правового закріплення стратегічного співробітництва між державами вбачається беззаперечна важливість актів «м'якого права», особливо на ранніх етапах двосторонніх відносин.

В результаті проведеного дослідження встановлено зв'язок між етапами розвитку двосторонніх відносин у векторі стратегічного партнерства та еволюцією норм угод між сторонами від превалювання «м'якого права» і формулювань загального характеру до конкретизації домовленостей, разом з тим здійснено теоретичне узагальнення на підставі комплексного аналізу теоретико-

методологічних засад та нормативних основ правового регулювання стратегічного співробітництва між Україною та КНР, а також визначено його характерні особливості.

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та представлено систематизований огляд інструментів міжнародно-правового регулювання відносин України і Китаю як суб'єктів міжнародного права та їх аналіз через призму глибокого розуміння еволюції договірної бази на тлі розвитку українсько-китайських відносин від закладення основ дружби до реалізації взаємовигідного стратегічного партнерства.

В роботі розкрито теоретико-правовий аспект українсько-китайських двосторонніх відносин та їх нормативного закріплення. Проаналізовано передумови розвитку даних відносин, а також джерела та механізми їх міжнародно-правового регулювання.

Детальний історико-правовий аналіз галузевого співробітництва України та Китаю, а також існуючих нормативно-правових секторальних угод розкриває специфіку та особливості українсько-китайських відносин у торговельно-економічній, інвестиційній, науково-технічній, військово-технічній та оборонній, медичній, культурній та освітній сферах. Важливим завданням є формування продуманої стратегії та плану розвитку двостороннього економічного співробітництва. Науково-технічна співпраця між Україною та Китаєм залишається ефективною, а наявна договірна база забезпечує ці відносини систематичним і довгостроковим характером із значними і практично невичерпними перспективами подальшого розвитку.

На шляху до наповнення українсько-китайського стратегічного співробітництва практичним змістом з огляду на порівняльний аналіз тенденцій та правове оформлення подібних відносин між іншими державами сформульовано пропозиції щодо удосконалення окремих інструментів міжнародно-правового регулювання українсько-китайських відносин, зокрема щодо розробки та імплементації секторальних угод у галузях, що становлять

обопільний інтерес, включення положень щодо механізму забезпечення виконання зобов'язань сторонами, а також розширення масштабів роботи інституційного механізму регулювання, завдяки якому відбуватиметься розробка конкретних планів співробітництва у різних напрямках і проектах.

Ключові слова: стратегічне партнерство, «м'яке право» (soft law), двостороннє співробітництво, Україна, Китай.

SUMMARY

Gandziura A.V. International legal regulation of relations between Ukraine and China. – Qualifying scientific research on the rights of the manuscript.

The thesis for a candidate's degree in International Law, Specialty 12.00.11. Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv, 2021.

The dissertation is devoted to the complex analysis of tools and features of the strategic cooperation between Ukraine and China and their international legal regulation. The thesis reveals the theoretical and legal aspect of Ukrainian-Chinese bilateral relations and their normative consolidation. It gives a comprehensive overview of the basic principles of strategic cooperation between Ukraine and China and a general description of the existing experience in certain areas, the determination of each party's interests and searches for «common ground», outlines prospects for further cooperation. Also promising directions for future collaboration are defined and general condition of relations between them is evaluated.

The concept of "strategic partnership" is defined through the prism of the legal regulation instruments and the evolution of bilateral agreements, as well as the concept of "bilateral partnership", which is defined in the scientific literature, the understanding of theoretical and practical legal content has been expanded. The

analysis of theoretical and legal concepts of cooperation, as well as the format of bilateral strategic cooperation gives grounds to state that the processes of globalization give rise to both positive consequences and problems, for the solution of which states converge in search of new ways to solve emerging problems by joining their forces, which is often realized through more active use of the strategic cooperation format to establish relations of special priority, the advantages of which are seen, first of all, in the relative speed and ease of coordination of bilateral relations, as well as the variability of formalization of such relations.

Specific features of the Ukrainian-Chinese relations legal framework and stages of its formation have been defined through a comprehensive analysis of existing bilateral acts, as well as the dynamics of relations between Ukraine and China, stages of the contractual mechanism formation regulating bilateral relations were identified together with a trend of continuous expansion of this bilateral cooperation.

Special attention is paid to the concept of "soft law", the rules of which, creating legal consequences, form the legal field at the stage of laying the foundations of bilateral relations between states for concluding profound legally binding agreements in the future, while acting as an important regulator of strategic cooperation. In this context, the most pressing legal issue is the aspect of the actual implementation of the strategic partnership, which is always a complex process. The comparative analysis of the existing strategic partnership legal instruments on the example the EU and Canada, as well as Ukraine and the United Kingdom experience gives grounds to argue the possibility of bilateral relations evolution to formalize full-fledged agreements in the relevant large-scale document. It is concluded that "soft law" can be the first step towards legally binding agreements, the involvement of "soft law" acts and formulations of general political content helps to avoid formal and visible state obligations, ratification or other cumbersome internal procedures (in case of amendments, etc.). The evolution of the legal consolidation of strategic cooperation between states shows the

undeniable importance of "soft law" acts, especially in the early stages of bilateral relations.

As a result of the study, the connection between the stages of bilateral relations development in the vector of strategic partnership and the evolution of agreements between the parties from the prevalence of "soft law" and general formulations to the specification of agreements, has been established, in addition to this, a theoretical generalization based on a comprehensive analysis of theoretical-methodological principles and legal regulation normative bases of strategic cooperation between Ukraine and China is made, its characteristic features are determined.

The dissertation provides a theoretical generalization and presents a systematic review of international legal regulation instruments of relations between Ukraine and China as international law actors and their analysis through the prism of a deep understanding of the contractual framework evolution against the background of Ukrainian-Chinese relations development from laying the foundations of friendship to the implementation of a mutually beneficial strategic partnership.

The paper reveals the theoretical and legal aspect of Ukrainian-Chinese bilateral relations and their normative consolidation. The preconditions for the development of these relations, as well as the sources and mechanisms of their international legal regulation are analyzed.

Detailed historical and legal analysis of sectoral cooperation between Ukraine and China, as well as existing regulatory sectoral agreements reveals the specifics and features of Ukrainian-Chinese relations in trade and economic, investment, scientific and technical, military, technical and defense, medical, cultural and educational spheres. It is important to form a well-thought out strategy and plan for the development of bilateral economic cooperation. Scientific and technical cooperation between Ukraine and China remains effective. A thorough contractual framework provides these relations with a systematic and long-term

nature with significant and practically inexhaustible prospects for further development.

On the way to filling the Ukrainian-Chinese strategic cooperation with practical content, taking into account the comparative analysis of trends and legal framework of similar relations between other states, proposals have been formulated to improve certain instruments of international legal regulation of Ukrainian-Chinese relations, in particular, the development and inclusion of provisions on the mechanism for ensuring the fulfillment of obligations by the parties, as well as expanding the scope of the institutional regulatory mechanism, which will develop specific plans for cooperation in various areas and projects.

Keywords: strategic partnership, «soft law», bilateral cooperation, Ukraine, China

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті, опубліковані у наукових фахових виданнях України

1. Гандзюра А.В. Етапи становлення договірної механізми регулювання українсько-китайського стратегічного співробітництва. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія право.* 2018. Вип. 48 (том 2). С. 165-168.
2. Гандзюра А.В., Смирнова К.В. The Role of “Soft Law” in Relations of Strategic Cooperation Between Ukraine And PRC: International Legal Analysis. *Актуальні проблеми міжнародних відносин.* 2019. Вип. 138. С. 106-113.
3. Гандзюра А.В. Особливості правових інструментів реалізації двостороннього стратегічного співробітництва між Україною та КНР. *European and Comparative law journal.* 2019. №10/1. С. 151-168.
4. Гандзюра А.В. Україна і КНР: ключові засади та перспективи відносин стратегічного партнерства. *Вісник Південного регіонального центру національної академії правових наук України.* 2020. №22. С. 227-235.

5. Гандзюра А.В. Стратегічне партнерство як інструмент реалізації міжнародних двосторонніх відносин. *Юридичний вісник Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2020. № 1. С. 376-383.

Стаття, опублікована в іноземному виданні

6. Гандзюра А.В. Концепція «м'якого права» (soft law) у формуванні засад регулювання стратегічного співробітництва. *European Political and Law Discourse*. 2021. Vol. 8. Iss. 1. P. 27-32.

Тези наукових доповідей

7. Гандзюра А.В. Правовий аналіз договірної механізми регулювання українсько-китайського співробітництва. Міжнародна науково-теоретична конференція молодих учених «Актуальні проблеми міжнародних відносин» 26 жовтня 2017 року м. Київ. С. 94-97.

8. Гандзюра А.В. Еволюція становлення договірних відносин між Україною та КНР. Міжнародна науково-теоретична конференція «Геостратегічні пріоритети України в політичній, економічній, правовій та інформаційній сферах» 19 жовтня 2017 р., м. Київ. С. 164-166.

9. Гандзюра А.В. Акти «м'якого права» (soft law) як нормативна основа стратегії двостороннього співробітництва. Міжнародна науково-практична конференція «Еволюція Європейського Союзу: виклики сучасності та перспективи» 3 грудня 2019 р., м. Київ. *Журнал європейського і порівняльного права*. 2019. №11/3-4. С. 124-128.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	11
РОЗДІЛ 1 ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ВІДНОСИН ДВОСТОРОННЬОГО СТРАТЕГІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА.....	20
1.1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ КОНЦЕПЦІЇ СПІВРОБІТНИЦТВА МІЖ СУБ'ЄКТАМИ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА	20
1.2. СТРАТЕГІЧНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ЯК ПРАВОВИЙ ІНСТРУМЕНТ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ	32
1.3. КОНЦЕПЦІЯ “М'ЯКОГО ПРАВА” ТА ЇЇ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ ЗАСАД РЕГУЛЮВАННЯ СТРАТЕГІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА.....	53
Висновки до Розділу 1	73
РОЗДІЛ 2. ОСНОВНІ АСПЕКТИ РЕГУЛЮВАННЯ СТРАТЕГІЧНОГО ПАРТНЕРСТВА УКРАЇНИ ТА КНР	76
2.1. ГЕНЕЗА РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКО-КИТАЙСЬКИХ ВІДНОСИН ТА СФЕРИ СПІВРОБІТНИЦТВА	76
2.2. ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ДОГОВІРНОГО МЕХАНІЗМУ	93
2.3. ІНСТИТУЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ ТА КНР	101
Висновки до Розділу 2	106
РОЗДІЛ 3. СПЕЦИФІКА ДОГОВІРНО-ПРАВОВОЇ БАЗИ УКРАЇНСЬКО-КИТАЙСЬКИХ ДВОСТОРОННІХ ВІДНОСИН.....	108
3.1. РАМКОВІ ЗАГАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ УГОДИ У ВІДНОСИНАХ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА КНР.....	108
3.2. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ТА ІНВЕСТИЦІЙНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ ТА КНР	124
3.3. РОЛЬ СЕКТОРАЛЬНИХ УГОД У СИСТЕМІ ВІДНОСИН УКРАЇНИ З КНР	137
Висновки до Розділу 3	152
ВИСНОВКИ	155
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	160
ДОДАТОК	182

ВСТУП

Сучасні світові глобалізаційні процеси призводять до поглиблення взаємозалежності держав, в першу чергу, через переплетіння економічних та фінансових зв'язків, що спонукає країни до посилення співробітництва для забезпечення їх національних інтересів. Зовнішньополітичні відносини країн характеризуються значним динамізмом і, як наслідок, активізацією двосторонніх міжнародних відносин. Актуальною є тенденція до проголошення стратегічного партнерства між суб'єктами міжнародного права. Це, в першу чергу, зумовлено тим, що декларація відносин стратегічного партнерства демонструє винятковість або надзвичайну важливість таких відносин для країн-партнерів. Українсько-китайські міжнародні відносини еволюціонували від основ визнання і встановлення дипломатичних відносин до проголошення відносин стратегічного партнерства, від декларації спільності загальних принципів до конкретних юридично обов'язкових домовленостей. На сьогоднішній день постає гостра потреба у проведенні системного аналізу етапів та специфічних рис становлення договірної механізми міжнародно-правового регулювання відносин між Україною і КНР на шляху до фактичного втілення стратегічного співробітництва.

Актуальність теми дослідження. Сучасні світові глобалізаційні процеси призводять до поглиблення взаємозалежності держав, в першу чергу, через переплетіння економічних та фінансових зв'язків, що вимагає від країн посилення співробітництва між ними з метою забезпечення національних інтересів. Зростаюча роль Китайської Народної Республіки як провідного актора на міжнародній арені взагалі та китайського вектору зовнішньої політики України зокрема, а також залучення інструменту стратегічного співробітництва як окремого виду двосторонніх міжнародних відносин зумовлюють актуальність дослідження даної теми та потребують

поглибленого розуміння передумов повноцінного функціонування, а також розробки оптимальних та ефективних форм і засобів практичного втілення такого співробітництва.

Гене́за розвитку українсько-китайських міжнародних відносин представляє собою еволюцію від основ визнання і встановлення дипломатичних відносин, декларації спільності загальних принципів до проголошення відносин стратегічного співробітництва та більш конкретних юридично обов'язкових домовленостей. Поглиблення співробітництва між двома державами актуалізує питання міжнародно-правового регулювання відносин між ними, що є фундаментом для їх практичної та ефективної реалізації, чим і визначається необхідність дослідження цієї теми. Серед сучасних наукових доробок бракує комплексного юридичного аналізу наявної договірної бази українсько-китайських відносин та пропозицій щодо її вдосконалення, також практично відсутні дослідження, присвячені правовим інструментам регулювання і розвитку співробітництва України та Китаю. Аналіз еволюції правових норм у процесі становлення двосторонніх відносин співпраці та розробка підходів щодо оцінки їх нинішнього стану і перспективного прогнозування відповідного правового поля для їх розвитку являють собою непересічний інтерес на шляху до фактичної реалізації стратегічного співробітництва.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження здійснено відповідно до планових тем наукових досліджень кафедри порівняльного і європейського права, згідно з науковою темою Інституту міжнародних відносин «Україна у міжнародних інтеграційних процесах» (№ 11БФ048-01), яка є складовою Комплексної наукової програми Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Метою даного дослідження є визначення парадигми потенційного формування стратегічного партнерства українсько-китайських відносин з

урахуванням аналізу інструментарію міжнародно-правового регулювання відносин між сторонами, задля виявлення об'єктивних закономірностей та особливостей розвитку відповідного правового поля для його фактичної реалізації.

Для досягнення мети у дисертаційній роботі передбачається визначення таких основних дослідницьких **завдань**:

- здійснити аналіз теоретико-правових концепцій співробітництва між державами, як специфічних передумов формування та розвитку формату відносин стратегічного співробітництва;

- розкрити зміст, сутність і специфіку стратегічного співробітництва як інструменту втілення зовнішньо-політичної діяльності держави;

- поглибити науково-теоретичне розуміння концепції «м'якого права» та проаналізувати його практичну роль у формуванні засад та розвитку стратегічного співробітництва;

- виявити тенденції та закономірності функціонування норм «м'якого права» у процесі формування і розширення правового поля регулювання двосторонніх міжнародних відносин;

- визначити місце, значення та структуру українсько-китайського співробітництва в системі сучасних міждержавних зв'язків і міжнародних відносин;

- дослідити генезу розвитку та визначити історичні, економічні та політико-правові передумови співпраці між Україною і КНР;

- окреслити основні сфери та форми українсько-китайського співробітництва;

- дослідити етапи становлення та специфіку договірної механізми співробітництва між Україною і КНР;

- визначити місце інституційного механізму регулювання у відносинах України та Китаю;

- проаналізувати базові рамкові двосторонні угоди України і КНР

загально-політичного характеру;

- провести аналіз секторальних угод у провідних галузях співробітництва між двома державами;

- дослідити особливості правового регулювання відносин України і КНР у сфері торговельно-економічного та інвестиційного співробітництва, а також окремих галузях, які становлять максимальний обопільний інтерес.

Об'єктом дисертаційного дослідження є система правовідносин між Україною та Китаєм як суб'єктів міжнародного права.

Предметом дослідження є комплекс норм та положень, що відображають особливості правового регулювання відносин України та Китаю, а саме міжнародні договори та акти органів співпраці, що регулюють українсько-китайські відносини та співробітництво у правовій, дипломатичній, економічній, науково-технічній і гуманітарній сферах та діяльність державних установ, що сприяють розвитку двосторонньої співпраці.

Теоретико-методологічну основу дослідження формують праці як вітчизняних учених, так і зарубіжних науковців, які висвітлювали різні аспекти досліджуваної тематики. Дослідженню загальних аспектів розвитку українсько-китайських відносин присвятили роботи такі визначні науковці як В. Урусов, В. Седнев, С. Пронь, Є. Камінський, І. Погорєлова, В. Кіктенко, А. Гончарук, Є. Гобова, О. Коваль, С. Кошовий, Ван Пен, Цзян Чанбінь, Лі Фень та інші. Проблематиці стратегічного партнерства присвячено роботи В. Герасимчука, В. Жовкви, Е. Лисицина, Г. Перепелиці, С. Толстова, В. Шамраєвої, Л. Чекаленко, О. Разумкова, А. Козирєва, Б. Тарасюка, І. Погорської, Є. Макаренко, Н. Ржевської та ін. Неоціненний вклад у розробку концепту "м'якого права" своїми науковими розробками зробили В. Буткевич, В. Мицик, І. Лукашук, Г. Гулевська, І. Шалінська, А. Дьомин, К. Смирнова, Д. Трубек та інші.

Основний джерельний пласт для аналізу міжнародно-правового

механізму регулювання відносин України та Китаю складає договірна база, яка на сьогоднішній день налічує більше 270 актів, кожен з яких вартий окремої уваги. До нормативних матеріалів дисертант відносить українсько-китайські угоди, які складають підґрунтя міждержавних відносин. Автор вивчив двосторонні українсько-китайські угоди за період з 1992 по 2020 роки. Ці документи дають можливість визначити рівень розробки правової бази українсько-китайського співробітництва, оцінити значення угод з позиції налагодження і поглиблення співпраці між країнами.

Дисертаційне дослідження здійснено за допомогою сукупності методів: системного – при дослідженні теоретичних основ міжнародно-правових передумов еволюції українсько-китайського співробітництва (розділи 1-2); історичного - для з'ясування історичних, економічних та політико-правових передумов розвитку співробітництва України і КНР (підрозділи 1.1, 2.1 та 2.2); порівняльно-правового (компаративістського) – для аналізу правопорядків України та Китаю (підрозділи 2.1 та 2.2); методи моделювання - для прогнозування пріоритетних напрямів розвитку українсько-китайських відносин (підрозділи 2.1 та 3.3); структурно-функціонального – для виявлення системи договірного та інституційного механізму регулювання співробітництва між Україною і КНР (підрозділи 2.2, 2.3 та розділ 3); формально-юридичного - для аналізу форм участі держав у зовнішніх зносинах (підрозділи 1.1, 1.2, 2.1); методи аналізу, синтезу, кількісного та якісного порівняння – для розкриття особливостей формування, стану та перспектив договірно-правової бази двосторонніх відносин України та КНР (розділи 2 та 3), оперування інструментарієм формально-логічного методу (аналіз, синтез, дедукція, індукція тощо) дозволило сформулювати понятійно-категоріальний апарат роботи (розділи 1–3), проаналізувати існуючі доктринальні підходи (підрозділи 1.1, 2.1–2.2, 3.3) й обґрунтувати авторську позицію з дискусійних питань проблематики дослідження (підрозділи 1.2, 2.3, 3.2–3.3), а також сформулювати висновки.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дана робота є першим в українській юридичній науці комплексним дослідженням міжнародно-правових основ співробітництва України з КНР у сучасних умовах. У ході дослідження проведено ґрунтовний аналіз теми та сформульовано низку наукових положень і висновків.

Уперше:

– визначено поняття «стратегічного партнерства» через призму інструментів правового регулювання та еволюції норм двосторонніх угод;

– встановлено специфічні особливості договірно-правової бази українсько-китайських відносин та етапів її формування за рахунок здійснення комплексного аналізу діючих двосторонніх актів;

– розкрито динаміку розвитку відносин України та Китаю, виділено етапи становлення договірного механізму регулювання двосторонніх відносин, визначено тенденцію безперервного розширення двостороннього співробітництва;

– встановлено зв'язок між етапами розвитку двосторонніх відносин у векторі стратегічного партнерства та еволюцією норм угод між сторонами від превалювання «м'якого права» і формулювань загального характеру до конкретизації домовленостей;

– здійснено теоретичне узагальнення на підставі комплексного аналізу теоретико-методологічних засад та нормативних основ правового регулювання стратегічного співробітництва між Україною та КНР, а також визначено його особливості;

– сформульовано пропозиції щодо удосконалення окремих інструментів міжнародно-правового регулювання українсько-китайських відносин, зокрема щодо розробки та імплементації секторальних угод у галузях, що становлять обопільний інтерес, включення положень щодо механізму забезпечення виконання зобов'язань сторонами, а також розширення масштабів роботи інституційного механізму регулювання,

завдяки якому відбуватиметься розробка конкретних планів співробітництва у різних напрямках і проектах;

удосконалено:

– поняття «двостороннього партнерства», яке визначається у науковій літературі, розширено розуміння теоретичного та практичного правового наповнення його змісту;

– існуючу теоретичну базу щодо впливу міжнародно-правового регулювання відносин України та Китаю на їх розвиток;

– наявну наукову базу щодо генези розвитку, а також історичних та економіко-правових передумов співробітництва України і КНР;

– розуміння структури та системи двосторонніх нормативно-правових актів між Україною та КНР;

дістали подальшого розвитку:

– концепції «м'якого права», норми якого створюючи правові наслідки формують правове поле на етапі закладення основ двосторонніх відносин між державами для укладення масштабних юридично зобов'язуючих договорів у майбутньому, одночасно виступаючи важливим регулятором відносин стратегічного співробітництва;

– наукові позиції щодо визначення пріоритетних сфер співробітництва України та Китаю та розробки відповідних нормативно-правових актів для забезпечення регулювання взаємодії в процесі реалізації проектів в них;

– систематизація міжнародно-правової бази, яка забезпечує реалізацію українсько-китайських відносин у секторальних сферах співпраці;

– аналіз особливостей правового регулювання торговельно-економічного та інвестиційного співробітництва України та Китаю, яке визначає перспективу поглиблення економіко-правових відносин між обома партнерами.

Теоретичне і практичне значення отриманих результатів полягає в можливості використання результатів дослідження, пропозицій і висновків

для подальшого розвитку науки міжнародного права. Зокрема, результати дисертаційного дослідження можуть бути використані для поглиблення наукових знань та створення необхідної теоретичної бази в питанні двосторонніх відносин України з КНР, а також для подальшого розвитку досліджень даної проблематики.

Результати дослідження можуть мати також практичне застосування в освітньому процесі, зокрема розробки лекцій та спецкурсів, які пов'язані з вивченням та практичним функціонуванням інститутів міжнародного публічного права, такі як право міжнародних договорів, міжнародна правосуб'єктність тощо.

Практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що вони можуть бути використані для вдосконалення вже існуючих та розробки нових механізмів міжнародно-правового регулювання українсько-китайського співробітництва, що визначено одним із пріоритетних напрямків зовнішньополітичної діяльності України. Результати даного дослідження можуть бути корисними для урядових делегацій, які залучені до переговорного процесу з метою укладання угод про двостороннє співробітництво, а також для вдосконалення старих і розробки нових актів двостороннього співробітництва України та Китаю.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною, завершеною науковою роботою, що виконана особисто з урахуванням фундаментальних досягнень науки міжнародного права. Усі сформульовані в ній положення та висновки, які складають наукову новизну, отримані та обґрунтовані автором завдяки самостійному аналізу. Використані в дисертації ідеї, положення чи тези інших авторів мають відповідні посилання і використані лише для підкріплення ідей дисертанта.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дисертаційної роботи доповідалися й обговорювалися на конференціях, за результатами яких було опубліковано тези виступів, зокрема на таких як

міжнародна науково-теоретична конференція молодих учених «Актуальні проблеми міжнародних відносин» (м. Київ, 26 жовтня 2017 р.); Міжнародна науково-теоретична конференція «Геостратегічні пріоритети України в політичній, економічній, правовій та інформаційній сферах» (м. Київ, 19 жовтня 2017 р.); міжнародна науково-практична конференція «Еволюція Європейського Союзу: виклики сучасності та перспективи» (м. Київ, 3 грудня 2019 р.).

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження викладено у дев'яти наукових працях – шести статтях, з яких п'ять – у періодичних наукових фахових виданнях України та одна стаття - у виданні іноземної держави, що входить до міжнародних наукометричних баз, трьох тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що об'єднують дев'ять підрозділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (169 найменувань), додаток А, в якому представлено результати апробації дисертації. Загальний обсяг дисертаційної роботи становить 183 сторінки, із них основного тексту 149 сторінок.

Розділ 1 ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ВІДНОСИН ДВОСТОРОННЬОГО СТРАТЕГІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

1.1. Теоретико-правові концепції співробітництва між суб'єктами міжнародного права

Кожна держава у своїй зовнішній політиці як сукупності дипломатичних, військових, правових і економічних засобів намагається досягти оптимальної реалізації свого національного інтересу, що неможливо досягти без розвинутої взаємодії, без поваги до законних інтересів інших країн та міжнародної спільноти в цілому.

Сучасному розвитку міжнародних відносин притаманні дві тенденції – глобалізація та регіоналізація, які функціонують водночас як паралельно, так і в протистоянні. Глобалізаційні процеси загалом пов'язують із поглибленням взаємозалежності країн через переплетіння фінансових та товарних ринків. Глобалізація міжнародних відносин стимулює посилення співробітництва між країнами з метою забезпечення різноманітних національних інтересів. І якщо саме існування явища глобалізації та її інтенсифікація не викликає сумнівів, то дати чітке та всеохоплююче наукове визначення цьому поняттю з огляду на поліаспектність проблеми досить складно. Неоднозначність глобалізаційних процесів щоденно потребує нових рішень з позиції міжнародно-правового регулювання та виступає каталізатором запеклих дискусій представників економічного та господарського сектору. Для досягнення суті явища глобалізації варто розглянути головні фактори даного процесу. Найбільш характерною рисою є процес інтернаціоналізації економічного життя, який охоплює, але не обмежується взаємодією національних економік у сфері господарської діяльності та вільним змішанням капіталів і товарів. У центрі уваги перебувають проблеми довкілля, які вийшли за державні кордони, вирішення яких вимагає

координації зусиль світового співтовариства. Також проводиться робота над створенням правового поля щодо проблем безпеки, зокрема, ключовим пунктом у формуванні договірної бази між державами є питання відмови від застосування ядерної зброї. Революція в галузі інформаційних та комунікаційних технологій сформувала спільний інформаційний простір і зробила надбанням світової спільноти події у будь-якому регіоні світу. [26, с. 92-93] Одразу постають питання як про захист інформації і розвиток кіберзлочинності, так і про важелі правового контролю та регулювання. Отже, варто враховувати, що глобалізаційні процеси в світі мають свої позитивні та негативні наслідки, прояв яких багато в чому залежить від стану економічного розвитку конкретних держав. [74]

З огляду на суверенітет держави, головним питанням процесів глобалізації є протиріччя між зростаючою взаємозалежністю країн і народів з однієї сторони, а з іншої – збереженням права держави самостійно і на свій розсуд вирішувати внутрішні проблеми. [11] В процесі глобалізації державний суверенітет не розчиняється, а лише змінює свій зміст та операціональність. Одночасно, він стає переосмисленим ресурсом для маніпулювання, а глобалізація розширює можливості такого потенційного маніпулювання. [46] У той же час, активний розвиток глобалізації останнім часом ставить під сумнів абсолютність суверенітету держав. Вирішення глобальних проблем людства в цілому неможливе без чіткого і розгорнутого правового регулювання, без детального законодавства, яке забезпечуватиме цивілізовані відносини між людьми, організаціями, державами. Таким чином, роль права, і в першу чергу – міжнародного права, в сучасному світі відчутно зростає, що представляє собою об'єктивну закономірність глобального світового ладу. [11]

Саме глобалізаційні процеси останнім часом набували найбільш відчутного впливу на міждержавну взаємодію. Перше застосування терміну “глобалізація” пов’язують з іменем американського економіста Т. Левітта, у

1983 році, який визначив глобалізацію як “процес злиття ринків окремих продуктів, які виробляються транснаціональними корпораціями”. [21]

Теорія глобалізації підкреслює саму масштабність тих змін, які охопили весь світ. Наукова література дає багато різних тлумачень глобалізації. На думку Дж. Штігліца, це “тісніша інтеграція держав і народів світу, зумовлена значним зниженням цін на транспортування й комунікації та зламом штучних перепон потокам товарів, послуг, капіталу, знань і, меншою мірою, людей через кордон”. [100]

Узагальнюючи, глобалізація представляє собою процес, «під час якого більша частина соціальної активності здобуває світовий характер, у якому географічний фактор втрачає свою важливість або стає незначним у встановленні й підтримці транскордонних економічних, політичних або соціокультурних відносин, що охоплює всі сфери життя сучасного суспільства». [49]

Головним чинником розвитку глобалізаційних процесів є економічний аспект. Глобалізація знаходить свій прояв в усіх сферах суспільного життя – політичній, військовій, соціальній, культурній, морально-етичній тощо. Однак саме в світовій економічній сфері найбільш яскраво відображаються зміни і їх глобальність. [44]

Особливостями розвитку глобалізації на сучасному етапі є перебудова біполярного світу; розвиток ідеї початку епохи постмодерну, яку пов’язують із глобалізацією і трансформація соціальних цінностей; зростання темпів глобалізації, з однієї сторони, а з іншої – інтенсифікація процесів регіоналізації, відособлення, диференціації умов існування населення як різних країн, так і в межах однієї держави. [7]

Говорячи про суперечливість наслідків глобалізації окремої уваги потребують питання протиріччя між універсалізацією (гомогенізацією) суспільного життя, прийняттям ринкової моделі і прагненням народів зберегти свою самобутність і культурну ідентичність. С. Хантінгтон зазначає,

що світ стає більш тісним, взаємодія між народами різних цивілізації посилюється, що призводить до росту цивілізаційного самоусвідомлення, до поглиблення розуміння розбіжностей між цивілізаціями та спільності в межах цивілізації. [145]

Також постає проблема геоекономічного розмежування світу та поглиблення розриву за рівнем життя розвинутих країн (Півночі) і країн «периферії» (Півдня) і техніко-економічними показниками. Значне посилення міграційних процесів має суперечливі наслідки як для «приймаючих» країн, так і для тих, що «віддають». Країни, що «віддають», знижують таким чином проблему рівня безробіття, але в той же час страждають від втрати інтелектуальної еліти. Однак і «приймаючі» країни стикаються зі значними проблемами. Міграційні процеси змінюють соціальну структуру цих суспільств, через створення нових етнічних общин, стимулюють нові дискусії і питання про громадянські права етнічних меншин і про культурну ідентичність народу. Нові проблеми змушують уряди багатьох країн зробити імміграційний контроль більш жорстким, що суперечить суті глобалізації, яка несе в собі не лише вільне пересування капіталів і товарів, а й робочої сили. [43, с. 130-131]

Посилення взаємозалежності у міжнародному просторі відбувається паралельно із процесами регіоналізації і дезинтеграції окремих територій. Одночасно можемо спостерігати фрагментацію деяких регіонів. На думку С. Хантінгтона, дезинтеграція сучасного світу відбувається не стільки за економічними, а саме за цивілізаційними кордонами”. [144]

Головним регулятором зовнішньої політики держав залишається міжнародне право як сукупність норм і принципів, які збалансовують усю систему міжнародних відносин, а також взаємодію на двосторонніх засадах. Процеси глобалізації стимулюють світовий економічний розвиток, а отже держави самі прагнуть до взаємодії (як способу розвитку свого потенціалу) та зміцнення своїх позицій на міжнародній арені. Так у світовій науковій

думці можна зустріти таке поняття, як «міжнародне право розвитку». Як пише Вираллі, “міжнародне право розвитку відображає трансформацію, яку зазнає міжнародне право у цілому, перехід від права мирного співіснування (класичного міжнародного права) до міжнародного права співробітництва”. [168]

Поступово зміцнюється тенденція, що ступінь забезпеченості інтересів держави все більшою мірою залежить від її відносин та взаємодії з іншими країнами. [13]

При цьому дискусія глобалістів і антиглобалістів демонструє неоднозначність оцінки процесу глобалізації. Проблема полягає в тому, що більшість дослідників вбачають джерело та причини світової трансформації та глобальних зрушень у змінах в економіці, технологічному прогресі та розвитку засобів комунікації, та залишають осторонь зміни “невидимих” цивілізаційних чинників (соціальних, культурних). “Розмивання” кордонів між державами є лише одним із глобалізаційних аспектів, адже є низка негативних наслідків, починаючи від збідніння більшої частини населення планети до погіршення екологічних проблем. Таким чином, важливо докласти зусиль, аби зробити процес глобалізації керованим та спрямувати його саме на покращення життя. [100]

Певним чином світ з “розмитими” кордонами ускладнює ряд сфер та вимагає розв’язання накопичених і нових проблем – економічних, екологічних, соціальних, культурних. Примітним є те, що більшість із них не може бути успішно розв’язана однією державою, а вимагає спільних дій міжнародного співтовариства. “Міжнародні зв’язки на рівні міністерств, відомств, неурядових організацій, приватних осіб з обміну досвідом, навчання, стажування, впровадження спільних проектів і програм засвідчують не лише відкритість суспільств (учасників таких відносин), їх політичних систем, а й зближення у формуванні єдиних підходів осмислення та вирішення глобальних викликів, встановлення діалогу культур тощо”.

[100]

Глобалізаційні процеси суттєво і комплексно впливають на характер, зміст та механізм дії сучасного міжнародного права. Щодо цього С. В. Черниченко писав, що “посилення взаємозалежності держав, дедалі більше усвідомлення міжнародним співтовариством загальнолюдських цінностей призводить до ускладнення міждержавних відносин. Це зумовлює подальше вдосконалення міжнародного права”. [15] Таким чином міжнародне право набуває дійсно глобального й універсального характеру.

У сучасних умовах зв'язки між економічною, політичною та правовою сферами суспільного життя стають дедалі тіснішими. Під впливом глобалізації, зокрема, трансформуються взаємозв'язки між правом та політикою. Перш за все, пріоритетні напрями державної політики визначаються відповідно до взятих державою на себе міжнародних зобов'язань. З огляду на поширення єдиних правових стандартів, відбувається поступове зближення світових правових систем та формування єдиного правового поля, активізується взаємодія, зміцнюються взаємозв'язки між існуючими політичними системами. В умовах глобалізації саме динамічність правової системи набуває особливого значення. [7]

Нерозуміння природи процесу глобалізації є однією з основних причин того, що деякі держави зловживають взаємозалежністю і провадячи односторонню політику прагнуть використати її лише у власних інтересах. Нормальний розвиток глобалізації залежить від протидії такій політиці спільними зусиллями членів міжнародного співтовариства, а провідну роль у цьому процесі покликане відіграти міжнародне право. [15]

Однією із найбільш суттєвих закономірностей розвитку сучасного світового господарства на тлі глобалізаційних перетворень є міжнародна інтеграція. Інтеграційні прагнення та заходи держави здійснюються для підвищення конкурентоспроможності національної економіки та досягнення

гармонізації взаємозв'язку різноманітних соціальних інтересів.

Глобалізація та інтеграція міждержавних зв'язків носить об'єктивний характер, а питання про необхідність виходу кожної країни на зовнішні ринки залишається актуальним як у теоретичному аспекті, так і в практичному втіленні. [153]

У самому процесі інтеграції виділяють дві форми – міжцивілізаційний інтеграційний процес (глобалізація) та міждержавна (міжнародна) інтеграція. [14]

Міжнародна інтеграція є якісно новим етапом розвитку і формою прояву інтернаціоналізації економічного і політичного життя, що передбачає відносне зближення і пристосування держав. Це поняття розглядається і як процес, і як відносини певного рівня, коли дві і більше країни об'єднуються для створення розширеного політичного простору, в рамках чого укладаються інтеграційні угоди, метою яких є отримання певних економічних переваг та місця у світовому політичному процесі. Разом з тим, процеси міжнародної інтеграції природно вимагають від держав компромісних рішень і добровільних часткових обмежень їх суверенітету.

Інтеграційний процес в умовах глобалізації включає поглиблення та зміцнення системи транснаціональних зв'язків між державами та має низку напрямів, при цьому ці напрями не завжди регламентуються конкретною інтеграційною ідеєю. На сьогоднішній день характер втілення інтеграційного процесу залежить від ефективності як зовнішньої, так і внутрішньої політики держави, в одних випадках він несе ситуативний характер, в інших – стратегічний. Отже, якщо держава проводить ефективну політику, передбачається стратегічний характер інтеграційного процесу, в інших випадках він має ситуативний характер. [14]

Інтегрованість держав проявляється в двох формах – нормативно-правовій та реальній (фактичній). Саме ступінь нормативно-правової розробки показує найвищий рівень інтегрованості, оскільки визначається

кількістю прийнятих законів та укладених угод, однак фактичний стан функціонування держави в межах відповідного інтеграційного об'єднання може бути слабким, оскільки важливим є наявність технологічного забезпечення законодавчої бази. [14]

Загалом вважається, що основними формами міжнародної взаємодії є суперництво, конфлікт і співпраця. Форма суперництва являє собою мирний спосіб боротьби між державами за найбільш вигідну реалізацію своїх національних інтересів, варіюючись від поширення своїх капіталів і до розміщення своїх військових баз. Суперництво може мати місце як серед країн, які декларують відносини стратегічного партнерства, так і серед тих, що перебувають у відносинах конфронтації. Якщо говорити про конфлікти на міжнародному рівні, то вони виникають в ситуаціях коли не вдається певним чином врегулювати несумісні інтереси держав. Їх вираження відбувається через денонсацію договорів, офіційний розрив дипломатичних стосунків, економічну блокаду, здійснення інформаційних диверсій для провокування внутрішньої дестабілізації, терористичних актів та військових переворотів, а також громадянської і світової воєн. Переходячи до окреслення розуміння формату співпраці слід зазначити, що вона здійснюється через участь у різноманітних міжнародних організаціях, шляхом укладення двосторонніх й широкомасштабних договорів про дружбу і співробітництво. Найбільш перспективною формою взаємодії є співпраця, яка максимально адекватно відповідає геостратегічним інтересам суб'єктів міжнародних відносин, передбачає при цьому найбільш масштабний спосіб обопільно вигідної взаємодії держав у різноманітних сферах та галузях і називається стратегічним партнерством. [19]

Традиційною в цьому плані є дискусія між реалістами та лібералістами, центральним питанням якої є тенденція країн до співпраці чи протистояння. Теорія реалізму / неореалізму базується на основоположних поняттях страху та бажання контролю, через які актори керуються виключно власними

егоїстичними інтересами, провадять політику сили і верховенства над конкуренцією. Відсутність довіри та стан конфронтації є природним для міжнародних відносин, а індикації моральності немає місця у ефективному та відповідальному управлінні. Непорушною залишається державо-центрична модель міжнародної системи, а суверенність держави є однією із ключових цінностей. У сучасному анархічному міжнародному середовищі кожна держава має забезпечити власну безпеку, а вірогідної співпраці важко досягти та регулювати, оскільки вона залежить від могутності країн. Щодо погляду на співробітництво, прихильники реалізму вважають, що кооперативна поведінка можлива лише в окремих випадках, а кожен із укладених альянсів короткочасний та поверхневий, крім того розмежування між внутрішньою і зовнішньою політикою є чітким.

Відповідно до позицій лібералістів/неолібералістів, як зазначає у своїх дослідженнях британський політолог Тімоті Джей Данн, держави інстинктивно спрямовані на компроміси, сприятливі для всіх, оскільки пов'язані гармонією інтересів. Співпраця розглядається як природний стан у міжнародних відносинах, що стимулює сторони будувати інститути співробітництва на базі найсильніших рис і переваг держав. Війни та конфлікти не є неминучими, а роль суверенності держави поступово втрачає свою першочергову значимість, в той час як соціальна відданість поступово переходить на наддержавний рівень. Світ, сповнений різноманітних взаємозв'язків, втрачає стабільність, але найбільшим ворогом держави є не інші держави, а асиметричні загрози. І задля вирішення спільних проблем і задач застосовується транснаціональне співробітництво, яке при започаткуванні в одній галузі може бути перенесено в іншу.

На нашу думку, прогресивна модернізація постійно розширює потребу і вид співробітництва за кордоном. Кооперативна поведінка є вирішальним фактором для можливостей розвитку держави, а чіткий розподіл політики на внутрішню і зовнішню є штучним і нефункціональним в аспекті подальших

планів і векторів розвитку. [157, с. 39-41]

Саме стратегічне партнерство як інструмент зовнішньої політики може служити як послідовникам ліберального, так і реалістичного підходів. Його суть полягає у співпраці між суб'єктами, які розділяють однакові цілі.

Важливим і спільним для обох теоретичних підходів є паралельне підтримання інституціональної гнучкості та довгостроковості виключно тісних стосунки між партнерами. Можемо говорити про те, що стратегічні альянси об'єднують елементи реалістичних альянсів та теорій ліберальної інтеграції.

З однієї сторони, навіть сама можливість співпраці, яка може мати джерело не лише в страху перед третьою стороною, підтверджує ідеалістичне переконання про прогресивний характер міжнародних відносин. А з іншої сторони, це не обов'язково супроводжується або є результатом інституційного розвитку конкретних відносин. Зовсім навпаки, поява особливих відносин може бути відповіддю на розроблені механізми міжнародного співробітництва у формі міжнародних та наднаціональних організацій, які в умовах мінливого середовища функціонування держави скоріш сповільнюються, аніж ініціюють дії. Причиною того, що стратегічні партнерські відносини встановлюються та підтримуються, виступає не роль інститутів у мотивації співпраці, а підкреслений реалістами збіг обставин у проблемних питаннях. Важливо зауважити, що, хоча держави і не відмовилися від реалізації власних національних інтересів задля загального блага, найчастіше саме дане співробітництво стає найкращим способом для досягнення їх цілей. Більше того, незважаючи на те, що довгострокове співробітництво, безперечно, посилює певну залежність між партнерами, спричинену глобалізацією, основою альянсів все ще є правова автономія суб'єктів. [157, с. 42]

Теорія альянсів є однією із найбільш знехтуваних серед теорій міжнародних відносин. Консервативні дослідники зазвичай розглядають її

предмет допоміжним способом для опису інших категорій політології, таких як: балансу сил чи структури системи. Видатні дослідники, які мають справу зі статистичними методами, такі як Кеннет Ніл Уолтц, зазвичай зосереджуються на співвідношенні між деякими фіксованими наборами уявлень, наприклад кількістю альянсів та частотою конфліктів, але не на політичних процесах створення та підтримання альянсів. І хоча було досягнуто певних цінних висновків в аналізі окремих аспектів міжнародного співробітництва, лише деякі дослідники вирішили прийняти виклик і створити цілісну і послідовну теорію альянсів. [157]

Сучасна література у політичній науці надає багато визначень альянсу, які, не зважаючи на відмінності, не суперечать один одному. Загалом можемо говорити про дві групи, – більш жорстке і класичне визначення та ширше і сучасніше. Отже, класичне і вузьке поняття альянсу представляється як “відносини двох або більше держав, що базуються на союзницькій угоді, укладеній для об’єднання військових, політичних та економічних сил для вчинення спільних дій задля попередження загрози (агресії) третьої сторони або сторін. Військовий характер відносин є вирішальним, а отже така категорія альянсів включає пакти безпеки і ненападу”. У ширшому розумінні дане поняття пов’язане практично з усіма формами міжнародної взаємодії між країнами, включаючи вищезгадані військові альянси, дипломатичні коаліції, пакти про дружбу і співробітництво, федерації і конфедерації, міжурядові міжнародні організації, наднаціональні організації та стратегічне співробітництво. Спільним знаменником обох понять є, безумовно, кооперативний характер відносин між суб’єктами, а також відповідь на потенційні та існуючі виклики, які виникають у можливостях кожної зі сторін. Держави погоджуються взяти на себе міжнародні зобов’язання лише тоді, коли вони не в змозі вирішити проблеми, акумулюючи лише власний потенціал і отже використовують силу суми ресурсів сторін. [157]

Отже, очевидними є глобальні зміни за останні роки у визначенні місця

права окремих держав у загальній системі міжнародних відносин, а головним чином – у його взаємодії з міжнародним правом та іншими національними правовими системами планети, що повинно сприяти зближенню різноманітних держав і регіонів світу, зниженню світової напруженості. Епоха глобалізації – це етап суттєвих і суперечливих перетворень, в першу чергу, це стосується правових систем усіх держав, активного сприйняття в них загальновизнаних правових принципів та міжнародних норм, позитивного досвіду у багаторічній юридичній практиці інших країн і зближення систем права усіх цивілізованих держав на відповідній основі. Водночас це період зростання ролі та об'єму міжнародного права, збільшення кількості галузей регулювання суспільних відносин його нормами, активного впровадження її норм та принципів у правові системи окремих держав. Право як інструмент встановлення чіткого нормативного регулювання діяльності міждержавних об'єднань, спеціальних процедур вирішення спорів між ними, прийняття рішень та укладення договорів посилює й своє соціальне значення. В спеціалізованій юридичній літературі обґрунтовано розвивається ідея щодо міжнародної взаємодії національних правових систем, їх зближення та уніфікації, що є глобальним юридичним явищем. [94]

Спостерігаючи за діяльністю сильних держав наприкінці ХХ ст., американські фахівці відзначили поширення та ефективність застосування економічних інструментів, в першу чергу. До того ж, розширюючи параметри міжнародного співробітництва, процеси глобалізації створюють основу для функціонування глобалізованих “soft power instruments” (інструментів “м'якої сили”). І якщо за часів біполярності відбувалася лише інституціоналізація глобальних “м'яких” інструментів втілення зовнішньої політики, то у наступний період відбувається їх активне впровадження. [95]

Інструментарій, який застосовується у зовнішньополітичній діяльності держави, не змінюється відповідно до кінцевої цілі використання. Тобто, всі

інструменти спрямовані на забезпечення інтересів держави у міжнародному середовищі, який би з інструментів держава не використовувала у своїй зовнішній політиці. Водночас, в процесі системної еволюції міжнародних відносин розширюється і набір інструментів для здійснення зовнішньої політики на міжнародній арені. Порівнюючи для прикладу сьогодні з довестфальською добою, можна говорити про те, що серед головних засобів втілення зовнішньополітичної діяльності використовували дипломатію та воєнну стратегію, в той час як зараз до них додалися інструменти «м'якого впливу». [95]

В епоху глобалізації значна кількість договорів між країнами характеризує зростаючу взаємозалежність між ними, а поряд зі створенням регіональних союзів, значного поширення набули саме двосторонні угоди. Перевагами такого виду співробітництва є відносна швидкість та простота процедури узгодження можливих питань щодо врегулювання аспектів двосторонніх відносин, порівняно з багатосторонніми домовленостями. Для сучасних договорів та домовленостей характерною є тенденція до проголошення відносин стратегічного співробітництва між державами-партнерами для наголошення на пріоритетності взаємовідносин між ними.

Отже, епоха глобалізації “розмиває” міждержавні кордони і посилює взаємозалежність держав між собою задля задоволення своїх національних інтересів, що має як позитивні наслідки, так і породжує нові проблеми і виклики. В будь-якому випадку держави автоматично зближуються між собою і переходять до активної взаємодії, що проявляється у дво- або багатосторонньому співробітництві.

1.2. Стратегічне співробітництво як правовий інструмент зовнішньополітичної діяльності держави

Сучасні зовнішньополітичні відносини країн характеризуються

значним динамізмом та підвищенням взаємозалежності держав, і, як наслідок, активізацією двосторонніх міжнародних відносин. Актуальною є тенденція до проголошення стратегічного партнерства між суб'єктами міжнародного права. Це, в першу чергу, зумовлено тим, що декларація відносин стратегічного партнерства демонструє винятковість або надзвичайну важливість таких відносин для країн-партнерів. Проблематиці стратегічного партнерства в українській науці присвячено роботи В. Жовкви, Е. Лисицина, Г. Перепелиці, С. Толстова, В. Шамраєвої, Л. Чекаленко, О. Разумкова, А. Козирєва, Б. Тарасюка, І. Погорської, Є. Макаренко, Н. Ржевської та ін. Значна увага стратегічному партнерству як феномену приділяється у працях таких західних дослідників, як Б. Лідделл Харт, В. Муррей та М. Гріслі, Дж. М. Колінз.

Відносини стратегічного партнерства це відносини, що носять винятковий характер порівняно з іншими міжнародними відносинами та ґрунтуються на забезпеченні національних інтересів. Національні інтереси з наукової точки зору стали предметом вивчення багатьох дослідників – як вітчизняних, так і закордонних. Поняття національних інтересів достатньо широке, вони визначаються у різних сферах – економічній, політичній, соціальній тощо. [25]

Співпраця є найбільш перспективною формою взаємодії держави для задоволення своїх національних інтересів, яка реалізується через участь у різних міжнародних структурах та різнорівневі договори про дружбу і співробітництво. Співпраця, як вид міжнародної взаємодії, використовується в усіх сферах міжнародної діяльності. Синонімом поняття “співпраця” виступає поняття “партнерство”. Слід зазначити, що дане поняття остаточно сформувалося після Другої світової війни як результат подолання наслідків тоталітаризму в країнах Західної Європи. Передусім, партнерство трактувалося як політика компромісу та ідеологічна основа економічної політики соціал-демократичних урядів. “Холодна війна”, що почалася,

створювала морально-політичне тло, яке змушувало шукати вихід з важкої соціальної конфронтації. І лише з часом на зміну конфронтації прийшло змагання, а потім і партнерство сторін, що стало необхідним компонентом соціального миру та економічного процвітання [71, с. 13-16]

Одним із різновидів співпраці є стратегічне партнерство. Поняття “стратегічне партнерство” вже давно посіло вагоме місце у практичних процесах міжнародних відносин, будучи комплексним та багатоаспектним. [152] Стратегічне партнерство відповідає геостратегічним інтересам суб’єктів міжнародних відносин і передбачає найбільш масштабний і вигідний для всіх сторін спосіб взаємодії у різноманітних сферах суспільного життя. Воно являє собою особливий інструмент зовнішньої політики держави, використання якого являє собою по суті узгодження своїх дій на міжнародній арені з іншими країнами. Взаємодія у використанні даного інструмента, а також збіг пріоритетних національних інтересів двох чи більше держав у різних галузях призводять до виникнення особливого виду міждержавного співробітництва між ними. У постбіполярній міжнародній системі стратегічне партнерство як особливий вид міждержавного співробітництва посідає дедалі важливіше місце порівняно з іншими формами взаємодії та видами співробітництва, які базуються на об’єднанні проти спільного ворога або спираються лише на одну із вказаних сфер співробітництва. [98]

Більшість вітчизняних дослідників сходяться у баченні, що “основною умовою для проголошення міждержавних відносин на принципах стратегічного партнерства є повний або частковий збіг стратегічних цілей країн-партнерів”. В основі іншого підходу до проблем визначення стратегічного партнерства лежить аналіз і розуміння ключових складових – понять “стратегія” і “партнерство”. При цьому, “принциповим є визначення зовнішньополітичної стратегії держави, в той час як стратегічне партнерство розглядається як засіб її реалізації”. [50, с. 68]

На думку Н.М. Ракутиної, стратегічне партнерство на регіональному рівні є формою довгострокової добровільної і взаємовигідної співпраці, в основі якої лежить об'єднання ресурсів, знань, компетенцій і здібностей його суб'єктів, що сприяє досягненню максимальної ефективності у діяльності суб'єктів такого партнерства і забезпечує стабільний соціальний і економічний розвиток регіону. [90]

І.І. Жовква вважає що на міждержавному рівні стратегічне партнерство виступає особливим і непересічним інструментом зовнішньополітичної діяльності держави, використовуючи який вона узгоджує свої дії на міжнародній арені. [34]

Б. Парахонський та Г. Яворська розглядають стратегічне партнерство як такий тип міждержавних відносин, який побудований як послідовна система взаємодії держав з вектором реалізації спільних стратегічних інтересів, цілей та завдань. Якщо порівнювати із союзницькими відносинами, стратегічне партнерство не передбачає усталеної і жорсткої системи зобов'язань. [31]

В широкому розумінні стратегічне партнерство представляється як система взаємодії двох або кількох акторів на міжнародній арені, яка оснований на визнанні спільних цінностей, високому рівні співробітництва у низці визначених галузей, взаємній зовнішньополітичній підтримці, узгодженні позицій держав у кризових ситуаціях та у випадку вирішення міжнародних конфліктів. [31]

У більш вузькому розумінні стратегічне партнерство може розглядатися як таке, що побудовано на більш прагматичних засадах, сконцентроване навколо реалізації масштабних міждержавних проєктів, зокрема, в політичній, безпековій, торгівельно-економічній, транспортно-інфраструктурній та інших важливих галузях. Наповнення стратегічного партнерства конкретним змістом завжди відбувається залежно від специфіки поставлених цілей та завдань, які вирішуються за його допомогою". [20]

Стратегічне партнерство, незважаючи на свою популярність у практиці сучасної дипломатії та засобах масової інформації, ще не отримало ґрунтовного теоретичного аналізу. Більшість наявних досліджень зосереджені на описі конкретних особливих відносин в історичній перспективі. [157]

Основою для стратегічного партнерства, як правило, є юридично необов'язкова декларація (але навіть це не є необхідним), яка дає як обом сторонам можливість входу і виходу із різноманітних пактів, або їх тимчасового припинення. Після кожної із спільно вчинених дій суб'єкти можуть продовжувати, виходити, припиняти або завершувати співпрацю без будь-яких наслідків для їх правосуб'єктності та здатності діяти в міжнародному середовищі. [157]

Таким чином, можемо говорити про те, що стратегічне партнерство – це такий рівень міждержавного співробітництва, який передбачає здійснення країнами певних спільних дій для задоволення своїх ключових національних інтересів. Важливими принципами такого партнерства є довготривалість, максимальна ефективність та взаємовигідність. Безумовно, воно виключає допустимість будь-яких несправедливих або дискримінаційних дій однієї держави по відношенню до іншої. Розуміється, що незалежно від зміни керівництва країн-партнерів спільно ухвалені рішення підлягають послідовному виконанню. Зазначається, що якщо актуальні інтереси однієї з держав певним чином суперечать принципам стратегічного співробітництва між ними, задля досягнення компромісу розглядається навіть можливість поступитися такими інтересами на користь партнера. У будь-якому випадку такі дії мусять бути зумовлені спільним курсом, якого держави дотримуються на міжнародній арені”. [152, с. 164]

Розглядаючи стратегічне партнерство як довгострокове і взаємовигідне співробітництво рівноправних суб'єктів міжнародних відносин для вирішення важливих завдань, необхідно брати до уваги наступні умови:

наявність ключових цілей, досягнення яких вимагає взаємної координації зусиль сторін у довгостроковій перспективі; спільне і однакове розуміння цілей та засад розвитку стратегічного партнерства суб'єктами; актуальна договірно-правова база партнерства, яка чітко закріплює зміст даного співробітництва і механізми його фактичної реалізації; усталений інституційний механізм, який забезпечує реалізацію стратегічного партнерства; перевага спільних цілей над розбіжностями і т.п., а перешкодами на шляху до стратегічного партнерства можуть стати різниця підходів до будови політичної системи та негативні історичні стереотипи сприйняття партнера. [73]

Серед бажаних умов сприятливого стратегічного партнерства вбачаються такі фактори, як спільний кордон, перспектива розв'язання стратегічних проблем, збіг вихідних рис розвитку, доповнюваність економік обох країн, перспективи розширення ринку збуту товарів тощо. [148, с. 10]

Формат стратегічного партнерства побудований як послідовна система взаємодії держав, спрямована на реалізацію спільних цілей, стратегічних завдань та інтересів. На відміну від союзницьких відносин даний вид співробітництва не передбачає жорстокої системи зобов'язань різнопланового характеру сторін (політичного, економічного, гуманітарного або безпекового). Водночас, відносини стратегічного партнерства визначаються між сторонами, які мають взаємне стратегічне значення, і таким чином спроможні, завдяки партнерським відносинам, впливати на реалізацію інтересів країн як в національному, так і в більш широкому міжнародному контексті". [30, с. 58-59]

Відносини стратегічного співробітництва на сьогодні виступають одним із найбільш важливих інструментів здійснення зовнішньої політики, який дедалі частіше використовується провідними країнами, а також інтеграційними об'єднаннями, оскільки він дозволяє значно підвищити результативність дій на міжнародній арені. Довготривале партнерство,

випробуване часом, постає гнучким механізмом взаємодії між країнами, які об'єднані метою вирішення стратегічних цілей для реалізації своїх національних інтересів та підвищення рівня стабільності у світі. Випробування міцності стратегічних відносин здійснюється в умовах поглиблення конкуренції, як глобальної, так і регіональної, загострення боротьби за природні ресурси та ринки збуту на фоні зростання негативних тенденцій у міжнародній системі. Оновлення міжнародного балансу сил і стрімкий розвиток нових глобальних тенденцій створюють, з однієї сторони, додаткові виклики для консолідації сил країн партнерів, а з іншої, – можливості для появи нових конфігурацій міжнародного партнерства. [75]

Важливим є обов'язковий попередній аналіз двосторонніх відносин, який має передувати проголошенню відносин стратегічного партнерства між державами щодо відповідності їх критеріям стратегічного партнерства. Відповідність міждержавних відносин певним критеріям та параметрам переважно може виступати передумовою для віднесення таких зносин до категорії стратегічного партнерства. [34]

Для застосування категорії “стратегічне партнерство” необхідним є попередній тривалий висхідний розвиток співробітництва між державами. У даному контексті основний акцент робиться не стільки на вимірі тривалості такого розвитку, скільки на тому, що це має бути саме висхідний розвиток. Інакше кажучи, до моменту встановлення стратегічного партнерства висхідний розвиток відносин між суб'єктами має бути довшим, ніж період стагнації чи низхідного розвитку (в ідеалі, низхідного розвитку не повинно бути взагалі). [33]

Проаналізувавши втілення відносин стратегічного партнерства держав на практиці, можна виділити такі основні його моделі: фактичне, декларативне, прагматичне, представницьке та асиметричне стратегічне партнерство. Звичайно, зазначені моделі є схематичними і можуть

використовуватись лише для загального і цілісного розуміння цього поняття.

При фактичному стратегічному партнерстві після встановлення відносин держави активно розвивають його на всіх рівнях протягом певного періоду часу, намагаючись спільно досягнути цілей та задоволення національних інтересів, визнаючи зобов'язання один перед одним, сторони готові йти на взаємні поступки та компроміс. У разі якщо стратегічне партнерство несе характер декларативного, держави укладають договір про стратегічне партнерство, але його положення не реалізуються у зазначених напрямках або проводяться лише формальні зустрічі представників сторін, які в подальшому не мають практичного наповнення. Прагматичне стратегічне партнерство держав передбачає встановлення відносин виключно з метою їх розвитку в окремій галузі, а представницьке – встановлення партнерства в окремих регіонах чи організаціях з метою реалізації власних інтересів локально в цих регіонах та просування своїх інтересів та проектів. Для асиметричного стратегічного партнерства характерним є встановлення відносин партнерства при домінантності однієї зі сторін.

Кожне практичне стратегічне партнерство не можливо однозначно віднести до тієї чи іншої моделі. Для одного партнерства можуть використовуватись декілька моделей одночасно, або чергуватись, змінюючи одна одну. Справжньому стратегічному партнерству притаманна, низка принципів, таких як “високий ступінь співробітництва і довіри, прозорість відносин, що означає широку взаємодію у міжнародних справах та відсутність спрямованості супроти третіх країн, широта партнерства не тільки в економічній сфері, а й у політичній сфері, тісна координація зовнішньополітичних дій на всіх ключових напрямках світової та двосторонньої співпраці, обов'язкова довготривалість відносин, оскільки це є запорукою політичних і військових гарантій. Водночас стратегічні партнери повинні враховувати низку обставин, які пов'язані з геополітичними та гео економічними інтересами інших країн-партнерів”. При цьому для плідної

фактичної реалізації партнерства додатком до базового міждержавного договору має стати довгострокова програма стратегічного співробітництва з основних напрямів. Таким чином, стратегічне партнерство можливе виключно за умов жорсткої реалізації взятих на себе зобов'язань. [22]

Стратегічне партнерство як інструмент зовнішньої політики України пройшло такі основні етапи розвитку, які послідовно трансформували його роль у зовнішньополітичному механізмі нашої держави:

1) етап формування передумов для використання інструмента стратегічного партнерства в зовнішній політиці України (перша половина 1990-х років); на першому етапі, що тривав протягом першої половини 1990-х рр., коли закладалися передумови для використання стратегічного партнерства як інструмента в зовнішній політиці України, поняття «стратегічного партнерства» знайшло відображення у деяких офіційних документах, а саме у Постанові Верховної Ради України «Про Основні напрями зовнішньої політики України». В зазначеному документі було задеклароване встановлення відносин стратегічного партнерства з усіма державами-сусідами України, а також політичного і військового партнерства з державами Заходу – членами ЄС та НАТО (це партнерство фактично також можна вважати стратегічним). Можемо зробити висновок, що на даному етапі стратегічне партнерство постало одним з основних засобів забезпечення безпеки України в умовах її статусу позаблокової та нейтральної держави.

2) етап становлення стратегічного партнерства як інструмента розвитку відносин з державами світу (друга половина 1990-х років); стратегічне партнерство стає одним із основних інструментів становлення і розвитку двосторонніх відносин України з іншими державами.

Процес проголошення відносин стратегічного партнерства у зазначений період відзначалася певними особливостями. Варто відзначити загальну хаотичність підходу до проголошення відносин стратегічного

партнерства України. Крім того, такі відносини декларувались в умовах відсутності повноцінного концептуального визначення і розуміння стратегічного партнерства як такого та встановлених критеріїв віднесення держав до категорії стратегічних партнерів України. Також невизначеною залишалась загальна мета залучення та застосування інструмента стратегічного партнерства в зовнішній політиці України. Можна також говорити про здебільшого кон'юнктурний підхід до застосування інструмента стратегічного партнерства в зовнішньополітичній діяльності України (здебільшого цей інструмент застосовувався щоб приховати відсутність фактичних зрушень та реальних успіхів у розвитку двосторонніх відносин України з певною державою). Протягом усього зазначеного періоду не проводилась регулярна верифікація та аналіз проголошених відносин стратегічного партнерства або оцінка ефективності використання цього інструмента в зовнішній політиці України.

3) етап верифікації відносин стратегічного партнерства, “відсіювання” тих з них, які не знайшли підтвердження в реальній практиці (після 2000 року). Така верифікація здійснювалась опосередкованим чином, не будучи заздалегідь визначеним процесом, внаслідок того, як особи, напряду причетні до формування засад та фактичної реалізації зовнішньої політики України, вбачали неприйнятність попередньої практики застосування інструмента стратегічного партнерства. При цьому можна виокремити, як мінімум, дві форми такої верифікації: згадування /не згадування номінальних стратегічних партнерів України у своїх політичних виступах Президента України і Міністра закордонних справ України; візити (їхня частота і кількість)/відсутність офіційних візитів до держав-номінальних стратегічних партнерів України. [35; 33]

4) етап (після 2010 року), на якому відносини стратегічного партнерства, на першому плані, “роздвоювалися” між Росією та ЄС з оглядом на США, на другому плані – у фокусі пролонгація співробітництва з

попередньо формально визнаними стратегічними партнерами (Німеччина, Польща, Канада, Азербайджан), на третьому плані – проголошення намірів щодо активізації відносин країнами, що розвиваються прискореними темпами (Бразилія, Індія, Китай, Туреччина), на четвертому плані – інші країни. [20]

Отже, можемо побачити, що питання вибору стратегічних партнерів для нашої держави зберігає свою гостру актуальність. До вирішення подібного питання слід підходити, в першу чергу, з точки зору забезпечення національних інтересів та врахування реальних можливостей і перспектив нашої країни. В цьому контексті одним із найвигідніших стратегічних партнерів для України виступає КНР. Цей напрямок зовнішньої політики нашої держави привабливий з огляду на низку чинників, серед яких важливе місце посідає невпинно зростаюча політична та економічна вага КНР на міжнародній арені. Вагомим чинником також є певна сумісність економік, а також загальних стандартів двох країн у різноманітних галузях народного господарства. Україна і Китай мають багато спільного, що стосується і геополітичного чинника, який значною мірою визначає місце і роль України та КНР не лише в Євразійському регіоні, а й у більш широкому, глобальному геополітичному контексті, на ґрунтовній базі взаємних економічних інтересів та спільності або близькості позицій двох країн щодо ключових питань і проблем сучасного політичного розвитку. Вартий окремої уваги той факт, що Україна і Китай володіють величезним науково-технічним та культурним потенціалом. Одночасно з цим перед обома державами стоять дуже схожі соціально-економічні проблеми. Обидві країни є державами євразійського регіону, сусідами Росії, перебувають в полі інтересів лідируючої на сьогоднішній день супердержави – США. У наших країнах відбувається перехід до ринкової економіки, є прагнення до політики відкритості. Між державами не було прямих суперечностей.

Дипломатія обох країн базується на реалістичному врахуванні їх

національних інтересів. Україна займає друге місце за розміром території і сьоме місце за чисельністю населення в Європі і виступає важливим чинником європейської та світової політики. Наша держава з повагою ставиться до зростаючої ролі КНР у сучасному світі. Країни займають схожі позиції стосовно таких питань, як багатополлярність сучасного світу, закріплення нового міжнародного політичного та економічного порядку, недопустимість національного сепаратизму, релігійного екстремізму та втручання у внутрішні справи одна одної. Україна і КНР результативно і послідовно працюють та координують свою політику в рамках ООН та інших міжнародних організаціях. Україна виступає зоною значних політичних та економічних інтересів для КНР. Китай, в свою чергу, враховує зростаючу значимість України в сучасному світовому розвитку, для нього Україна має чималий економічний потенціал, високі досягнення в певних галузях науки й техніки та ін. Розвиток двосторонніх відносин з молододу українською державою повноцінно відповідає національним інтересам КНР і має неабияку перспективу. Взаємне розуміння наведених вище реалій і стало головною передумовою для становлення і розвитку українсько-китайських відносин. Співробітництво між Україною та Китаєм має великі перспективи і їх реалізація можлива за певних умов. Той факт, що уряд України виявив значне зацікавлення реформаційною діяльністю, яка проводилась у КНР для виводу країни з кризи, свідчить про великий потенціал, який закладений у взаємовигідних відносинах між двома державами.

Значну цікавість українська сторона приділяє існуванню вільних економічних зон у Китаї. Її легко пояснити тим, що завдяки відкриттю цих зон із пільговим оподаткуванням з'являється можливість вирішити проблему притоку іноземних інвестицій в державну економіку. В Україні відкриття вільних економічних зон за прикладом китайських СЕЗів дозволить ще тісніше розвивати співробітництво між обома країнами. [100]

Щодо реального стану двосторонніх відносин України з іншими

державами, не завжди цілком однозначно ствердно можна характеризувати досягнутий рівень відносин як стратегічний, навіть з огляду на його відповідність зазначеним формальним критеріям. Часто для справжньої “стратегічності” бракує об’єктивних підстав та передумов, мотивації однієї чи обох сторін, а також реального наповнення відносин фактичними здобутками. В таких “стратегічних відносинах” переважає декларативна складова, риторика, а сподівання, що у майбутньому справді буде досягнутий такий високий рівень відносин – не завжди обґрунтовані. [50] Не завжди у заявах стосовно стратегічного партнерства політичні лідери вкладають належним чином виважений зміст щодо формулювань намірів співробітництва у функціональному і часовому вимірах. Такого ж висновку можна дійти і щодо зовнішньоекономічної політики незалежної України. Президенти і керівники урядів оприлюднювали різні варіанти стратегічного партнерства. Не зважаючи на досить популярне застосування категорії “стратегічне партнерство”, вона досі не має чітко встановлених і окреслених критеріїв та параметрів використання. [20]

Більшість проголошених партнерських відносин мають декларативний характер. За формою документів наявні меморандуми, декларації та хартії — документи загального змісту, які не визначають конкретні сфери співробітництва та не містять детальних планів щодо їхньої реалізації. [37]

Щодо нормативних джерел поняття стратегічного партнерства з огляду на походження, форму та зміст, їх можна умовно поділити на декілька груп: 1) закони України; офіційні заяви, укази, виступи та доповіді Президента України; виступи та інтерв’ю, офіційні заяви Міністра закордонних справ України; офіційні документи і матеріали Верховної Ради України та Міністерства закордонних справ України; 2) двосторонні договори, спільні заяви і декларації, укладені Україною з іншими державами щодо закріплення відносин стратегічного партнерства; 3) двосторонні угоди держав щодо закріплення стратегічного партнерства між ними. [35]

Стратегічне партнерство для свого ефективного практичного втілення потребує чіткої визначеності щодо головних напрямків взаємодії акторів, засобів досягнення цілей, етапів реалізації співробітництва, запобігання чинників, що можуть стати перепорою для здійснення запланованого. Оскільки стратегічною метою довгострокового співробітництва є двостороння вигода, обидві сторони зацікавлені у взаємному використанні ресурсів задля спільних цілей, про що повідомляють відповідні документи. Проте, як свідчить міжнародно-правова практика, “загалом сторони не поспішають заявляти про юридичну формалізацію тісніших стосунків, що може призвести до злиття чи навіть поглинання, як це неодноразово траплялось у світовій історії. Завжди існує певний ризик, що в рамках стратегічного партнерства держава, яка є більш слабкою, намагається співробітничати з більш впливовою і потужною державою, а політичні лідери не досить ретельно працюють над змістом цілей і намірів співробітництва як у функціональному, так і часовому вимірах”. [93]

На сьогоднішній день особливої актуальності набуває проблема пошуку робочих моделей стратегічного партнерства двостороннього і багатостороннього характеру, оскільки мова йде про механізм побудови стосунків із державами-лідерами загалом і України з Китаєм зокрема.

Окрім спільних інтересів та відсутності взаємних претензій і питань несумісництва, реалізація стратегічного партнерства вимагає створення дієвих механізмів забезпечення реалізації таких відносин та створення відповідного правового поля.

На прикладі стратегічного партнерства Україна-США, яке можемо розцінювати як асиметрично-позитивне можна говорити про те, що за останній період Сполучені Штати розвивали спільні проекти з Україною в тих галузях і напрямках, де було більш вигідно і дешевше, порівняно з іншими державами. Сюди можна віднести космічну сферу та науково-технічну.

Масштабним рамковим документом в українсько-американських відносинах стала Хартія про стратегічне партнерство між США та Україною від 19 грудня 2008 року. Текст документу включає базові положення загального характеру щодо намірів сторін розширити масштаб своїх програм щодо питань співробітництва й сприяння безпеці й обороні, запобіганню загрозам та сприянню миру й стабільності. [92]

У Статті 1 Преамбули Сторони підтверджують важливість їх відносин як друзів та стратегічних партнерів і фіксують намір поглиблювати партнерство на благо своїх народів та розширювати співробітництво з широкого спектру спільних пріоритетів. Також в документі чітко визначаються пріоритетні галузі співробітництва економічна, політична, дипломатична, культурна та безпекова сфери. Розділи I-V Хартії присвячені співробітництву у декількох основних напрямках, що становлять обопільний інтерес (а саме – співробітництво у сфері оборони та безпеки, економічне, торговельне та енергетичне співробітництво, зміцнення демократії та активізація контактів між людьми та культурних обмінів) та конкретизованими положеннями. [146]

У цілому положення даної Хартії спрямовані на зміцнення демократії і активізацію контактів між людьми, а також розвиток співпраці в гуманітарній сфері. Основний механізм її реалізації – це українсько-американська Комісія стратегічного партнерства, яку очолили керівники зовнішньополітичних відомств двох держав. В цілому документ несе узагальнений характер із закріпленням намірів і планів сторін.

Китай у своїй зовнішньополітичній діяльності найбільш виважено ставиться до використання інструмента стратегічного партнерства у відносинах з державами світу. Етапу закріплення стратегічного партнерства з тією певною державою у Китаї завжди передують нижчі рівні відносин, такі як рівень “партнерства стратегічної координації” і рівень “партнерства стратегічної взаємодії”. Встановлення Китаєм відносин стратегічного

партнерства іншою державою обов'язково закріплюється в окремій двосторонній угоді, в якій чітко визначаються цілі, пріоритети та галузі стратегічного співробітництва держав. [35]

В контексті сучасних геополітичних змін в міжнародній системі та розвитку комплексу міждержавних відносин у ній, характер і зміст інтеграційних процесів у світі потенційно вибудовуються як відносини стратегічного партнерства і союзництва. Особливого значення інтеграційні процеси набувають на глобальному рівні через перерозподіл світових сил та зростаюче міжнародне протистояння. Спостерігається міцна присутність інтеграції у структурі міжнародних відносин суб'єктів, в ролі яких виступають як окремі суверенні держави, так і різні об'єднання, що утворюють групи і блоки країн. При цьому складається парадоксальна ситуація, коли політичні суб'єкти інтеграції, з однієї сторони, заявляють про розбудову та посилення відносин взаємовигідного співробітництва між собою, а з іншої – інтеграція в їх практичних діях лише потенційно може набути значення відносин стратегічного партнерства і союзництва. [142]

Стратегічне партнерство є довготривалим явищем і потребує окреслення дій на перспективу, хоча деякі країни надають перевагу його короткочасності. Зокрема, важливим є визначення його місця у структурі зовнішніх зв'язків з урахуванням стратегічних, національних і поточних інтересів, які зможуть бути реалізовані через наявні зв'язки. Важливу роль відіграє виявлення можливостей і варіантів послаблення або подолання впливу на них негативних чинників та одночасне посилення тих чинників, які стимулюють розширення цих зв'язків, а також визначення меж раціональної структури такого співробітництва за його напрямками з виокремленням поточних та довгострокових пріоритетів. [147]

Варто додати, що двосторонні відносини звично сприймаються як база для вирішення різних питань, але така логіка має бути переосмислена, принаймні частково. Стратегічне партнерство автоматично не призводить до

співпраці у всіх галузях та його однакової ефективності у кожному випадку. Крім того, стратегічні партнерства фокусуються на двосторонніх відносинах, але нерідко досягнення анонсованих цілей залежить від участі третіх країн. Важливим є розуміння, що стратегічне партнерство буде дійсно стратегічним лише тоді, коли воно виходить за межі економічного блоку відносин. У фокусі уваги має бути ефективне вирішення політичних питань і питань безпеки на системній та структурованій основі, включаючи спільні зусилля у протистоянні геополітичним кризам і звичайним міжнаціональним загрозам. Щодо перспектив стратегічного партнерства, то головним завданням є розробка механізму, здатного, з однієї сторони, формувати довгострокові цілі співробітництва, а з іншої – запобігати появі проблем на шляху розвитку таких відносин. [91]

Важливою концептуальною основою, яка є структурою для подальшої реалізації планів, відкриваючи простір для нових досягнень із більш високою динамікою відносин та суттєвими результатами, є документальне оформлення стратегічного партнерства. Воно призводить до посилення структурної взаємодоповнюваності і кореляції між двома країнами. [91]

Документальне оформлення стратегічного партнерства є процесом роботи і структурою подальшої реалізації планів. Цей документ є концептуальною основою, що відкриває простір для нових досягнень з більш високою динамікою відносин та суттєвими результатами, оскільки в цих межах призводить до посилення структурної взаємодоповнюваності і кореляції між двома країнами. [56, с. 83]

Як один із прикладів досить послідовного і системного розвитку стратегічного партнерства варто розглянути відносини ЄС та Канади. Для координації відносин між ЄС і Канадою країни вирішили проводити діалог на найвищому та міністерському рівнях з ключових питань світової політики та інших проблем, що викликатимуть взаємну зацікавленість. Щодо питання інституційного правового регулювання, для полегшення інституціоналізації

діалогу та співпраці, сторони погодилися створити Координаційну групу ЄС–Канада з метою кращої імплементації рішень ухвалених на політичному рівні. [2]

З вересня 2011 р. розпочалися відповідні переговори щодо рамкової політичної Угоди про стратегічне партнерство між ЄС і Канадою, яка була підписана в Брюсселі 30 жовтня 2016 р. і вступила в силу 1 квітня 2017 р., варта уваги з позиції правового аналізу як певна модель у контексті перспектив розвитку міжнародно-правового регулювання українсько-китайських стратегічних відносин.

Угода є масштабним документом, має комплексну структуру із 7 розділів, а саме: 1. Основні принципи співробітництва, 2. Права людини, основні свободи, демократія та верховенство права, 3. Міжнародний мир і безпека та ефективний мультилатеризм, 4. Економічний і сталий розвиток, 5. Справедливість, свобода і безпека, 6. Політичний діалог і консультаційний механізм, 7. Заключні положення.

В Угоді не просто визначаються сфери та механізми взаємодії, а детально окреслені норми щодо конкретних питань подальшого співробітництва. Важливою особливістю даного документу є визначений механізм забезпечення виконання зобов'язань, викладений в Статті 28, який свідчить про готовність сторін до фактичної та свідомої реалізації положень Угоди. [166]

Одним з останніх документів непересічного значення є Угода про політичне співробітництво, вільну торгівлю і стратегічне партнерство між Україною та Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії від 8 жовтня 2020 р.

У міжнародній договірній практиці та правовій практиці України зокрема вона посідає особливе місце у зв'язку з тим, що дана угода є першою двосторонньою рамковою угодою, яка встановлює засади фактичного стратегічного партнерства і глибокої економічної співпраці.

Дана угода є масштабним і об'ємним документом зі складною структурою, що складається з 7 розділів, які включають положення щодо всіх основних суспільно-політичних сфер: 1. Загальні принципи, 2. Стратегічно-політичний діалог і співпраця у сфері зовнішньої та безпекової політики, 3. Справедливість, свобода та безпека, 4. Торгівля та питання, пов'язані з торгівлею, 5. Економічне і секторальне співробітництво, 6. Фінансове співробітництво та захист від шахрайства, 7. Інституційні, загальні та заключні положення. [132]

Загалом документ охоплює понад 400 статей та містить численні додатки. Варто відзначити, що дана угода включає набагато ширше коло питань, ніж звичайні торгові угоди, її положення передбачають діалог сторін щодо стратегічного партнерства (статті 3-5), визнання традиційних європейських цінностей (статті 2, 3) з фокусом на верховенство права і боротьбу з корупцією, зближення позицій сторін щодо зовнішньої політики на міжнародній арені з питань, що становлять спільний інтерес (стаття 6). З точки зору міжнародного договірного права особливо важливими для України є окреслені в угоді з Британією цілі стратегічного партнерства: «сприяння мирному вирішенню конфлікту, спричиненого ворожими діями Росії», а вирішення проблеми військового конфлікту з Росією закріплене одним з основних політичних пріоритетів стратегічних відносин сторін (стаття 7). [97]

Важливим аспектом є передбачений механізм врегулювання спорів, що сигналізує про намір сторін дотримуватися цієї угоди, тим самим забезпечуючи впевненість зацікавлених сторін та підприємств у тому, щоб викладені в ній зобов'язання виконувались належним чином.

Фактично ж Україна вбачає в налагодженні співробітництва з наймогутнішими акторами на міжнародній арені можливість отримання допомоги і сприяння стати їй на позиції динамічного розвитку і гарантувати недоторканність й цілісність. Однак варто пам'ятати, що вироблення

стратегії подібних відносин повинно відбуватися на двосторонній основі, а Україна поки що не зовсім ефективно використовує механізм двостороннього співробітництва з точки зору пропозицій та гарантій виконання зобов'язань.

Міжнародно-правове втілення стратегічного співробітництва, частіше за все, представлене не як компоненти загального політичного процесу, а як окремі несистематизовані прояви у формі меморандумів, декларацій та хартій, загальних документів, які можна віднести до актів м'якого права, які не визначають конкретні сфери співробітництва та не містять детальних планів щодо їх реалізації. [93]

При всебічному розгляді концепту стратегічного партнерства важливим вбачається розуміння часу або моменту його укладання. Для ефективного фактичного втілення стратегічного співробітництва і досягнення спільних цілей “важливо, аби такий момент збігався із кумуляцією багаторічного безперервного зростання в динаміці взаємовідносин. Саме часовий компонент і своєчасне рішення про укладання договору про стратегічне партнерство є таким, що може серйозно вплинути на динаміку зміцнення відносин і їх подальше осмислення”. [56, с. 83]

Таким чином, термін «стратегічне партнерство» часто фігурує в риториці політиків багатьох держав. Він широко використовується політиками тоді, коли потрібно підкреслити особливу значущість відносин або моменту, проте у кожному конкретному випадку під даним терміном політики мають на увазі різну ступінь розробки відносин та перспектив. [142]

Стратегічне партнерство займає дедалі важливіше місце, в порівнянні з іншими видами і формами співробітництва, які засновані на об'єднанні проти спільної загрози або орієнтовані лише на окрему конкретну сферу співробітництва. [93]

Інструмент стратегічного партнерства дедалі ширше використовується провідними країнами та інтеграційними об'єднаннями, виступаючи одним із важливих інструментів зовнішньої політики, він дозволяє підвищити

результативність дій на міжнародній арені. Довгострокове партнерство стає гнучким і дієвим механізмом взаємодії країн, які об'єднує мета вирішити стратегічні завдання для реалізації власних національних інтересів і підвищення загальної стабільності у світі. Додаткові виклики для консолідації країн-партнерів і водночас можливості для появи нових конфігурацій міжнародного партнерства створюють перерозподіл міжнародного балансу сил та стрімкий розвиток нових глобальних взаємозв'язків. [75]

В той же час, партнери повинні враховувати низку обставин, пов'язаних із геополітичними та гео економічними інтересами інших країн-партнерів. Серед складових, які визначають суть стратегічного партнерства виділяються «високий ступінь довіри і співробітництва; прозорість відносин, що означає широку взаємодію у міжнародних справах та відсутність спрямованості проти третіх країн; загальна широта партнерства, яка проявляється не тільки в економічній сфері, а й у політичній (як приклад, зміцнення регіональної безпеки тощо); тісна координація зовнішньополітичних дій і кроків у всіх ключових напрямках світових і двосторонніх проблем розвитку; характер відносин з країною-партнером як самодостатня величина, що не піддається кон'юнктурним впливам; обов'язкова довготривалість відносин, оскільки вона містить комплекс політичних і військових гарантій». [148]

Отже, варто мати на увазі той факт, що сучасний світ змінюється дуже швидко, з'являються нові сфери і напрямки міждержавної взаємодії, які доповнюють зміст стратегічного партнерства. Важливим питанням є утримання фокусу уваги на практичному втіленні та засобах реалізації стратегічного партнерства. Реалізація політики і стратегічного партнерства, як однієї з її форм, завжди є комплексним процесом, що, з однієї сторони, вимагає чіткої програми дій, а з іншої – здатності реагувати на мінливі обставини, у відповідності з основними положеннями програми. Крім того,

доцільною є наявність інституційної структури, яка б була досить гнучкою, щоб уможливити досягнення результатів.

1.3. Концепція “м’якого права” та її роль у формуванні засад регулювання стратегічного співробітництва

В процесі еволюції відбувається поступове «пришвидшення часу». Дане явище у широкому розумінні являє собою прискорення темпів життєдіяльності, яке позначається, відповідно, на характері взаємодії акторів на міжнародній арені. Варто відзначити, що тренд глобалізації зробив світ занадто взаємопов’язаним, окрім того, хибність добору того чи іншого інструменту втілення зовнішньої політики виявиться за менший проміжок часу. Це означає, що у такому випадку матиме місце глобальний прорахунок, який у тій чи іншій ступені відобразиться на кожному з учасників світового політичного процесу. Особливо гостро це відчувають країни, що розвиваються, адже для того, аби вони могли зайняти провідні позиції на міжнародній арені, їм необхідно спочатку синхронізуватися у своєму розвитку зі світовими державами-лідерами. [95]

Варто відзначити, що для сучасного етапу розвитку міжнародного права характерним є підвищення ролі та значення актів, що не наділені формально юридичною обов’язковою силою, однак здійснюють значний вплив на формування міжнародно-правових норм і практику міжнародних відносин. Для визначення такого роду актів використовують різні терміни, наприклад, “недоговірні угоди” (non-treaty agreements), “програмне право” (programmatic law), “неформальні документи” (informal instruments), “міжнародні документи, що не мають офіційного статусу” або “неофіційні міжнародні акти”, “зелене право”, “субправо”, “передправо”, “недосконале право”, “квазіправо”, “не-право”, “нетипові норми” тощо, але найбільш поширеним та усталеним варто визнати словосполучення “м’яке право” (soft

law). [27]

На даному етапі розвитку теорії міжнародного права розвивається дискусія щодо визначення юридичної сили та значення певних нормативно-правових положень, які мають здебільшого рекомендаційний, необов'язковий характер, проте історично не можуть не визнаватися як джерело міжнародного права в силу свого широко правозастосовного значення, а саме мова йде про “м'яке право” (soft law). Ця кваліфікація “м'якого права” повинна бути проаналізована з точки зору відмінності між “м'якими” і “твердими” нормами, традиційно існуючими в законодавстві. Не менш важливо враховувати вагу цих інструментів у сфері права зовнішніх зносин. [158, с. 12-13]

Першопричиною постає те, що суб'єкти можуть не мати первинного наміру укласти міжнародний договір і саме тому не надають документу відповідної форми. Або ж суб'єкти не хочуть встановлювати для себе чіткі права й обов'язки, проте прагнуть письмово зафіксувати певний рівень відносин, що склалися між ними. [70]

У результаті можна виділити різноманітні інструменти “м'якого права”, які використовуються країнами у двосторонньому співробітництві: односторонні загальні акти (комюніке, багаторічні програми), двосторонні загальні акти (спільні декларації), галузеві двосторонні акти (Меморандум про взаєморозуміння, адміністративні угоди) та галузеві домовленості.

Серед науковців досі немає однастайності щодо визначення місця “м'якого права” у системі джерел міжнародного права, а також щодо питань виокремлення певних ознак юридичного припису, за якими його можливо було б віднести до даного виду норм. Не вичерпним залишається також перелік міжнародно-правових актів, в яких знаходять своє формальне визначення норми “м'якого права”. [158]

Вдалим прикладом тут буде позиція, зокрема, В.Г. Буткевича, В.В. Мицика, О.В. Задорожного, які взагалі схильні виділяти два види актів

“м’якого права”: акти, які містять правові норми, та акти, які містять неправові норми. До актів “м’якого права”, які містять правові норми, відносяться, наприклад, ті норми міжнародних договорів, які не створюють прав і обов’язків для сторін договору, а лише встановлюють цілі та мету, визначають загальну сферу, щодо якої укладається той чи інший договір. Такі норми частіше за все зустрічаються у преамбулах та вступних частинах міжнародних договорів. У подальшому такі рекомендаційні норми трансформуються у норми “твердого права” вже в основній частині міжнародних договорів, де сторони фіксують взаємні зобов’язання. Оскільки такі норми містяться у міжнародних договорах, які за своєю суттю є джерелами саме “твердого права”, то їх правова природа є однозначною. З іншої сторони, відсутність будь-яких обов’язків для сторін договору у таких вступних нормах міжнародних договорів надає їм ознак актів “м’якого права”. [149, с. 56]

Тобто акти “м’якого права” розглядаються як сукупність рекомендаційних, неправових норм, які фактично виконують функцію “передправа”, тобто розробляють і пропонують нові положення, які в майбутньому можуть мати подальше відображення вже у правових нормах, зокрема міжнародних договорах. Схожої позиції притримується Малкольм Н. Шоу, який зазначає, що “м’яке право” не є правом як таким, а являє собою сукупність необов’язкових документів та угод рекомендаційного характеру, кодексів правил поведінки і стандартів тощо. [4]

Іншої позиції притримується К.А. Бекяшев, акцентуючи увагу на тому, що не зважаючи на відсутність у нормах “м’якого права” конкретних і визначених прав та обов’язків держав, їм тим не менш притаманна юридична обов’язковість. Цікавою є концепція К. Чинкіна, який, досліджуючи питання юридичної обов’язковості норм “м’якого права”, можна сказати, поєднує дві вищезгадані позиції. Зокрема, він розділяє “правове м’яке право”, до актів якого відносяться міжнародні договори, які включають в себе тільки слабкі

зобов'язання, і “неправове м'яке право”, яке міститься в резолюціях та кодексах поведінки, складених та прийнятих міжнародними та регіональними організаціями, які не мають обов'язкової сили та виконуються добровільно. [156]

Включення м'якого права до твердого права говорить, на думку Шелтона, про те, що і форма, і зміст співвідносяться із відчуттям юридичного зобов'язання. Деякі форми м'якого права можуть навіть мати «конкретний зміст, який є «твердішим», ніж договори із м'якими зобов'язаннями». [159]

Також, як зазначає А. Берлінгуер, для однозначного відокремлення норм “м'якого права” від загальновизнаних джерел міжнародного права одного критерію юридичної обов'язковості нормативних положень недостатньо. Питанню формального визначення норм “м'якого права” в теорії міжнародного права приділяється значна увага. Так, Л. Блутман, співвідносячи юридичну обов'язковість окремої норми та форму її документального закріплення, визначає, що норми “м'якого права” можуть міститися і в загальновизнаних джерелах міжнародного права, але при цьому не встановлювати конкретних прав та обов'язків. І.І. Лукашук надає пропозицію класифікувати “м'яке право” таким чином: 1) особливий вид норм міжнародного права, під яким розуміються загальні погодження сторін міжнародного договору, які не містять певних конкретних зобов'язань; 2) неправові міжнародні норми, що також не мають зобов'язального характеру, однак, в силу свого питомого політичного чи морального значення, дотримуються державами. [55]

В свою чергу Р.Р. Бекстер відносить до норм “м'якого права”:

- 1) *actum de contrahendo*, тобто положення міжнародних договорів, що потребують уточнення в наступних документах;
- 2) “несамовиконувані” положення міжнародного договору, що потребують подальшого погодження для наділення їх силою;
- 3) програмні положення договорів, які не створюють

правових обов'язків, що підлягають обов'язковому виконанню; 4) декларації, заключні акти, резолюції та інші форми вираження згоди, які певним чином можуть впливати на поведінку держав та індивідів, навіть враховуючи, що їх норми не є формально обов'язковими. [155]

На думку Л. Сенден, “м'яке право” формується з правил поведінки, які закріплюються в документах, що не пов'язані юридично обов'язковою силою як такою, але все одно, можуть мати певні непрямі правові наслідки, які можуть здійснювати практичний вплив. [163, с. 111]

Є.А. Зайцева визначає, що норми “м'якого права” можуть існувати як частина комплексного механізму правового регулювання міжнародних правовідносин. Наприклад, суб'єкти міжнародного права традиційно погоджують свою волю шляхом прийняття різноманітних програм розвитку, спільних заяв, комюніке, декларацій, визначаючи конкретний напрямок своєї діяльності, що, в певній мірі, можна часом характеризувати навіть як більш ефективний і дієвий метод правового регулювання міжнародних відносин, оскільки він заснований на засадах добровільності виконання. [55]

У свою чергу Р.М. Валєєв та Г.І. Курдюков у межах “soft law” вирізняють норми, які містяться в політичних договорах (частіше за все вони починаються словами “прагнути”, “вживати необхідних заходів”) і в резолюціях міжнародних організацій. [5]

Існує також точка зору, відповідно до якої під нормами “м'якого права” розуміються взагалі міжнародні акти, які не мають характеру договору, проте вирізняються вагомою морально-політичною силою (резолюції, декларації, програми дій тощо). [57]

Хартмут Хілгенберг зазначає, що норми “м'якого права” мають власне саме юридичну природу, а не політичну чи моральну, і тому є загальнообов'язковими. Він відносить до актів “м'якого права”:

- 1) міжнародні угоди, що були укладені не як договори, а отже, не регулюються Віденською конвенцією про міжнародні договори, однак

відіграють значну роль у міжнародних відносинах; 2) резолюції міжнародних організацій. [160]

Дивлячись через призму розвитку стратегічного партнерства між державами “м’яке право” має цілу низку переваг. Воно дає можливість державам брати участь у створенні нових правил поведінки уникаючи необхідності їх імплементації у національне право. Норми “м’якого права” вирішують завдання, з якими не може впоратися “тверде право”, наприклад, коли держави, з одного боку, ще не готові брати на себе зобов’язання, але, водночас, згодні дотримуватися визначених міжнародних стандартів в цій галузі. Саме тому на сьогоднішній день воно так широко застосовується в угодах і домовленостях між країнами.

Попри деяку політичність вказаних актів, вони створені для врегулювання певних проблем, якоїсь сфери міжнародних правовідносин, видаються компетентними міжнародними організаціями та установами, або ж формуються у порядку, характерному для формування джерел міжнародного права (якщо мова йде про звичаї або доктрину), а тому так чи інакше впливають на формування та загальні тенденції розвитку міжнародного правопорядку та при їх визнанні та ефективному застосуванні суб’єктами міжнародного права можуть з часом трансформуватися в “тверде право”, наприклад, у правові звичаї або доктрину чи прийняття на основі них актів “твердого права”. Трансформація актів “м’якого права” в акти “твердого права” у міжнародному правопорядку робить акти “м’якого права” у деякій мірі передвісниками міжнародної нормотворчості і тими засобами, за допомогою яких законодавець може у подальшому трансформувати загальні тенденції та мінімальні стандарти у конкретні обов’язки для суб’єктів міжнародного права. [149]

Багато дослідників і правників вважають, що “м’яке право” певним чином підриває законність, оскільки створює очікування, але не може призвести до фактичних змін. Однак у ракурсі розвитку двостороннього

стратегічного співробітництва між країнами варто брати до уваги той факт, що “тверде право” тяжіє до чіткості трактування, тоді як багато поточних питань потребують допустимих відхилень з огляду на значну своєрідності відносин між державами. “Тверде право” передбачає фіксовану умову, що базується на попередніх знаннях та досвіді, тоді як ситуації невизначеності, характерні для сучасних динамічних умов, можуть вимагати постійних експериментів та коригування. [167]

Для того, щоб віднести рекомендаційні норми до юридичних норм, їм повинні бути притаманні усі ознаки норм права, які визначаються в теорії держави і права, а саме: 1) загальний характер – правова норма розрахована на врегулювання групи (виду) кількісно невизначених суспільних відносин, адресована кількісно невизначеному колу неперсоніфікованих суб’єктів, не вичерпує свою обов’язковість якою б то не було кількістю застосувань; 2) формальна визначеність; 3) вольовий характер; 4) її чинність набувається і припиняється за спеціальною процедурою. [89; 151]

Різні галузі і питання мають різні потреби і юридичні процеси “твердого” і “м’якого” права постають у різноманітних виглядах і формах, існує також думка про можливу взаємодію між цими двома підходами до управління процесами співробітництва і, таким чином, «гібридних» патернів, в яких процеси як “твердого”, так і “м’якого” права працюють в одній області і впливають на одних і тих самих суб’єктів.

У рамках відносин стратегічного співробітництва характерним є підписання “Програм розвитку стратегічного співробітництва” між сторонами. Сам по собі документ такого типу відноситься до “м’якого права”, оскільки містить загальні керівні принципи, які не є обов’язковими до виконання і не існує можливості оцінити або висунути скаргу на будь-яке невиконання таких керівних принципів. В той же час, цей документ має риси “твердого” права в деяких областях, тим самим створюючи можливість взаємодії та гібридності. [167]

З огляду на довгострокову перспективу, стратегічне партнерство допомагає забезпечити певну міру передбачуваності у відносинах між двома партнерами шляхом об'єднання елементів “м'якого права” та “твердого права”. [158]

З позиції міжнародного права за деяких обставин, зокрема й у підході до регулювання стратегічного партнерства, перевага може бути надана “м'якому праву” замість норм “твердого права” з огляду на низку причин. По-перше, положення “м'якого права” краще оснащені для сприяння співпраці при збереженні суверенітету. По-друге, “м'яке право” дозволяє державам пристосовувати свої зобов'язання до їх конкретних ситуацій, а не намагатись узгоджувати розбіжності національних обставин в рамках єдиного тексту. По-третє, більша гнучкість необов'язкових юридичних документів дозволяє повторне обговорення або зміну домовленостей, у випадку зміни обставин, що особливо важливо в умовах швидкозмінного та технологічного середовища, характерного для глобалізації. [167, с. 11-12]

Ефективність застосування засобів «м'якого права» можна пояснити тим, що вони тісно пов'язані з подіями та процесами, що відбуваються у світі. М'яке право є динамічним за своєю природою і здатне оперативно реагувати на зміни у правовідносинах між відповідними суб'єктами. Відмітною рисою актів м'якого права є значно менші витрати, пов'язані з їх укладенням, у порівнянні з класичними ними договорами. Для укладення останніх держави, як правило, проводять не один етап переговорів та намагаються мінімізувати можливі ризики, пов'язані з виконанням закріплених у договорі зобов'язань, оскільки відповідальність за їх порушення є більш серйозною. Крім того, процес прийняття міжнародного договору затягується в силу дотримання багатьох процедурних моментів. [38]

З початку акти «м'якого права» використовувалися як спосіб регулювання міжнародних відносин, що дозволяє уникнути міжнародно-

правової відповідальності. Виконання таких актів здійснювалося шляхом добровільного проходження їх положенням. В останні десятиліття все більш помітні спроби держав додати більш дієвий характер актам «м'якого права». Це виражається, з одного боку, в тому, що держави прагнуть створити такі умови взаємодії, коли невиконання норм «м'якого права» спричиняє несприятливі економічні, політичні наслідки, а їх виконання, навпаки, приносить користь. З іншого боку, все частіше почали створюватися різного роду механізми моніторингу, що стежать за виконанням державами-учасниками актів «м'якого права». Посилення ефективності «м'якого права» викликає і протилежну реакцію. В деяких випадках держави намагаються уникнути включення в такі акти зобов'язань, виконання яких може становити для них в майбутньому проблему. Тому велика увага виявляється формулюванню положень актів «м'якого права», вибору мовних засобів. Спостерігається також чітка тенденція використання відносно актів «м'якого права» механізмів, характерних для права міжнародних договорів (наприклад, що інтерпретують заяви). [53]

М'яке право характеризується гнучкістю, відкритістю до змін та високим ступенем адаптивності до змін, пов'язаних з розвитком та ускладненням об'єкту регулювання. Актами м'якого права можуть бути декларації та резолюції, кодекси поведінки та кращих практик, рекомендації та керівні принципи тощо.

Державам значно складніше погодитися на прийняття юридично обов'язкових міжнародно-правових документів, оскільки йдеться про певне обмеження їхнього суверенітету в загальних інтересах. Акти м'якого права дозволяють державам оцінити наслідки їхньої імплементації та внести відповідні зміни в оперативному порядку.

М'яке право дозволяє державам мінімізувати ризики, пов'язані з обмеженням їхнього суверенітету, шляхом прийняття незобов'язуючих норм та створення міжнародних установ чи організацій з чітко прописаними

делегованими повноваженнями. Нечіткі формулювання та слабкий інституційний механізм виконують захисну функцію щодо державного суверенітету.

Прийняття актів м'якого права завжди полегшує процес вироблення компромісного рішення. Крім того, незобов'язуючі міжнародно-правові документи дозволяють державам пристосувати взяті на себе обов'язки до конкретних обставин, що значно практичніше ніж спроби уніфікувати в єдиному документі різноманітні та часто протилежні національні практики. Тим самим держави отримують широкий простір для імплементації угоди з одночасним її пристосуванням до політичного та економічного середовища всередині країни, що в свою чергу підвищує ефективність правозастосування.

Такі неформальні домовленості не потребують наступної ратифікації та будь-якого додаткового погодження, а тому одразу стають об'єктом прямого правозастосування. [38]

Під нормами м'якого права розуміються міжнародні акти, які не мають характеру договору, проте відзначаються значною моральнополітичною силою (резолюції, декларації, програми дій тощо). [57]

А у підручнику під редакцією Р.М. Валєєва та Г.І. Курдюкова в межах "soft law" вирізняються норми, які "містяться в політичних договорах ("прагнути", "застосовувати необхідні заходи") і в резолюціях міжнародних організацій, конференцій, в комюніке, в спільних заявах". [5]

Як слушно відмітив І.І. Лукашук, "норми м'якого" права стають важливим елементом міжнародно-правової системи, вони вирішують завдання, які з тих чи інших причин не може вирішити "тверде" право". [51, с. 163] В межах "м'якого права" виділяють невизначені за своїм змістом норми міжнародних договорів, які не породжують для держав конкретних прав та обов'язків і положення резолюцій міжнародних організацій та органів, які не мають обов'язкової юридичної сили. [52]

Деякі вчені, такі як Ю. М. Колосов, В. І. Кузнєцов висловлюють свою

позицію, що норми актів «м'якого права» насправді мають рекомендаційний характер і не містять юридичних зобов'язань, проте певною юридичною силою вони володіють у відповідності із Статутом ООН, а тим паче політичною і моральною. [164]

Підсумовуючи наведені вище позиції, можна дати наступне визначення даному поняттю: це інституційні, рекомендаційні норми, що містяться у відповідних джерелах – у документах міжнародних та міжурядових організацій. Такі норми виконують важливу допоміжну роль у становленні та визначенні *opinio juris* – правової думки – звичаєвих, а також підготовці і розробці договірних міжнародно-правових норм. [40] Незважаючи на свій рекомендаційний і необов'язковий характер, вони мають юридичну силу і є правовими. [150]

Концепція “м'якого права” часто використовується для опису заходів управління, які діють замість або поряд з “твердим правом”, впливає з договорів та нормативних положень. Ці нові методи регулювання можуть мати певну схожість із нормами твердого права. Але через брак таких рис як обов'язковість, однорідність, підсудність, санкції та/або контроль за виконанням, вони класифікуються як “м'яке право” та протиставляються (як у позитивному, так і негативному значенні) “твердому праву” як інструменту регулювання відносин.

“М'яке право” – дуже загальний термін і вживається щодо різноманітних процесів. Єдина спільна риса, що пов'язує ці процеси – це те, що при усьому своєму “нормативному” наповненню вони не є формально зобов'язуючими (обов'язковими). [167]

Італійський вчений Френсіс Снайдер запропонував таке визначення норм *soft law*, як “правила поведінки, які, в принципі, не мають юридично обов'язкової сили, але які, не дивлячись на це, мають практичний ефект”. [165]

Визначальною ознакою актів “м'якого права” з-поміж інших джерел

права є те, що вони у будь-якому випадку складаються винятково із рекомендаційних норм та не містять жодних обов'язкових до виконання положень і санкцій за їх невиконання. [151]

Однак “м'якому праву” не вистачає прозорості і чіткості для забезпечення передбачуваності та надійних рамок для дії.

У міжнародно-правовій науковій літературі існують два основних підходи, відповідно до яких термін «м'яке право» використовується для позначення двох різних явищ: 1) м'яке право як особливий різновид норм міжнародного права (до цієї групи відносять договірні (рамочні) норми, які не створюють конкретних прав та обов'язків); 2) м'яке право як не правові, так звані морально-політичні міжнародні норми (ті, які містяться в неправових актах: спільних заявах, комюніке, резолюціях, рекомендаціях та інших). Різноманітність актів «м'якого права» ускладнює їх класифікацію. [53]

Стратегічному прийому застосування «м'якого права» для регулювання і розвитку двосторонніх відносин притаманна тенденція до укладення угод певного типу, які самі по собі за формою і змістом тяжіють до декларативних, необов'язкових. Це, насамперед, комюніке, угода, декларація, меморандум та протокол, – самі всі ці форми притаманні договірній базі українсько-китайських відносин.

Комюніке – найчастіше саме цей документ містить офіційне повідомлення міжнародного характеру і фактично не є міжнародним договором. Інтерес в аспекті, що аналізується, представляє спільне комюніке, яке має характер офіційного повідомлення за підсумками міжнародних переговорів. У такому повідомленні разом із інформаційним матеріалом містяться вказівки на позицію сторін щодо аналізованих ними питань міжнародного життя, заяви про їхні наміри та оцінки. У такому документі можуть бути закріплені зобов'язання сторін про відповідний характер та спосіб їхніх дій і поведження, спільні зусилля на шляху до досягненні цілі. У

цих частинах комюніке може носити міжнародно-правовий характер і мати міжнародно-правове значення, тобто виступати в ролі міжнародного двостороннього чи багатостороннього договору. Угода – це міждержавний договір, який підписується, як правило, від імені уряду і, зазвичай, не підлягає ратифікації. Декларація – заява однієї або декількох держав, у якій встановлюється їх точка зору на яку-небудь важливу проблему. Меморандум – це суто дипломатичний документ відповідної держави, в якому докладно викладається фактична сторона певного міжнародного питання. Меморандум є формою односторонньої заяви держави і, на відміну від декларації, торкається менш важливих проблем. Протокол – є офіційним документом допоміжного характеру, за його допомогою доповнюється або уточнюється міжнародний договір. Протокол може мати самостійний характер або бути доповненням до основного договору, але в будь-якому випадку він буде пов'язаний із виконанням раніше укладеного договору. Іноді протоколом може називатися угода, яка має важливе міжнародне і політичне значення і, отже, в такому випадку, носить самостійне значення.

При аналізі формальної складової актів «м'якого права», можна прийти до висновку щодо формальної невизначеності таких актів, при цьому із обов'язковою притаманністю для усіх актів “м'якого права” нормативності у розумінні типовості та повторюваності правил, які містяться в таких актах, та їх у нормах права, що попри їх необов'язковий до виконання характер містяться в офіційних письмових джерелах. [151]

Стосовно вольового характеру актів “м'якого права”, то варто, в першу чергу, виділити два етапи в процесі закріплення волевиявлення суб'єкта правотворчості: – волевиявлення щодо створення правила поведінки; – волевиявлення щодо надання обов'язкового характеру такому правилу поведінки. [58] Під час створення актів “твердого права”, під яким розуміються формально виражені акти, які мають обов'язкову юридичну силу, у будь-якому випадку правотворець повинен пройти обидві стадії

закріплення волевиявлення, інакше норми права в такому акті не будуть мати обов'язкового характеру, і отже не зможуть бути віднесені до норм “твердого права”. Відтак в процесі створення актів “м'якого права” прослідковується лише перша стадія волевиявлення суб'єкта правотворчості, в той час як саме відсутність другої стадії закріплення волевиявлення – надання правилу поведінки обов'язкового характеру – і дозволяє віднести ту чи іншу норму права до норми “м'якого”, а не “твердого” права.

Акти “м'якого права” у випадку подальшого волевиявлення суб'єкта правотворчості щодо надання правилу поведінки, яке закріплено в акті “м'якого права”, обов'язкового характеру, можуть виступати проміжним етапом на шляху формування актів “твердого права”. [151]

М'яке право дозволяє швидко досягти згоди та уникнути затягування переговорного процесу на довгі роки з метою вироблення компромісного рішення. Вони жодним чином не обмежують суверенні права держав, сприяючи розширеній та взаємовигідній співпраці з особливо важливих питань. [162, с. 321]

“М'яке право” певним чином підриває законність, оскільки створює очікування, але не може призвести до змін. “Тверде право” тяжіє до одноманітності трактування, тоді як багато поточних питань вимагають толерантності до істотної розбіжності держав. “Тверде право” передбачає закріплення умов, оснований на попередніх знаннях, в той час як ситуації невизначеності можуть вимагати постійних експериментів та врегулювання. У різних галузях різні потреби і правові процеси “м'якого” і “твердого” права постають у різних видах і формах. Постає також питання можливості взаємодії між цими двома підходами до підпорядкування і, таким чином, “гібридної” плеяди, в якій процеси “твердого” і “м'якого” права функціонують в одній галузі та впливають на тих самих акторів.

Прихильники гібридності міжнародно-правового регулювання виступають за комбінування традиційного твердого права та м'яких правових

процесів. Підкреслюючи переваги м'якого права як органічного соціального продукту, що забезпечує ефективність та плюралістичну повагу до різноманіття, вони стверджують, що воно може бути більш ефективним у поєднанні з твердим правом. Гібриди можуть мати різноманітну форму. Перевага надається поєднанню процесів відкритого методу координації з рамковими директивами. М'яке право таким чином виступає як «живе право», що доповнює традиційні тверді норми. Твердо-м'які гібриди вважаються високоефективними комбінаціями: їх м'які компоненти гарантують органічну оперативність реагування на суспільні потреби, сприяють плюралізму та співучасті, активізують взаємне навчання; тверді елементи забезпечують більш високий рівень дотримання нормативних вимог, оскільки зникає можливість ігнорувати м'які норми, що дозволяє ефективно виправляти асиметрію між гармонізацією ринку та соціальною інтеграцією [29, с. 163]

Звичайно, ці два стилі регулювання не є взаємовиключними. Залежно від контексту, уряд може, в одному випадку, вибрати більш імперативне регулювання, а в іншому – більш комунікативний стиль м'якого права. [159]

М'яке право саме по собі наділене високою нормативною цінністю. Його не слід розглядати лише як можливий етап на шляху до прийняття юридично обов'язкових актів міжнародного права. Як показує проведений аналіз акти м'якого права здатні заповнити правовий вакуум та стати ефективним засобом міжнародно-правового регулювання у тих сферах, де держави не можуть або не хочуть дійти згоди з окремих питань.

У галузі міжнародного права м'яке право часто розглядається як засіб, який може бути навмисно використаний недержавними суб'єктами, щоб впливати на поведінку держави, коли мало шансів на успішне укладення договору. [159]

Як тільки «перспективна норма сформульована в м'якій формі, вона може стати каталізатором розвитку міжнародного звичаєвого права».

Кіртон і Требілкок виділяють чотири характеристики, які відрізняють м'яке право від твердого права. М'яке право не покладається на формально-правовий, регулюючий орган та владу держави, і є добровільна участь та сильна залежність від прийняття рішень на основі консенсусу для дій та джерела легітимності. Нарешті, відсутнє авторитетне санкціонуюче повноваження держави щодо створення згоди та дотримання.

Самі інструменти м'якого права можуть мати різну вагу, оскільки можливим є тяжіння м'яких норм до твердого права. Що стосується його не обов'язкового характеру, м'яке право певним чином компенсує відсутність примусового виконання; його м'якість робить це право більш гнучким та пристосованим до мінливих обставин. Нарешті, м'яке право сприяє інноваціям та експериментам. Воно може забезпечити найважливішу підготовчу фазу, перш ніж сторони будуть готові до зобов'язань, укладених у формі норм твердого права. Однак у своїй формі добровільних стандартів м'яке право також може бути використане як привід уникнути конкретних зобов'язань. М'яке право часто використовується як доповнення до твердого права або як передвісник твердих норм. Акти м'якого права забезпечують комунікативний стиль регулювання, який спирається на переконання, а не на покарання. Регулювання сприймається більше як запрошення до діалогу між більш-менш рівними сторонами.

Норми, які не тягнуть за собою прямих юридичних наслідків, все ширше застосовуються для доповнення або заміни юридично обов'язкових зобов'язань. Звичайно, інструменти м'якого права можуть також використовуватися для стимулювання та полегшення поступового розвитку консенсусу, необхідного для створення нового (твердого) законодавства.

Підсумовуючи можна констатувати, що використання м'якого права може бути доречним як доповнення або навіть альтернатива законодавству, тим самим покращуючи законність та ефективність політики та регуляторних процесів. [159]

Тверде право тяжіє до уніфікованості трактування, в той час як багато сучасних питань вимагають толерантності до значного різноманіття. Тверде право передбачає фіксовану умову, засновану на попередніх знаннях, тоді як ситуації невизначеності можуть вимагати постійних експериментів та коригування. Норми твердого права дуже важко змінити, але в багатьох випадках часті зміни норм можуть бути суттєвою умовою для досягнення оптимальних результатів.

Як бачимо, аргументи про тверде і м'яке право багато в чому базуються на прагматичних та функціональних питаннях: як працюють ці процеси; який з них працює найкраще? Оскільки питання є прагматичним, дебати щодо застосування твердого чи м'якого права не можуть бути вирішені

У різних областях є різні потреби, і “тверді” та “м'які” юридичні процеси виступають у найрізноманітніших видах і формах. Таким чином, обговорення повинно проводитися в контексті конкретних політичних областей та з урахуванням реальних або потенційних операційних можливостей відповідних інструментів у цій галузі.

Розглядаючи це питання як прагматичне, ми відразу бачимо, що це не обов'язково є питанням твердого права проти м'якого: також існує питання можливої взаємодії між цими двома підходами до управління та, таким чином, “гібридної” плеяди, в якій важелі і твердого, і м'якого права діють в одній галузі, і впливають на тих самих суб'єктів.

Однак немає дійсної згоди щодо того, що означає м'яке право, багато в чому через дискусії щодо того, чи є м'яке право насправді “правом” та труднощами у визначенні параметрів “твердого” та “м'якого” права. Ці поняття видаються відносно зрозумілими, але насправді набагато складнішими.

Концептуалізація твердого і м'якого права Ебботта і Снідала сягає корінням в превалюючий напрямок раціоналізму, який передбачає, що міжнародні інститути та правові угоди створені для того, щоб держави

просували свої взаємні інтереси шляхом вирішення проблем колективних дій. Правила та інститути функціонують для стабілізації очікувань, зменшення трансакційних витрат, підвищення ціни недотривання шляхом подовження невизначеності майбутнього та надання основи для додаткових проблем, збільшення прозорості, забезпечення або полегшення моніторингу, врегулювання суперечок, забезпечення координаційних центрів та збільшення репутаційних витрат та переваг, пов'язаних із відповідністю поведінки правилам.

Крім того, тверде право часто змушує акторів обмірковувати загрозу санкцій. М'яке право може бути більш доречним, оскільки необов'язкові норми знижують ставки для сторін, що беруть участь у переговорах, воно краще оснащене для співпраці при збереженні суверенітету.

М'яке право також може бути використане для усунення тупикової ситуації в переговорах, коли існує розбіжність у силі, владі та інтересах унеможлиблює обов'язкові угоди. Різні культурні та економічні структури та інтереси можуть бути задоволені суб'єктивним застосуванням “м'яких” мовних зворотів, наприклад, “відповідних заходів”, “найкращих зусиль”, “наскільки це можливо” або «з метою досягнення прогресивного досягнення». Більша гнучкість необов'язкових правових інструментів дозволяє поновлювати переговори або змінювати угоди в міру зміни обставин.

Застосування м'якого права може бути мотивоване прагненням уникнути формальних та видимих зобов'язань держав, ратифікації чи інших громіздких внутрішніх процедур (у разі поправок тощо), або для залучення до участі навіть найменш мотивованих держав. В принципі, м'яке право дозволяє інтегрувати всіх зацікавлених сторін у процес транснаціональної законотворчості.

Важливим є те, що м'яке право також може бути першим кроком на шляху до юридично обов'язкових угод чи твердого права. [167]

Незважаючи на їх добровільний (необов'язковий) характер, було б помилково вважати м'які норми такими, що не мають примусового підтексту.

З цієї точки зору, доцільно звернутися до м'якого права, як конкретної технології (глобального) процесу законотворчості, а не з огляду на його здатність стати «твердим правом» в майбутньому, щодо чого деякі вчені правники сперечалися б, а як специфічний спосіб забезпечення дотримання норм, з використанням різних, як правило, саморегулюючих засобів.

З іншого боку, радикальні критики піднімають сумніви щодо їх реальної ефективності та/або звертають увагу на їх ідеологічні наслідки.

Незважаючи на його, очевидно, технічний та/або ідеологічний вимір, м'яке право – незважаючи на міжнародний, транснаціональний або глобальний діапазон – завжди є продуктом конкретних соціальних та історичних домовленостей, що відбуваються за допомогою індивідуальних, колективних та інституційних практик у конкретних регіонах і тимчасовості.
[169]

Таким чином, недивно, що світ все частіше надає перевагу застосуванню м'яких правових рішень у ситуаціях, які вимагають складного вибору. Такі м'які законні рішення виступають у калейдоскопічному розмаїтті форм. І все ж у їх основі лежать два основних інструменти. Перший інструмент – це добровільні стандарти, які є еквівалентом формально законодавчому та ратифікованому урядовому законодавству та регулюванню. Другий інструмент складається з неофіційних установ на міжнародному, транснаціональному та національному рівнях, які залежать від добровільно наданої участі, ресурсів та консенсусних дій їх членів, а не від формально передбаченої участі та регулярно оцінюваних обов'язкових внесків, організації, ресурсів та санкцій самої установи.

На сьогоднішній день існує широкий арсенал рішень, від тих, що розглядають м'яке право як найкращий заміник невдалого застосування твердого права до стратегічних альтернатив. [161]

Суперечка щодо причин застосування м'якого та твердого права супроводжується разом з тим жвавою дискусією щодо його наслідків. Тут основне питання полягає в ефективності режиму – чи є дія м'якого права настільки ж ефективною, як його еквівалент в твердому праві для задоволення потреб або вирішення проблем, за-для яких воно було розроблене та запроваджене. [161]

Отже, однією з переваг формату стратегічного партнерства для багатьох учасників міжнародних відносин є те, що воно дозволяє двом сторонам без формальних зобов'язань здійснювати швидкий обмін з конкретних питань і розширення політичного діалогу крок за кроком на гнучкій основі, при цьому застосування “м'якого права” (soft law) здійснює свій вплив як на поведінку учасників відносин, так і на правотворчість та правозастосування.

Глобальна взаємозалежність держав та активізація інтеграційних процесів у міжнародних економічних відносинах зумовила прискорення міжнародного співробітництва держав як на формальному, так і на неформальному рівнях. Зазначені процеси відбуваються на тлі, з одного боку, динамізму міжнародних економічних відносин, а з іншого – ускладнення міжнародних відносин і міжнародно-правотворчого процесу. Окрім того, глобальні економічні проблеми, зокрема й періодичні хвилі кризових явищ у світовій економіці, зумовили необхідність пошуку адекватних, швидких і нескладних за своєю процедурою способів їх вирішення. Усе це й спричинило зростання ролі та значення в регулюванні міжнародних відносин феномена “м'якого права” (soft law), для якого характерна юридична необов'язковість, варіативність зовнішньої форми і гнучкість змісту, швидка й неформалізована процедура прийняття та внесення змін, адаптивність. [27]

Виступаючи регулятором відносин, “м'яке право” (soft law) у підсумку може тягнути за собою певні “правові наслідки”. Перш за все, воно може стати основою для документа, який є юридично обов'язковим джерелом

права, крім того, норми “м'якого права” здатні самостійно регулювати суспільні відносини, доповнюючи офіційне джерело права або ж заповнюючи його прогалини. [29, с. 76]

Залучення форми “м'якого права” може бути мотивоване бажанням уникнути формальних та видимих державних зобов'язань, для уникнення ратифікації або інших громіздких внутрішніх процедур (у разі внесення поправок та ін.), або навіть для залучення до співробітництва навіть найменш прихильних держав. Це також корисно, якщо існує потенційна необхідність швидкого досягнення домовленостей (наприклад, на випадок непередбачених обставин). При цьому “м'яке право” також може стати першим кроком на шляху до юридично обов'язкових угод або положень твердого права.

Таким чином, незважаючи на рекомендаційний характер актів “м'якого права”, їх роль та значення для міжнародного правопорядку залишається вагомою. Вони покликані поступово заповнити прогалини в законодавстві та приводити вже існуючі норми права у відповідність до вимог та стандартів, висунутих міжнародними органами та організаціями. Така важлива роль актів «м'якого права» лише ще раз підкреслює їх вагу у формування засад стратегічного партнерства між країнами, особливо на ранніх етапах двосторонніх відносин.

Висновки до Розділу 1

Глобалізаційні процеси неоднозначні за своїми наслідками, оскільки окрім стимуляції позитивних змін породжують нові проблеми для країн. В будь-якому випадку держави автоматично зближуються між собою і переходять до активної взаємодії для вирішення нових завдань та задоволення своїх національних інтересів об'єднуючи спільні зусилля, що відображається у дво- або багатосторонньому співробітництві. Спостерігається поширення саме двосторонніх угод, оскільки перевагами

такого виду співробітництва є, в першу чергу, відносна швидкість та простота узгодження питань щодо врегулювання двосторонніх відносин. І на цьому шляху держави розпочали активно звертатись до інструменту проголошення країн-партнерів стратегічними партнерами для встановлення відносин особливого пріоритету. Важливим питанням є утримання фокусу уваги на практичному втіленні та засобах реалізації стратегічного партнерства. Реалізація політики і стратегічного партнерства, як однієї з її форм, завжди є комплексним процесом, що, з однієї сторони, вимагає чіткої програми дій, а з іншої – здатності реагувати на мінливі обставини, у відповідності з основними положеннями програми. “М’яке право” може стати першим кроком на шляху до юридично обов’язкових угод або положень твердого права, на початкових етапах воно використовується, оскільки існує потенційна необхідність швидкого досягнення домовленостей та реакції на мінливі обставини. Залучення “м’якого права” може бути також мотивоване бажанням уникнути формальних та видимих державних зобов’язань, для уникнення ратифікації або інших громіздких внутрішніх процедур (у разі внесення поправок та ін.), або навіть для залучення до співробітництва навіть найменш прихильних держав. Незважаючи на рекомендаційний характер актів “м’якого права”, їх роль та значення для міжнародного правопорядку залишається вагомою. Вони покликані поступово заповнити прогалини в законодавстві та приводити вже існуючі норми права у відповідність до вимог та стандартів, висунутих міжнародними органами та організаціями. Така важлива роль актів “м’якого права” лише ще раз підкреслює їх вагу у формування засад стратегічного партнерства між країнами, особливо на ранніх етапах двосторонніх відносин.

Основні ідеї розділу розділу висвітлено в працях автора:

1. Гандзюра А.В., Смирнова К.В. The Role of “Soft Law” in Relations of Strategic Cooperation Between Ukraine And PRC: International Legal Analysis. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2019. Вип. 138. С. 106-113.

2. Гандзюра А.В. Стратегічне партнерство як інструмент реалізації міжнародних двосторонніх відносин. *Юридичний вісник Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2020. № 1. С. 376-383.

3. Гандзюра А.В. Концепція «м'якого права» (soft law) у формуванні засад регулювання стратегічного співробітництва. *European Political and Law Discourse*. 2021. Vol. 8. Iss. 1. P. 27-32.

4. Гандзюра А.В. Акти «м'якого права» (soft law) як нормативна основа стратегії двостороннього співробітництва. Міжнародна науково-практична конференція «Еволюція Європейського Союзу: виклики сучасності та перспективи» 3 грудня 2019 р., м. Київ. *Журнал європейського і порівняльного права*. 2019. №11/3-4. С. 124-128.

Розділ 2. ОСНОВНІ АСПЕКТИ РЕГУЛЮВАННЯ СТРАТЕГІЧНОГО ПАРТНЕРСТВА УКРАЇНИ ТА КНР

2.1. Генеза розвитку українсько-китайських відносин та сфери співробітництва

На сьогоднішній день на світову міжнародну арену вийшов новий лідер – Китай, налагодження відносин з яким представляє для України неабиякий інтерес, більше того – стратегічну мету у східному векторі зовнішньої політики. Сучасний стан української економіки, всіх державних інститутів унеможлиблює реалізацію стратегії модернізації та навіть вихід з фінансової кризи виключно на основі власних ресурсів, тому забезпечення реальної конкурентоспроможності національної економіки вимагає від української влади формування механізмів кооперації з провідними світовими акторами. Окрім того, що КНР наразі є найбільшим економічним партнером України в АТР, співробітництво з таким впливовим актором може посилити позиції нашої держави на міжнародній арені, забезпечити певну підтримку з політичних питань та передати досвід успішного економічного розвитку держави. Україна не є пріоритетним партнером для Китаю, однак також становить для нього інтерес, в першу чергу, як своєрідне «вікно в Європу», через стратегічне розташування нашої держави. Саме тому дослідження й прогнозування українсько-китайських відносин, аналіз надбань, проблем і перспектив є дуже важливим і потребує ґрунтовної підготовки. Аналіз особливостей міжнародно-правового регулювання українсько-китайських стратегічних відносин варто розпочати із дослідження основних віх на шляху тривалого й неоднозначного становлення і розвитку відносин України та КНР, їх сучасного стану та перспектив подальшої співпраці у різних сферах, окреслення пріоритетних напрямків двостороннього співробітництва держав та оцінки загального стану взаємовідносин між ними.

Провідні спеціалісти різних галузей майже одноголосно погоджуються, що «китайський напрямок» української зовнішньої політики та міжнародного економічного співробітництва зокрема залишається чи не найбільш важливим та перспективним. Багатостороннє співробітництво між Україною і Китаєм щороку набуває дедалі зростаючого значення для обох країн, воно спирається на ґрунтовий політико-правовий та економічний фундамент, що й визначає провідну сучасну тенденцію до якісно оновленого рівня відносин між державами. Осмислення стану та ролі українсько-китайських відносин у сучасному світі у рамках глобальних політичних, економічних перетворень і проблем сьогодення неможливе без дослідження та аналізу генези розвитку цих відносин, їх фундаментальних передумов та наявного досвіду.

Різним аспектам генези розвитку українсько-китайських відносин присвятили роботи такі визначні науковці як В. Урусов, В. Кіктенко, Б.М. Гончар, Г. Мерніков, В. Новицький, Є.Є. Камінський, С.В. Пронь, Л.О. Лещенко, О.В. Шевчук, О. Лукаш, С.О. Шергін, О. Іванченко, С. Нікіщенко, Яо Фен, Менг Хін, Ван Пен, В. Седнев, І.С. Погорелова, А. Гончарук, С. Кошовий та інші.

Таким чином, тема українсько-китайських відносин є предметом низки фундаментальних досліджень, проте проблеми формування відносин України з КНР, особливо на сучасному етапі, з аналізом міжнародно-правової бази та перспектив їх подальшого розвитку і нових можливостей лише починають досліджуватися. У нашому динамічному світі, де кожен день змінюється ситуація на міжнародній арені і з'являються нові реалії і виклики тема українсько-китайських відносин лише набуває більшої актуальності.

Багатостороннє співробітництво між Україною та Китаєм наразі набирає дедалі більше обертів і зростаючого значення для обох держав. Це співробітництво базується на ґрунтовному політико-правовому та економічному фундаменті, що визначає основну сучасну тенденцію до якісно нового рівня українсько-китайських відносин. Однак і Україні, і Китаю

належить докласти чимало зусиль, щоб ця тенденція стала рушієм взаємин цих країн, адже політичним аспектам взаємовідносин України з КНР притаманний переважно протокольний характер (здебільшого не реальне, а деклароване стратегічне партнерство). Необхідно звернути особливу увагу, поряд із розвитком і вдосконаленням вже існуючої договірно-правової бази, на ефективну реалізацію раніше підписаних документів і досягнутих домовленостей.

Зосереджуючи увагу на аналізі історії розвитку відносин України та КНР як двох повноцінних акторів на міжнародній арені, не можна ігнорувати вагомість довгого шляху зближення двох народів, який передував офіційному встановленню дипломатичних відносин між двома незалежними державами. Зерно українсько-китайської дружби закладено у родючий ґрунт задовго до набуття Україною незалежності і виходу нашої держави на арену міжнародних відносин як повноцінного члена світової спільноти. Можна говорити про закладення фундаментальних основ українсько-китайських відносин ще з моменту проголошення Китайської Народної Республіки 1 жовтня 1949 року. Радянський Союз першим визнав КНР. 14 лютого 1950 р. в Москві між двома країнами було підписано Договір про дружбу, союз і взаємну допомогу, а також низку угод про надання уряду КНР різноманітної допомоги. Ця подія заклала міцну основу для розвитку дружби і співробітництва. СРСР надавав КНР допомогу у створенні власних збройних сил, будівництві та реконструкції великої кількості підприємств, надавав активну дипломатичну підтримку на міжнародній арені. [96] Співробітництво в сфері науки, техніки та освіти здійснювалося переважно шляхом обміну інформацією, досвідом, технічною документацією, спеціалістами. Багато українських підприємств виконували замовлення для китайських заводів важкої промисловості, для новобудов, хімічної, машинобудівної та інших галузей, водночас в Україні переймався і використовувався науково-технічний досвід Китаю.

Зародження двосторонніх зносин між незалежною Україною як повноправним міжнародним суб'єктом та КНР починається 27 грудня 1991 р., коли уряд Китаю одним із перших держав визнав незалежність України. 4 січня 1992 р. були офіційно встановлені дипломатичні відносини між двома країнами, базові документи, підписані в Києві в цей день, декларували розвиток відносин між КНР і Україною на основі принципів мирного співіснування, взаємоповаги суверенітету й територіальної цілісності, взаємного ненападу та невтручання у внутрішні справи один одного. Результатом стало підписання Спільного комюніке про встановлення дипломатичних відносин між Україною та КНР. Таким чином, було закладено основоположні принципи двосторонніх відносин у політичній, економічній і гуманітарній сферах, визначена система підтримки безперервності політичного діалогу. Саме з цього моменту розпочинається міжнародне співробітництво між КНР та Україною, закладаються базові основи і принципи дипломатичних відносин.

У березні 1992 р. розпочало свою роботу посольство КНР в Україні, що ознаменувало собою фактичну реалізацію дипломатичних зносин. 23 березня 1993 року було відкрито посольство України в КНР. Тоді обидві країни продемонстрували високий рівень взаємних двосторонніх контактів і прагнення до поглиблення співробітництва в багатьох галузях. З перших кроків ці відносини характеризувались активним політичним діалогом на найвищому рівні, а їх розвитку приділялась постійна увага.

Важливим і знаковим був офіційний візит до Китаю Президента України Л.М. Кравчука, що проходив з 29 жовтня по 3 листопада 1992 р. на запрошення Голови КНР Ян Шанкуня, оскільки він започаткував ряд візитів найвищих керівників обох країн і заклав підвалини двосторонньої договірно-правової бази. Підписання в результаті цієї зустрічі “Спільного комюніке між Китайською Народною Республікою та Україною” (від 31 жовтня 1992 р.) заклало правову основу міждержавних відносин двох країн та стало

плацдармом для подальшого співробітництва між Україною та КНР. У ньому викладено основоположні засади зовнішніх відносин, співпраці і дружби між державами. Загалом у результаті цього візиту було підписано 12 важливих документів, які стали відправною точкою розвитку взаємних дипломатичних контактів. Центральними пунктами стали стан та перспективи двосторонніх відносин, обидві сторони як дружні держави, підтвердили своє прагнення розбудовувати відносини на основі принципів взаємної поваги суверенітету і територіальної цілісності, взаємного ненападу, невтручання у внутрішні справи одна одної, рівності та взаємної вигоди, мирного співіснування, вони виступили за вирішення спірних питань виключно мирними засобами.

Міжпарламентські зв'язки між Україною та Китаєм беруть свій початок з 11 квітня 1993 р., коли до Пекіна з офіційним візитом прибув Голова Верховної Ради України І.С. Плющ. Під час візиту було підписано угоду про регулярний обмін парламентськими делегаціями обох країн, а 6 квітня 1995 р. було утворено робочу групу народних депутатів України з міжпарламентських зв'язків з КНР на чолі М.А. Павловським. [67]

В результаті візиту голови КНР Цзян Цземіня 6-8 вересня 1994 р. в Україну в м. Києві було підписано спільну декларацію України і КНР, де було закріплено позитивну оцінку прогресу в двосторонніх відносинах, визначено конкретні напрямки подальшої співпраці, а також чіткіше і глибше були окреслені важливі питання співробітництва. Цей візит став безумовним кроком вперед на шляху до плідної співпраці двох держав, які намагались заручитись підтримкою один одного – зовсім молода ще Україна та Китай, що стояв на порозі свого стрімкого розвитку.

Підкреслимо, що Китай був першою країною, яка надала 4 грудня 1994 р. Україні гарантії ядерної безпеки (поряд з іншими державами – США, Росією, Великою Британією та Францією). Важливість, значимість і унікальність китайського кроку можна належним чином оцінити, якщо взяти до уваги, що Пекін не надавав подібних гарантій окремо жодній країні світу.

І хоча не розроблено механізм можливої реалізації ядерних гарантій Україні, факт їхньої наявності означає істотну політичну, дипломатичну підтримку. [79]

КНР високо оцінила факт приєднання України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї як неядерної держави. Так, 23-25 червня 1995 р. за підсумками офіційного візиту Прем'єра Державної Ради КНР Лі Пена в Україну було підписано Спільне комюніке, в якому наголошено, що КНР розцінює цей факт як вагомий вклад у справу миру та безпеки у світі. [78]

4 грудня 1995 року була підписана Декларація про розвиток та поглиблення відносин дружби і співробітництва між Україною і КНР в результаті офіційного візиту Президента України Л. Кучма до КНР, в якій вказано, що “держави сповнені рішучості вивести відносини між країнами на новий рівень конструктивного партнерства, зверненого у XXI ст., будуть взаємодіяти у політичній, економічній, гуманітарній сферах”.

Вартий окремої уваги той факт, що в серпні 1996 р. на відносини між Україною та КНР значно вплинув приватний візит до України віцепрезидента і прем'єр-міністра Тайваню Лянь Чжання. Китай, як відомо, дуже чітко реагує на будь-які спроби його закордонних партнерів підтримувати контакти з офіційними представниками Тайваню. Було скасовано ряд візитів, а контакти на рівні глав держав були припинені тоді аж до 2001 року, коли відбувся нарешті державний візит в Україну лідера КНР Цзян Цземіня. Черговий інцидент стався, коли Тайбей відвідали українські парламентарії, серед яких був і Л. Кравчук, трохи пізніше Київ зустрів заступника генерального секретаря канцелярії президента Тайваню Хуан Чжифана. Після цього Китай скасував заплановане з Україною засідання комісії з економічного співробітництва. [79]

Трохи згодом з метою координації політичних відносин з КНР у ході офіційного візиту до Пекіну Прем'єр-міністра України В. Пустановойтенка 23 –

26 грудня 1997 р., було підписано Декларацію про поглиблення торгово-економічного, інвестиційного і науково-технічного співробітництва, а під час другого державного візиту Голови КНР Цзян Цземіня по запрошенню Президента України Л.Д. Кучми 20-22 липня 2001 року лідерами двох країн підписана Спільна декларація про дружбу і всебічне співробітництво у ХХІ столітті, в якій Китай підкреслив, що гарантії ядерної безпеки Україні не мають часових обмежень. Під час цього візиту уряди двох країн також підписали Обмінні листи до «Доповнення 1999 р. до Угоди між урядом України та урядом КНР про надання державного кредиту від 1992 р.» (згідно з якими ставка державного кредиту Китаю зменшується з 5 до 3% річних) та щодо надання уряду України гуманітарної допомоги на суму 10 млн. юанів (близько 1,2 млн. дол) для реалізації проектів, узгоджених урядами двох країн. У січні 2002 р. в ході візиту міністра закордонних справ України А.М. Зленка до КНР сторони домовилися розпочати роботу над укладанням великого і важливого політичного Договору про дружбу і співробітництво. Нажаль ця ініціатива почала реалізовуватися лише десятиліття потому. Таким чином, двосторонній діалог активно підтримується з боку КНР, підписана декларація засвідчила відносини України й Китаю як довгострокових партнерів, визначила основні напрямки співробітництва, які забезпечували б сприятливі умови взаємовигідного розвитку й безпеки.

Поглиблення двостороннього співробітництва між Україною і Китаєм у науково-технічній галузі стало лейтмотивом державного візиту Президента України Л. Кучми до КНР 17-20 листопада 2002 року. Детальне обговорення проектів у галузі науково-технічного співробітництва відбулося у Комісії з оборонної науки, технологій і промисловості (КОНТОП). Л. Кучма підкреслив велику зацікавленість України у співпраці з Китаєм в галузі високих технологій та військово-промислового комплексу. Президент наголосив на наявності у нашої держави добрих здобутків, особливо в галузі космонавтики, а також широких перспектив на майбутнє у розвитку техніки.

Міністр КОНТОП Лю Цзібінь у свою чергу відзначив значне просування співробітництва між двома країнами у галузі космонавтики, зокрема завдяки втіленню у життя Угоди про використання космічного простору у мирних цілях. Сторони підкреслили, що підписання в Пекіні 18 листопада українсько-китайського Протоколу про співробітництво в галузі авіабудування створює умови для реалізації якісних змін у співробітництві між сторонами. [79] Таким чином, були окреслені конкретні напрямки співпраці у багатьох проектах технологій і промисловості, важливих домовленостей досягнуто щодо галузей космонавтики та авіабудування. Дана зустріч забезпечила тісну і активну взаємодію держав щодо зазначених питань, що відкрило важливі шляхи реалізації науково-технічного й економічного потенціалу і розвитку обох країн, а також зміцнило зовнішньополітичні відносини.

Президент України Л. Кучма здійснив ще один офіційний візит до КНР у 2003 році, в рамках якого зустрівся з Головою КНР Ху Цзіньтао. Підкреслимо, що президент України став першим європейським лідером, який зустрівся з новим керівництвом КНР. [32] Однак дана подія не була настільки знаковою, як інші зустрічі на рівні глав держав, в той час відбувається спад зовнішньо-політичного діалогу, обидві держави концентрують більше уваги на вирішенні внутрішніх політичних та економічних проблем. [78]

Проголошений Києвом євроатлантичний курс призвів до певного «перереформатування» відносини з Китаєм. Серед позитивних результатів 2005 р. важливим для України було підписання протоколу між Києвом і Пекіном про взаємний доступ на ринки товарів та послуг.

В тому ж році відбулась низка подій, яка негативно вплинула на двосторонній діалог між державами (офіційний Київ видав візу представникові Тайваню Хуан Чжіфану, який відвідував Україну для участі у заходах в рамках засідання «Міжнародної кризової групи», що

спровокувало невдоволення Китаю. Ситуація була ускладнена тим, що за декілька місяців до цього сесія Всекитайських зборів народних представників ухвалила досить жорсткий закон «Про боротьбу з сепаратизмом», а в липні 2005 р. Президент України В. Ющенко здійснив офіційний візит у Японію, чим значно ускладнив подальші контакти з Китаєм на вищому рівні). Наслідком цього стало те, що фактично з квітня 2003-го по квітень 2010-го років між двома країнами не відбувався діалог на рівні глав держав. Більше того, міністр закордонних справ України не відвідував КНР 6 років (із липня 2004 р. по липень 2010 р.), а його китайський колега ще більше – 9 (із квітня 2001 р. по травень 2010 р.). У 2006 р. зросла кількість двосторонніх контактів на різних рівнях і знову планували підписання широкомасштабного політичного договору про принципи відносин між Україною і КНР у XXI ст. (такий договір може бути підписаний на рівні глав держав). [78, с. 7]

В жовтні 2008 року відбувся наступний робочий візит до КНР Віце-прем'єр-міністра України І. Васюника для проведення Десятого засідання Міжурядової українсько-китайської комісії з питань торговельно-економічного співробітництва. В ході засідання Комісії сторони обмінялися інформацією стосовно макроекономічних показників обох країн, обговорили питання стану та перспектив розвитку торговельно-економічного співробітництва між Україною та КНР, внесли пропозиції щодо шляхів збільшення обсягів двосторонньої торгівлі, оптимізації її структури та форм, реструктуризації та розширення двосторонніх зв'язків в економічній та інших сферах. Проведені профільні зустрічі членів української делегації з представниками міністерств та відомств КНР, відбувся обмін думками щодо можливостей та перспектив зміцнення двостороннього співробітництва в різних сферах, що становлять взаємний інтерес. Відмічено необхідність розширення інвестиційного та інфраструктурного співробітництва між Україною та КНР. Китайська сторона відзначила перспективу збільшення китайських інвестицій на українському ринку та закликала відповідні

державні органи та комерційні компанії двох країн вживати дієвих заходів для стимулювання стійкого розвитку двосторонньої торгівлі та інвестування шляхом розширення співробітництва за конкретними проектами. [79]

У червні 2010 р. в Пекіні пройшли консультації з питань гарантій безпеки на рівні директорів профільних департаментів МЗС двох країн, під час яких на розгляд китайської сторони було передано проект договору про гарантії України, що передбачає надання посилених гарантій безпеки нашої країни. Пекін підтвердив свою позицію, що ні за яких умов не застосує ядерну зброю проти неядерних держав, і що ця позиція поширюється і на Україну. [1]

Державний візит Президента України В. Януковича до Китаю 2-5 вересня 2010 року був історичним і успішним, серед угод, що були підписані важливу роль мають угода про будівництво злітно-посадочної смуги та швидкісної залізничної лінії аеропорту “Бориспіль” – м. Київ, рамкова угода щодо фінансування реконструкції та оснащення сучасним обладнанням українських вугільних шахт, угода про захист та карантин рослин, що значно полегшує торгівлю сільськогосподарськими товарами з КНР, а також про основні напрями розвитку українсько-китайських відносин на 2010-2012 рр. За підсумками переговорів були підписані два документи: Міжурядова угода про взаємне скасування віз та Угода між Державною митною службою України та Департаментом митних зборів та акцизів САР Сянган (Гонконг) про співробітництво і взаємну адміністративну допомогу в митних справах. Можна впевнено говорити про те, що дана зустріч повернула українсько-китайські відносини на шлях стратегічного партнерства. Загалом у рамках візиту було підписано 13 документів, що свідчить про те, що українсько-китайські відносини вийшли не просто на рівень риторики про дружбу, а на сповнення цієї дружби та партнерства конкретними досягненнями, відбулось налагодження контактів, у тому числі, на найвищому політичному рівні після тривалої паузи.

20 квітня 2011 р. в Києві перший віце-прем'єр-міністр України А.П. Ключев та віце-прем'єр Державної Ради КНР Чжан Децзян провели установче засідання міжурядової українсько-китайської Комісії зі співробітництва й установче засідання Українсько-китайської Ділової ради за участю понад 400 бізнесменів і промисловців з України та Китаю. Тим самим було започатковано новий етап міжгалузевої співпраці організацій та відомств двох країн. Регулярність політичного діалогу забезпечується також взаємодією між зовнішньополітичними відомствами двох країн. У 2011 році відновились політичні консультації на рівні заступників міністрів закордонних справ, яких не було з 2008 року, а також консультації на рівні територіальних та функціональних департаментів обох країн. [41]

Важливим став державний візит в Україну Голови КНР Ху Цзіньтао 18-20 червня 2011 року, в рамках якого підписано спільну декларацію про встановлення і розвиток відносин стратегічного партнерства між Україною та КНР. У документі визначаються основні принципи, на яких ці взаємини базуються. Крім того, було погоджено ряд інших домовленостей в авіабудівництві, транспортній сфері та інфраструктурі. З точки зору розвитку міжнародних контактів для України цей візит є непересічною подією. Було підписано багато контрактів, акцент, безумовно, ставиться на співробітництві в економічній сфері. [54]

В рамках офіційного візиту до КНР Президента України В. Януковича 5 грудня 2013 р. відбувся українсько-китайський бізнес-форум, в результаті якого було підписано ключовий документ – Договору про дружбу і співробітництво між Україною і КНР, а також Спільну декларацію України і КНР про подальше поглиблення відносин стратегічного партнерства та Програми розвитку відносин стратегічного партнерства між Україною та КНР на 2014-2018 рр. [80; 139]

Не дивлячись на складну і суперечливу внутрішньополітичну ситуацію, українська влада доклала максимальних зусиль для

унеможливлення пауз у відносинах з Китаєм [48, с. 42]. Показовим на шляху зближення стало те, що сторони нарешті зробили обопільні кроки на шляху, який розпочався ще у 2002 році. 15 травня 2014 Верховна Рада прийняла закон про ратифікацію Договору про дружбу і співробітництво між Україною і Китайською Народною Республікою. Законом передбачається ратифікувати Договір про дружбу і співробітництво між Україною і Китайською Народною Республікою, підписаний 5 грудня 2013 року в м. Пекін головою КНР Сі Цзіньпіном і президентом України Віктором Януковичем. Учасники 13-ї сесії Постійного комітету Всекитайських зборів народних представників 12-го скликання зі свого боку прийняли резолюцію про ратифікацію Договору про дружбу і співробітництво між Україною та КНР 28 лютого 2015 року. Ратифікація цього Договору сприятиме розвитку співпраці України з КНР в політичній, торговельно-економічній, сільськогосподарській, енергетичній, інфраструктурній, авіакосмічній, гуманітарній та безпековій сферах. Це ключовий політичний документ, в якому відображаються основні принципи розвитку українсько-китайських стратегічних відносин і співробітництва як на двосторонній основі, так і в багатосторонніх механізмах, що також містить перелік пріоритетних галузей для розвитку практичного співробітництва. В рамках даного договору сторони підписали понад 20 угод. [16; 39]

2 квітня 2016 р. у рамках Саміту з ядерної безпеки у Вашингтоні Президент Петро Порошенко провів коротку зустріч з Головою Китайської Народної Республіки Сі Цзіньпіном, під час якої були обговорені питання активізації співпраці між двома країнами та проведення Українсько-китайської комісії з питань торговельно-економічного співробітництва, а 27-28 квітня 2016 р. Тодішній Міністр закордонних справ України П. Клімкін, перебуваючи з робочим візитом у Китаї, провів переговори з Міністром закордонних справ КНР Ван І, різноманітні зустрічі з китайськими високопосадовцями та взяв участь в роботі П'ятої зустрічі міністрів закордонних справ держав-членів та спостерігачів Наради зі взаємодії та

заходів довіри в Азії. Була обговорена низка питань українсько-китайської взаємодії та актуальні проблеми загального міжнародного порядку. [80]

Отже, з моменту офіційного встановлення двостороннього партнерства відносини між Україною та КНР розвивались по висхідній, однак неоднорідно, зі своїми активними етапами зустрічей на вищому рівні та укладенням договорів і періодами певної стагнації. З перших кроків назустріч стратегічному співробітництву сторони показували дружнє ставлення та взаємну симпатію до інтересів і принципів один одного, діалог активно розвивався впродовж перших кількох років. Події 1996 року викликали певні хвилювання і невдоволення Пекіна, для якого Тайваньське питання було і залишається болючим, після чого українсько-китайський діалог у наступні роки зазнав спаду. Період затишшя тривав практично з 2003-го по квітень 2010-го, коли між двома країнами практично не було діалогу на рівні глав держав. Саме 2010 рік став знаковим у відносинах між Україною та КНР, політичне спілкування було відновлено з новою силою, укладено низку вкрай важливих угод, проведено зустрічі на різних рівнях, обговорено спільні стратегічні плани, надалі контакти між державами відновлюються і поглиблюються. До того ж розвивається міжпарламентське співробітництво, у Верховній Раді України та Всекитайських Зборах народних представників були створені і функціонують групи Дружби, здійснюють свою діяльність двосторонні комісії і підкомісії. Політичні зміни останнього періоду певним чином стали каталізатором якісних зрушень у двосторонньому співробітництві, про що свідчить ратифікація раніше підписаного Договору про дружбу і співробітництво між Україною і Китайською Народною Республікою, що сприятиме розвитку можливостей партнерства в різних галузях, а також активізація міжпарламентських контактів та політичного діалогу.

Впродовж 2014-2015 рр. збільшилися зовнішньоекономічні контакти України та КНР в результаті закриття російського ринку для українських

товарів. Зокрема, активізувалося військово-технічне співробітництво, авіаційна галузь та сільське господарство. [154, с. 22]

Співробітництво з КНР є однією з ключових зовнішньоекономічних складових стратегії модернізації України. Завданням нашої держави у цьому напрямі є формування відносин стратегічного партнерства і реалізація на його основі спільних високотехнологічних проєктів. У щорічному Посланні Президента України В. Януковича наголошується: «Значна зацікавленість України та Китаю в економічній співпраці характеризується наявністю величезного невикористаного потенціалу у вигляді взаємопов'язаних потужних ринків споживання, технологій та фінансів». У контексті визначених у Посланні Президента завдань було зроблено перші кроки. Створена під час візиту Віктора Януковича до КНР у вересні 2010 року Українсько-китайська комісія зі співробітництва 20 квітня 2011 року провела перше засідання під головуванням Першого віце-прем'єр-міністра, міністра економічного розвитку і торгівлі України Андрія Клюєва й віце-прем'єр-міністра Держради КНР Чжан Децяна. [6] Було визначено перспективи співпраці у сфері авіа- та суднобудування, телекомунікаційних технологій, зварювання, медицини, природокористування. У контексті огляду перспективних напрямів розвитку українсько-китайських відносин особливої уваги заслуговують прийняті Комісією Меморандум про співробітництво між Державною агенцією з інвестицій та управління національними проєктами України та Міністерством комерції КНР, домовленість про інвестиційне співробітництво між Міністерством екології та природних ресурсів України, підприємством з іноземними інвестиціями «КІТПРЕД» та Китайською інженерною компанією “Вухуань Інжинірінг”, Державним експортно-імпортним банком КНР у виробництві в Україні безхлорних калійних добрив, а також домовленість між китайською «Державною науково-технологічною компанією Tiandi Science&Technology CO, LTD та Міністерством енергетики та вугільної промисловості України щодо модернізації технологічного

обладнання шахт України. [68]

Говорячи про дотичні і перспективні напрямки співробітництва, варто відзначити, що Україна представляє великий інтерес для китайської економіки на двох пріоритетних щаблях – сільське господарство та військово-технічне співробітництво. [24, с. 8]

Загалом сучасні відносини України та Китаю значною мірою обумовлені зростаючими інтересами КНР до країн ЄС, Україна є транзитною країною для КНР на шляху до ЄС, і Китай сприймає країни Центрально-Східної Європи як «міст до Європи», в той час як держави регіону, і Україна зокрема, розглядають КНР як джерело фінансових ресурсів чи політичної підтримки, чим частково і пояснюється концентрація на налагодженні двостороннього партнерства. [154, с. 12, 14-15]

Серйозні перспективи відкриває взаємодія України і КНР у такій структуроутворювальній галузі як прокладання транспортних коридорів та перевалочних транспортних вузлів для переправлення азійських товарів в Європу. [45]

Розвиток інноваційної сфери та модернізація інфраструктури є найбільш цікавими сферами залучення китайських інвестицій в Україну. Зараз вдалий момент запропонувати КНР якомога ширше коло можливостей для співробітництва, адже Китай знаходиться на підйомі і нарощує обсяги капіталовкладень за кордоном. [45]

Важливою в стала саме імплементація Договору про дружбу і співробітництво між Україною і КНР та практична реалізація Програми розвитку відносин стратегічного партнерства між Україною і КНР на 2014–2018 роки. [42, с. 40]

Українсько-китайське співробітництва передбачає реалізацію конкретних проектів, які є обоюдно вигідними. Це взагалі є основою економічної політики Китаю протягом останнього десятиліття, так звана стратегія win-win (коли сторони отримують обоюдо вигідний вигравш). Важливим

аспектом українсько-китайської співпраці на сьогоднішній день є взаємодія в галузі сільського господарства. Останнім часом Китай досяг відчутних успіхів у виробництві зернових та розвитку галузі тваринництва, а Україна виступає постачальником сировини та матеріалів до КНР.

Між Україною та Китаєм є широкі перспективи розширення співробітництва в інфраструктурній, торговельно-економічній, інвестиційній, транспортній та інших сферах. Мають шанси виходу на китайський ринок компанії із передовими технологіями в таких галузях промисловості як: енергетика, надро- і морекористування, сфера сталого міського розвитку та охорони навколишнього середовища. Подальше розширення двосторонніх економічних зв'язків має стосуватися і агропромислової галузі, зокрема капіталовкладеннями у тваринництво, зернове господарство та зрошення земель.

В цілому до головних сфер двосторонньої співпраці належать сільське господарство, військово-технічне співробітництво, авіаційно-космічна галузь, енергетика, інформаційні технології, транспорт і інфраструктура. Не менш важливим для Китаю є створення іноземних продовольчих баз, особливо на тлі загострення світової продовольчої кризи та співвідношення частки родючих земель й відсотка населення. [24, с. 22] Завдяки аграрному сектору Україна вже увійшла до лідерів серед експортерів продовольчої продукції до «Піднебесної», що дало змогу українським аграріям компенсувати втрату російського ринку, а Китаю збільшити продовольчу безпеку. Військово-технічне та авіаційно-космічне співробітництво також сприяють розвитку взаємовигідних відносин. [154]

До того ж, головною особливістю економічного співробітництва України з КНР є те, що воно не підпорядковується будь-яким політичним доктринам і не супроводжується з боку іноземних партнерів політичними умовами. Це дає змогу нашій країні керуватися національними інтересами та міркуваннями економічної доцільності. [78]

Беручи до уваги характер українських інтересів в КНР, пріоритетним питанням для розвитку договірно-правової бази має бути укладання угод, що покликані сприяти посиленню економічної взаємодії у торговельній (зокрема лібералізація торговельного режиму), інвестиційній (розробка взаємного захисту інвестицій) та податковій (стосовно уникнення подвійного оподаткування) галузях. Суттєву увагу слід приділити питанню участі українських підприємств в інфраструктурних проектах на території азіатських держав. Це дозволить значно збільшити обсяги українського експорту, а також створить додаткові стимули для подальшого розвитку технологічного потенціалу України. [18]

Для ефективної інтенсифікації і розвитку стратегічного партнерства України та КНР варто активізувати контакти на всіх державних рівнях та роботу міждержавних комісій для вироблення пропозицій щодо пріоритетних напрямів українсько-китайського співробітництва. Ефективними кроками на цьому шляху можуть стати збільшення інвестицій з Китаю у виробничу сферу України шляхом надання гарантій та преференцій для проведення бізнесу на державних та міських рівнях, а також укладення відповідного Меморандуму між державними інвестиційними агенціями обох країн. Особливу увагу варто приділити налагодженню персональних зв'язків між політичними лідерами, представниками уряду, провідними науковцями, бізнесменами, журналістами, які навчалися в Україні і мають позитивне ставлення та інтерес до якомога активнішого розвитку співпраці між Китаєм та нашою державою. [18]

В економічній сфері Україна має певні успіхи у відновленні та інтенсифікації товарообігу (саме за рахунок експорту). Китай зацікавлений в інвестиціях в енергетичний сектор та придбання недорогих технологій. У полі зору залишається ініціювання проектів щодо залучення китайських інвестицій у будь-які сфери, уникаючи непохитної концентрації уваги лише на тих галузях, які є для нашої держави пріоритетними, однак не настільки

цікавими для КНР. Важливим є вироблення конкретної продуманої стратегії та плану розвитку двостороннього економічного співробітництва. У гуманітарній сфері нагальних питань значно менше, адже обидві держави в останні роки активізували роботу щодо культурного взаємообміну та освітніх проектів. Пріоритетним і успішним залишається науково-технічне співробітництво між Україною та КНР. Ґрунтовна договірно-правова база надає цим зв'язкам планомірного і довгострокового характеру з вагомими й практично невичерпними перспективами подальшого розвитку.

2.2. Етапи становлення договірної механізми

Українсько-китайські міжнародні відносини еволюціонували від основ визнання і встановлення дипломатичних відносин до проголошення відносин стратегічного партнерства, від декларації спільності загальних принципів до конкретних юридично обов'язкових домовленостей. Аналізуючи генезу та специфічні риси становлення договірної механізми міжнародно-правового регулювання відносин між Україною і КНР на шляху до фактичного втілення стратегічного співробітництва вимальовується певна етапність розвитку.

Різними аспектами генези розвитку українсько-китайських відносин присвятили роботи такі визначні науковці як В.Б. Урусов, В.В. Сєднєв, С.В. Пронь, Є.Є. Камінський, І.С. Погорєлова та інші. Однак фокус більшості досліджень робиться на оцінці політичних й економічних процесів та галузі міжнародних відносин. Наразі дослідження тенденцій, особливостей і перспектив розвитку правової бази потребує окремої уваги та критичного аналізу.

Аналіз чинних міжнародних угод, які становлять договірну базу двосторонніх відносин між нашими державами можна здійснювати беручи до уваги їх класифікацію за різними класичними критеріями, однак загальною є тенденція поступового і поетапного переходу від превалювання норм

“м’якого” права (soft law) до введення конкретних домовленостей і зобов’язань з огляду на юридичну обов’язковість норм договорів.

Початковий етап відзначений укладенням рамкових угод з політичних питань, які визначають загальний курс двосторонніх міжнародних відносин між Україною та КНР та рамкових галузевих угод загального змісту. Серед базових документів варто виділити, зокрема, Спільне комюніке про встановлення дипломатичних відносин між Україною та КНР від 4 січня 1992 року та Меморандум взаєморозуміння до Комюніке, Спільне українсько-китайське комюніке від 31 жовтня 1992 року, Спільну Декларацію України і Китайської Народної Республіки від 6 вересня 1994 року, Спільне комюніке від 25 червня 1995 року, Спільну Декларацію про розвиток та поглиблення відносин дружби і співробітництва між Україною і КНР від 4 грудня 1995 року та інші угоди, які об’єднують особливості тяжіння положень цих документів до “м’якого” права. Більшість статей не містять норм, які б створювали права і обов’язки сторін, а визначають загальну сферу, щодо якої укладено договір. Для угод даного етапу характерні формулювання “Сторони висловили готовність і надалі докладати спільних зусиль”, “Сторони дійшли спільної думки” тощо [103], які покликані закласти основи дружби і закріпити спільність поглядів та інтересів, а також прихильність основним загальним принципам міжнародного права.

Застосування “м’якого” права на перших етапах становлення двосторонніх відносин є логічним і зручним, адже більша гнучкість правових інструментів рекомендаційного характеру залишає можливість повторного обговорення і видозміни домовленостей у разі зміни обставин. У даному випадку, на етапі визначення загального змісту та принципів подальших відносин, перевага “м’якого” права пояснюється бажанням обійти формальні та конкретні обіцянки сторін, а також уникнути ратифікації та інших складних внутрішніх процедур у разі доповнень. [167, с. 12] Вирізняльною ознакою актів “м’якого” права є їх існування на межі між юридичними

нормами та нормами морально-політичного характеру [149, с. 56], що віддзеркалюється у положеннях вищезазначених угод, які закріплюють, зокрема, готовність сторін “розвивати відносини дружби та співробітництва між двома країнами на основі принципів мирного співіснування, взаємної поваги до суверенітету і територіальної цілісності, взаємного ненападу, невтручання у внутрішні справи один одного, рівності, взаємної вигоди, а також мирного врегулювання спорів” [104], деякі документи окреслюють перелік обопільно цікавих галузей співробітництва та обміну, зокрема, сфери культури, науки, освіти, спорту і туризму. Окремим пунктом зазначено, що економічне співробітництво і торгівля є важливою складовою частиною взаємних стосунків двох держав. З цією метою сторони домовились, зокрема, надавати одна одній режим найбільш сприятливої нації з питань торговельно-економічного співробітництва, розвивати інвестиційне співробітництво і створювати спільні підприємства на території України і Китаю. [105]

Відмічена спільність поглядів сторін щодо питань миру та встановлення нового справедливого і раціонального міжнародного політичного та економічного порядку відповідно до Статуту ООН та п'яти принципів мирного співіснування. У документах зазначається також, що Україна та КНР виступають проти гонки озброєнь у будь-якій її формі та закликали до всеохоплюючої заборони і остаточної ліквідації зброї масового знищення. [102] Угода між Урядом України та Урядом Китайської Народної Республіки про науково-технічне співробітництво від 27 квітня 1992 року закріпила домовленість сторін розвивати міждержавне науково-технічне співробітництво за взаємним інтересом. У документі визначено основні форми співробітництва, серед яких виділено: проведення спільних досліджень і розробок, а також обмін їх результатами; обмін науково-технічною інформацією та документацією, зразками виробів і матеріалів, а також обмін “ноу-хау” і ліцензіями на компенсаційній основі; організація

науково-технічних семінарів, симпозіумів і наукових конференцій; обмін науковими і технічними делегаціями, окремими вченими і фахівцями тощо. При цьому, питання комерційного, фінансового та юридичного характеру, що можуть виникати під час співробітництва, повинні бути предметом окремих договорів. [119]

Кожен із основоположних документів відображає наступний крок на шляху до співробітництва і містить в собі положення, які віддзеркалюють загальну позицію сторін щодо актуальної ситуації у відносинах. Ці документи сприяли узгодженню засад розвитку українсько-китайських відносин на основі визнання суверенності обох держав, встановлення консульських відносин та потенційний перехід до рівня дипломатичних.

Розвиток двосторонніх відносин зумовлює видозміну правових форм та поглиблення й удосконалення договірної бази. Прагнення до зміцнення торговельно-економічних зносин та активної співпраці в цій галузі відкрило новий етап у становленні договірних відносин між Україною та КНР. Саме на цьому щаблі ми бачимо поступовий перехід від окреслення загальних принципів співробітництва до конкретизації домовленостей.

Першим офіційним документом, який стосувався багатьох аспектів зовнішньої торгівлі КНР і України була Угода між Урядом України і Урядом Китайської Народної Республіки про торговельно-економічне співробітництво від 08 серпня 1992 року, положення якої закріпили домовленість сторін здійснити всі необхідні заходи по сприянню безперервному і стабільному розвитку торговельно-економічних відносин між двома країнами на рівноправній та взаємовигідній основі. Документ передбачає взаємне надання режиму найбільшого сприяння з питань, що стосуються стягнень мита на експортні та імпорتنі товари для обох країн, інших зборів і сплат та виконання митних формальностей. Також сторони погодились заохочувати капіталовкладення інвесторів на території іншої сторони. [118] 31 жовтня 1992 р. в Пекіні була підписана Угода між Урядом

України і Урядом Китайської Народної Республіки про створення Міжурядової українсько-китайської комісії з питань торговельно-економічного співробітництва. Наступного року, 12.10.1993, було укладено Угоду про співробітництво між Торгово-промисловою палатою України та Китайським комітетом сприяння розвитку міжнародної торгівлі, в якій зазначено, що з метою подальшого розширення та удосконалення взаємовигідних торгових, економічних та науково-виробничих зв'язків між підприємствами України та КНР, сторони домовились сприяти та заохочувати до дій, що направлені на розвиток торгового обміну і економічного співробітництва, які включатимуть здійснення інвестицій, створення спільних підприємств, приділяючи особливу увагу розвитку ділових контактів між малими і середніми підприємствами України і Китаю. [136]

14 жовтня 2003 року було підписано три документи, які регулюють конкретні питання та процеси в галузі економічної співпраці і торгівлі і свідчать про налагодження і активізацію процесів у цій сфері, – це Меморандум Восьмого засідання Міжурядової українсько-китайської комісії з питань ТЕС, Угода між Державною службою експортного контролю України і Міністерством комерції КНР про застосування імпорتنих сертифікатів та Меморандум про взаєморозуміння між Державною службою експортного контролю України і Міністерством комерції КНР щодо налагодження співробітництва в галузі експортного контролю. Це співробітництво передбачає передусім обмін інформацією та документацією і покликане налагодити довгострокове співробітництво в сфері високих технологій та торгівлі товарами, що підлягають експортному контролю з гарантуванням суворого дотримання відповідних міжнародних норм та правил. [62]

Важливим для України стало підписання Протоколу між Києвом і Пекіном про доступ на ринки товарів та послуг у рамках вступу України до

СОТ від 16 грудня 2005 року, яке стало одним з найбільших досягнень усього переговорного процесу на шляху нашої держави до СОТ.

Наступний етап розробки договірно-правової бази українсько-китайських відносин характеризується превалюванням “твердого” права і наявністю конкретних юридично обов’язкових норм. Непересічне значення має Договір про дружбу і співробітництво між Україною і КНР від 5 грудня 2013 року – базовий політичний документ, про який сторони вели мову майже 15 років, оскільки вперше в історії двосторонніх відносин відбулось підписання юридично-зобов’язуючого документу, який визначає ключові принципи і закріплює засади подальшого розвитку українсько-китайського стратегічного партнерства. Окрім того, що сам факт ратифікації подібного документу, укладеного на 25 років з автоматичною пролонгацією на наступні п’ятирічні періоди за відсутності намірів сторін припинити його дію, свідчить про готовність сторін до вчинення конкретних домовленостей і співробітництва, формулювання норм поступово відходять від притаманних “м’якому” праву загальних і нейтральних понять. У преамбулі та статті 1 і 9 Договору чітко фігурує “відносини стратегічного партнерства”, у статті 2 з’являється формулювання “Сторони зобов’язуються” щодо питань невикористання сили або погрози її застосування та вирішення спорів між собою мирними засобами, а стаття 6 містить положення про те, що жодна з Договірних Сторін “не допускає” тих чи інших зазіхань на суверенітет, безпеку або територіальну цілісність держави. [36]

Спільна декларація України і КНР про подальше поглиблення відносин стратегічного партнерства та Програма розвитку відносин стратегічного партнерства між Україною та КНР на 2014-2018 рр. вперше в історії двосторонніх відносин визначили конкретні напрямки і галузі здійснення практичної співпраці та реалізації спільних проектів на період до 2018 року [3, с. 18] Преамбула і текст Спільної декларації України і КНР про подальше поглиблення відносин стратегічного партнерства від 5 грудня 2013 року

також містять формулювання “стратегічне партнерство”, а перша стаття чітко визначає, що згаданий вище Договір про дружбу та співробітництво між Україною та Китайською Народною Республікою, підписаний 5 грудня 2013 року, має велике значення, у ньому узагальнюються основні принципи та досягнення відносин між двома країнами. Обидві сторони налаштовані розглядати договір як правову основу дружнього співробітництва між двома країнами та дотримуватися принципів, встановлених у всіх документах, підписаних Україною і КНР після встановлення дипломатичних відносин у 1992 році, з метою сприяння постійному розвитку двостороннього стратегічного партнерства та вигоди для обох народів. Наступні статті Декларації досить детально розкривають основні вектори і питання подальшого двостороннього співробітництва. [76]

Сторони вбачають взаємну вигоду у співробітництві і демонструють інтерес у використанні ресурсів одна одної задля досягнення спільних цілей, відображених у відповідних угодах. Аналізуючи двосторонні документи у контексті проголошеного стратегічного партнерства очевидною є тенденція до уникнення декларації юридичної формалізації відносин, що може призвести до серйозних наслідків та відповідальності. [20]

У двосторонньому співробітництві використовуються різноманітні засоби “м’якого” права, які постають у вигляді односторонніх загальних актів (комюніке, багаторічні програми), двосторонніх актів загального характеру (спільні декларації), галузеві двосторонні акти (Меморандум про взаєморозуміння, адміністративні угоди) та галузеві угоди, що ми загалом чітко бачимо аналізуючи договірно-правову базу українсько-китайських відносин.

Норми “м’якого” права, які превалюють у договірній базі відносин України та КНР мають непересічне значення, адже не створюючи юридичні зобов’язання в чистому вигляді, вони ініціюють певні юридичні наслідки для сторін, в той же час надають більше можливостей для динаміки відносин за

рахунок своєї гнучкості. В той же час, двосторонні українсько-китайські угоди несуть загалом декларативний характер як за суттю, так і за формою – це переважно меморандуми та декларації, загальні документи, які не включають в себе план імплементації положень.

Поступове введення більш “твердих” правових норм на шляху реалізації українсько-китайського стратегічного співробітництва відбувається із підписанням Договору про дружбу і співробітництво між Україною і КНР.

Отже, історично відносини України з КНР регулювалися під впливом різноманітних політичних, економічних та правових факторів, але в цілому в основі еволюції двостороннього співробітництва лежали акти рекомендаційного характеру і поетапний перехід від норм “м’якого” права загального декларативного характеру до конкретних домовленостей. На початковому етапі норми базових рамкових документів, таких як Спільного комюніке про встановлення дипломатичних відносин між Україною та КНР від 4 січня 1992 року, Спільної Декларації України та КНР від 6 вересня 1994 року та інших, визначали загальний курс двосторонніх відносин і фактично не створювали прав та обов’язків сторін. Таким чином, більша гнучкість правових інструментів рекомендаційного характеру дозволяла уникнути формальних обіцянок та процедур ратифікації на перших етапах становлення двосторонніх відносин. Зосередження уваги на зміцненні торговельно-економічних зносин та бажання активної співпраці в цій галузі відкрило наступний етап розвитку договірних відносин між нашими державами, для якого характерний поступовий перехід до конкретизації домовленостей. Знаковою є Угода між Урядом України та Урядом КНР про створення Міжурядової українсько-китайської комісії з питань торговельно-економічного співробітництва від 31 жовтня 1992 року. Новий етап розробки договірно-правової бази відкрито підписанням Договору про дружбу і співробітництво між Україною і КНР від 5 грудня 2013 року, який визначає

ключові принципи і закріплює засади подальшого розвитку українсько-китайського стратегічного співробітництва, а також містить вже конкретні юридично обов'язкові норми. Отже, Україна і КНР поступово розвивають договірну базу від визнання спільності інтересів і зацікавленості у плідному співробітництві до введення юридично обов'язкових норм та визначення конкретних напрямків і галузей співпраці на шляху до здійснення фактичного українсько-китайського стратегічного співробітництва.

2.3. Інституційний механізм співробітництва України та КНР

Реалізація двосторонніх відносин між акторами на міжнародній арені, а також правотворчість як така здійснюється у великій мірі саме за рахунок інституційного механізму. Саме завдяки діяльності конкретних інститутів відбувається розробка міжнародних документів, планів дій, а також – моніторинг, контроль та підтримка їх фактичного втілення.

Інституційний механізм регулювання українсько-китайських міжнародних відносин все що проходить етап становлення і наявні інститути виконують більш координаційну функцію у певних галузях і напрямках. За підсумками роботи даних органів складаються протоколи засідань та спільні програми розвитку на визначений період. Таким чином, рішення даних органів виступають правовою основою для співпраці, оскільки надають можливості певних дій, але фактично є офіційною фіксацією спільних намірів і подальших дій.

Впродовж тривалого часу, з 1992 р., інституційний механізм українсько-китайського двостороннього співробітництва був представлений головним чином такими органами, як Міжурядова українсько-китайська комісія з питань торговельно-економічного співробітництва, Спільна українсько-китайська комісія з науково-технічного співробітництва, Спільна українсько-китайська комісія з питань співробітництва в галузі культури,

Українсько-китайська Підкомісія у сфері дослідження і використання космічного простору в мирних цілях, Українсько-китайська робоча група зі співробітництва в галузі сільського господарства.

Відповідно до положень Угоди між Урядом України та Урядом Китайської Народної Республіки про створення Комісії зі співробітництва між Урядом України та Урядом КНР (від 20.04.2011), вищезазначені інститути припинили свою роботу, а новостворена Комісія має проходити 1 раз на два роки, по черзі в Україні та у КНР. [8; 120]

Стаття 2 Угоди визначає, що Комісія є координаційним органом сприяння двосторонній співпраці. Основними функціями Комісії визначається «аналіз стану українсько-китайської співпраці, визначення її пріоритетних напрямків і форм; розробка пропозицій щодо реалізації заходів, передбачених угодами та іншими юридичними документами, підписаних між двома державами, а також рішень Комісії; координація проектів двосторонньої співпраці в торговельно-економічній, науково-технічній, культурній, космічній, сільськогосподарській та освітянській сферах, а також роботи з підготовки двосторонніх міжурядових угод; надання, в рамках чинного законодавства України і Китайської Народної Республіки, сприяння юридичним особам двох держав у здійсненні взаємодії в торговельно-економічній, енергетичній, вуглевидобувній, науково-технічній, космічній, сільськогосподарській, освітянській і культурній сферах». [120]

У рамках Комісії вирішено створити наступні галузеві підкомісії:

- з питань торговельно-економічного співробітництва,
- з питань науково-технічного співробітництва,
- з питань співробітництва в галузі культури,
- з питань співробітництва в космічній галузі,
- з питань співробітництва в галузі сільського господарства,
- з питань співробітництва в галузі освіти. [120]

Непересічною подією стало Третє засідання українсько-китайської

Комісії з співробітництва 5 грудня 2017 року у Києві, за результатами якого підписано низку важливих документів. Проривним у контексті стратегічного співробітництва між державами став План дій “Україна – КНР” з реалізації ініціативи побудови “Економічного поясу Великого шовкового шляху” та “Морського шовкового шляху XXI ст.”.

Серед інших важливих документів – Меморандум про взаєморозуміння в сферах енергоефективності, відновлювальної енергетики та альтернативних видів палива між Державним агентством з енергоефективності та енергозбереження України й Національною енергетичною адміністрацією КНР; Меморандум про співробітництво в галузі охорони здоров’я і медичної науки між Міністерством охорони здоров’я України та Національною комісією КНР з охорони здоров’я та планування сім’ї, а також Програма українсько-китайського інвестиційного співробітництва в агропромисловому комплексі між Міністерством аграрної політики і продовольства України, Міністерством економічного розвитку і торгівлі України, Міністерством сільського господарства КНР і Міністерством комерції КНР. [9]

Якщо говорити окремо про головні напрямки двостороннього співробітництва між Україною і Китаєм, у культурно-гуманітарній галузі основним механізмом регулювання, моніторингу й втілення співробітництва на сьогоднішній день є Підкомісія з питань співробітництва у сфері культури. Завдяки проведеним у 2002 та 2009 роках 1-го та 2-го засідань Спільної українсько-китайської Комісії з питань співробітництва в галузі культури, сторонами були підписані Плани співробітництва відповідно на періоди 2002-2006 та 2009-2012 роки. У 2011 році Комісію було перетворено на Підкомісію з питань співробітництва у сфері культури в рамках українсько-китайської міжурядової Комісії зі співробітництва. У листопаді 2017 р. у Пекіні відбулось 4-е засідання Підкомісії з питань співпраці в галузі культури Українсько-китайської комісії, а в грудні у м. Києві було підписано Програму культурного співробітництва між Міністерством культури України

та Міністерством культури КНР на 2018-2022 роки. [85]

Українсько-китайська співпраця в галузі освіти є одним із пріоритетних векторів двосторонніх відносин. На міждержавному рівні основним механізмом її реалізації є Підкомісія з питань співробітництва в галузі освіти між Україною та КНР, яка було створена у 2011 р. в рамках Комісії зі співробітництва між Урядом України та Урядом КНР. Перше засідання в лютому 2012 р. у м. Санья (провінція Хайнань, КНР) затвердило “План першочергових заходів з розвитку українсько-китайського співробітництва в галузі освіти на 2012-2014 роки” та підписано оновлену міжвідомчу Угоду про співробітництво у сфері освіти. Друге засідання підкомісії пройшло 23 червня 2017 р. у Києві, на якому досягнуто домовленості щодо збільшення квот для обміну студентами та інші важливих питань, а також підписані угоди про співробітництво в галузі технічної освіти, здійснена робота щодо реалізації програми китайсько-українського подвійного диплому. У грудні 2017 р. під час Третього засідання Комісії зі співробітництва між Урядом України та Урядом КНР було підписано важливої Угоди між Міністерством освіти і науки України та Міністерством освіти КНР про співробітництво в галузі освіти на наступні п’ять років.

За підсумками Третього засідання Підкомісії з питань співробітництва в галузі освіти між Україною та Китаєм, яке відбулось 12 червня 2019 р. в м. Наньчан, провінція Цзянсі, КНР, підписано Протокол та затверджено реалізацію Плану заходів Підкомісії з питань співробітництва в галузі освіти на 2019-2021 рр., у якому визначено пріоритетні напрямки двостороннього освітнього співробітництва. [101]

Одним із найбільш пріоритетних напрямків є науково-технічне співробітництво між Україною і КНР. Головним інституційним механізмом її реалізації є Комісія зі співробітництва між Урядом України та Урядом КНР, створена у 2011 р., та ряд профільних Підкомісій.

Підкомісія з питань науково-технічного співробітництва створена

замість Спільної українсько-китайської Комісії з науково-технічного співробітництва, яка функціонувала з 1997 по 2010 роки і провела 8 засідань, розширивши за цей час спектр напрямків співробітництва та втіливши ряд програм і проектів. Програму науково-технічного співробітництва між Україною та КНР на 2013-2014 роки було затверджено під час першого засідання Підкомісії, яке було проведене в липні 2012 р. у м. Пекін. Вона передбачала реалізацію низки спільних проектів між науково-дослідними та освітніми установами обох країн. Під час другого засідання Підкомісії 23 червня 2016 р. у Києві обговорено стан та перспективи українсько-китайського співробітництва, а також затверджено Програму співпраці між Україною та КНР на 2017-2018 рр. 6-7 червня 2018 року на третьому засіданні Підкомісії з питань НТС було погоджено нову Програму науково-технічного співробітництва між Україною та КНР на 2019-2020 рр. [72]

З 1997 по 2010 рр. здійснювала свою роботу Українсько-китайська Підкомісія у сфері дослідження і використання космічного простору в мирних цілях, в межах роботи якої було успішно втілено спільні п'ятирічні плани співробітництва (відповідно на 2001-2005 роки та 2006-2010 роки), та розроблено План співробітництва у космічній галузі на 2011-2015 роки. Після чого замість неї було створено Підкомісію з питань співробітництва в космічній галузі, в ході роботи якої проводилась оцінка стану виконання Програми на 2011-2015 рр. розглядались можливості її розширення із затвердженням її Нової редакції у жовтні 2012 р. у Пекіні. В квітні 2016 р., на Третьому засіданні Підкомісії було затверджено четверту Програму співробітництва в космічній галузі на 2016-2020 роки, яка включала понад 70 перспективних напрямків співпраці, а вже через рік на наступному засіданні Програму було розширено на додаткові 10 проектів. У 2018 та 2019 роках Програму співробітництва було розширено, а серед перспективних напрямів довгострокової співпраці відзначено “дослідження Місяця та дальнього космосу, створення надважкої ракети-носія, розробка систем телеметрії,

зв'язку та управління КА, моніторинг космічного сміття, прийом і застосування даних ДЗЗ тощо". А також розроблено проект нової п'ятирічної Програми. [72]

Своє Перше засідання Підкомісія з питань співробітництва в галузі медицини провела 11 травня 2012 р. у м. Київ. Впродовж роботи Підкомісії узгоджувались питання розвитку співробітництва в галузі охорони здоров'я, традиційної китайської медицини тощо. [72]

Саме за рахунок діяльності Комісії та відповідних галузевих Підкомісій розпочалось активне втілення відносин стратегічного партнерства, яке поступово переходить із риторичних положень рамкових угод загального характеру до практичних кроків і реалізації планів дій в пріоритетних векторах двостороннього співробітництва.

Висновки до Розділу 2

Багатовекторне співробітництво між Україною і КНР наразі набирає дедалі більше обертів та обопільно зростаючого значення. Це партнерство спирається на ґрунтовий політико-правовий та економічний фундамент, що окреслює головну сучасну тенденцію до якісно нового рівня відносин між державами. З моменту офіційного встановлення двостороннього партнерства відносини між Україною та КНР розвивались по висхідній, однак неоднорідно, зі своїми активними етапами зустрічей на вищому рівні та укладенням угод і періодами певної стагнації. На сьогоднішній день між Україною та Китаєм є широкі перспективи розширення співробітництва в інфраструктурній, торговельно-економічній, інвестиційній, транспортній та інших сферах. Загалом до головних сфер двосторонньої співпраці належать сільське господарство, військово-технічне співробітництво, авіаційно-космічна галузь, енергетика, інформаційні технології, транспорт і інфраструктура.

Аналізуючи чинні міжнародні угоди, які становлять договірну базу двосторонніх відносин Україною і КНР можна сказати, що загальною є тенденція поступового і поетапного переходу від початкового етапу формування договірної механізми, відзначеного укладенням рамкових угод з політичних питань, які визначають загальний курс двосторонніх міжнародних відносин між Україною та КНР та рамкових галузевих угод загального змісту, а також превалювання норм “м’якого” права (soft law) до введення конкретних домовленостей і зобов’язань з огляду на юридичну обов’язковість норм договорів. Останнім часом фактичне здійснення двостороннього співробітництва здійснюється головним чином саме за рахунок інституційного механізми, а саме – діяльності Комісії зі співробітництва між Урядом України та Урядом КНР та відповідних галузевих Підкомісій, яке поступово переходить із риторичних положень рамкових угод загального характеру до практичних кроків і реалізації планів дій в пріоритетних векторах двостороннього співробітництва.

Основні ідеї розділу розділу висвітлено в працях автора:

1. Гандзюра А.В. Етапи становлення договірної механізми регулювання українсько-китайського стратегічного співробітництва. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія право.* 2018. Вип. 48 (том 2). С. 165-168.

2. Гандзюра А.В. Особливості правових інструментів реалізації двостороннього стратегічного співробітництва між Україною та КНР. *European and Comparative law journal.* 2019. №10/1. С. 151-168.

3. Гандзюра А.В. Україна і КНР: ключові засади та перспективи відносин стратегічного партнерства. *Вісник Південного регіонального центру національної академії правових наук України.* 2020. №22. С. 227-235.

Розділ 3. СПЕЦИФІКА ДОГОВІРНО-ПРАВОВОЇ БАЗИ УКРАЇНСЬКО-КИТАЙСЬКИХ ДВОСТОРОННІХ ВІДНОСИН

3.1. Рамкові загально-політичні угоди у відносинах між Україною та КНР

Укладення рамкових угод визначає загальний курс двосторонніх міжнародних відносин між Україною та Китайською Народною Республікою. Кожен із основоположних документів відображає наступний крок на шляху до співробітництва і містить в собі положення, які віддзеркалюють загальну позицію сторін щодо актуальної ситуації у відносинах. Аналіз змісту кожної з угод дозволяє виявити конкретні формулювання і еволюцію домовленостей та відображає суспільно-політичні зміни країн.

Один з основоположних рамкових документів, який закріпив рішення сторін встановити дипломатичні відносини на рівні посольств з 4 січня 1992 року – Спільне комюніке про встановлення дипломатичних відносин між Україною та Китайською Народною Республікою від 4 січня 1992 року. Уряди КНР і України погодились розвивати відносини дружби та співробітництва між двома країнами на основі принципів мирного співіснування, взаємної поваги до суверенітету і територіальної цілісності, взаємного ненападу, невтручання у внутрішні справи один одного, рівності, взаємної вигоди, а також мирного врегулювання спорів. Також зазначено взаємний принцип поваги до територіальної цілісності держав. [104]

Таким чином, було закладено основні принципи двосторонніх відносин у політичній, економічній і гуманітарній сферах, визначена система підтримки безперервності політичного діалогу. Саме з цього моменту розпочинається міжнародне співробітництво між КНР та Україною, закладаються базові основи і принципи дипломатичних відносин.

Меморандум взаєморозуміння до Комюніке про встановлення

дипломатичних відносин між Україною та Китайською Народною Республікою, який було підписано одночасно з Угодою, окремо окреслив позицію щодо Тайванського питання У Меморандумі зазначено, що Уряд України визнає, що Уряд КНР є єдиним законним урядом Китаю, що Тайвань є невід'ємною частиною території Китаю. Уряд України підтвердив, що не буде встановлювати з Тайванем офіційних відносин у будь-якій формі. Це не стосувалось лише підтримки виключно неурядових торгово-економічних зв'язків. [104]

Трохи згодом Спільне українсько-китайське комюніке від 31 жовтня 1992 року задекларувало традиційні дружні зв'язки між народами України і Китаю. У ньому викладено основоположні засади зовнішніх відносин, співпраці і дружби між державами. Загалом у результаті цього візиту було підписано 12 важливих документів, які стали відправною точкою розвитку взаємних дипломатичних контактів. Положення цих документів закріплюють позиції сторін, що як дружні держави, вони підтверджують своє бажання розбудувати відносини на основі провідних принципів взаємної поваги, суверенітету та територіальної цілісності, мирного співіснування, гарантії взаємного ненападу та невтручання у внутрішні справи одна одної, рівності та взаємної вигоди. Сторони виступають за вирішення спірних питань виключно мирними засобами, при цьому декларується домовленість України і Китаю проводити регулярні політичні консультації з питань, що становлять спільний інтерес. Окремим пунктом зазначено, що економічне співробітництво і торгівля є важливою складовою частиною взаємних стосунків двох держав. З цією метою сторони домовились, зокрема, надавати одна одній режим найбільш сприятливої нації з питань торговельно-економічного співробітництва, розвивати інвестиційне співробітництво і створювати спільні підприємства на території України і Китаю, а також сприяти співробітництву та обміну у галузі культури, науки, освіти, спорту і туризму. З цією метою вони заохочуватимуть співробітництво між учбовими

зкладами та науково-дослідними організаціями, сприятимуть розвитку співробітництва в галузі охорони здоров'я, телебачення і радіомовлення. Окремим пунктом знову відмічено позицію щодо Тайванського питання. [105]

Ще одна з важливих рамкових угод – Спільна (Київська) Декларація України і Китайської Народної Республіки від 6 вересня 1994 року, яку було підписано за результатами переговорів на найвищому рівні в Києві 6-8 вересня 1994 року під час офіційного візиту в Україну Голови КНР Цзян Цземіня у відповідь на запрошення Президента України Л.Д. Кучми окреслює в своєму тексті вираження сторонами глибокого задоволення дедалі глибшими і ширшими взаємовідносинами дружби та обопільно вигідного співробітництва, які характеризуються високим динамізмом і виходять на якісно новий щабель, що фактично декларує дуже позитивну динаміку даних міжнародних зносин. Зазначається, що «держави розглядають одна одну як дружні держави, надалі поглиблюватимуть і розширюватимуть відносини дружби і співробітництва між собою відповідно до положень Статуту ООН, на основі принципів, зазначених у попередніх рамкових угодах, зокрема, взаємної поваги до суверенітету і територіальної цілісності, взаємного ненападу та невтручання у внутрішні справи одна одної, рівності і взаємної вигоди, мирного співіснування та інших загально визнаних норм міжнародного права». [102] Україна і КНР погодилися утримуватись від вступу до будь-яких військово-політичних союзів, які спрямовані проти другої сторони, також від укладання будь-яких договорів чи угод з третіми країнами та від участі з ними в діях, які завдають шкоди державному суверенітету або інтересам безпеки другої Сторони. Окрема увага приділяється ядерному питанню, обидві країни виступили проти гонки озброєнь у будь-якій її формі та закликали до всеохоплюючої заборони і остаточної ліквідації зброї масового знищення.

Відмічена спільність поглядів сторін щодо питань миру та

встановлення нового справедливого та раціонального міжнародного політичного та економічного порядку відповідно до положень Статуту ООН та п'яти принципів мирного співіснування. Вкотре зазначено позицію щодо Тайванського питання – Україна визнає, що Уряд КНР є єдиним законним урядом Китаю, а Тайвань – невід'ємною частиною його території і підтверджує, що не буде встановлювати з Тайванем офіційних відносин. Документ також містить положення щодо перспектив і планів розвитку двосторонніх відносин, а саме «сторони одностайно вважають, що економічне співробітництво й торговельні зв'язки є важливою складовою частиною відносин між двома державами і на основі рівності, взаємної вигоди та спільного розвитку будуть всебічно поглиблювати торговельно-економічне співробітництво між собою, підвищувати його якість і рівень, надавати одна одній режим найбільшого сприяння». [102] Україна і Китай домовилися підтримувати регулярний політичний діалог для втілення і реалізації зазначених домовленостей. [102]

У Спільному комюніке від 25 червня 1995 року закріплено підсумки переговорів та поглибленого обміну думками з широкого кола питань двостороннього та міжнародного співробітництва, які становлять взаємний інтерес, Президента України Л.Д. Кучми і Прем'єр-міністра України Є.К. Марчука з Прем'єром Держради КНР Лі Пенем в рамках першого офіційного візиту Прем'єра Державної Ради КНР Лі Пена на запрошення Президента України Л.Д. Кучми 23-25 червня 1995 року. У документі Сторони підтвердили свою прихильність принципам, зафіксованим у Спільному Комюніке щодо встановлення дипломатичних відносин між Україною та КНР від 4 січня 1992 року, Спільному українсько-китайському комюніке від 31 жовтня 1992 року, а також Спільній (Київській) Декларації України та КНР від 6 вересня 1994 року. Україна і Китай висловили готовність і надалі докладати спільних зусиль для зміцнення й підвищення відносин двостороннього партнерства на новий рівень, довгострокова

перспектива якого могла б бути закріплена у відповідному політичному документі, який планується до підписання під час офіційного візиту Президента України Л.Д. Кучми до КНР. Таким чином, вже на цьому етапі закладення фундаменту правової бази українсько-китайських відносин фіксується намір укласти окрему спеціальну угоду для закріплення нового рівня двостороннього партнерства.

Важливим напрямком у Спільному комюніке виокремлено підвищення рівня торговельно-економічних зв'язків і поступовий перехід двосторонніх торговельно-економічних відносин до форм, що відповідають сучасним міжнародним стандартам, тіснішому техніко-економічному співробітництву, адже саме ці два напрямки від самого початку двосторонньої взаємодії займають особливе місце як у договірному механізмі регулювання відносин України і Китаю, так і у фактичній реалізації цього партнерства. Китайська сторона «високо оцінила факт приєднання України до Угоди про нерозповсюдження ядерної зброї як неядерної держави», [103] в свою чергу Українська Сторона підкреслила важливість факту, що саме КНР першою з ядерних держав надала Україні гарантії безпеки. Сторони одностайно висловились за подальше зміцнення співробітництва двох країн на міжнародній арені, заявили, що виступають проти сепаратизму (в цій же частині згадано Тайванське питання). В ході візиту Китайська Сторона оголосила про рішення надати Україні безоплатну фінансову допомогу. Було погоджено, одночасно із вдосконаленням вже існуючої договірно-правової бази, звернути увагу на ефективну реалізацію раніше досягнутих домовленостей. [103]

У положеннях Спільної Декларації про розвиток та поглиблення відносин дружби і співробітництва між Україною і КНР від 4 грудня 1995 року Сторони визначили відносини як “відносини дружби, взаємної довіри та всебічного співробітництва”, проте багато років термін “партнерство” не застосовувався в офіційних документах. [41, с. 386]

Україна і КНР підтвердили свою прихильність до основоположних принципів, закріплених у переліку вищезазначених документів і зазначили, що сповнені рішучості вивести відносини між двома країнами на новий рівень конструктивного партнерства, зверненого у XXI століття і домовились взаємодіяти у політичній, економічній та гуманітарній сферах, однак домовленості мали більш розмитий, декларативний характер і певну спрямованість. Примітним є те, що у частині політичної взаємодії увага зосереджена на питаннях захисту миру і безпеки; попередження і усунення напруженості та врегулювання міжнародних проблем мирними політичними засобами; виступів проти сепаратизму у будь-яких його проявах і формах, а Україна вкотре підтвердила свою позицію щодо Тайванського питання, викладену у трьох попередніх договорах. Справа в тому, що саме влітку того ж 1995 року ситуація з Тайванською проблемою загострилася, коли Президент “Республіки Китай на Тайвані” Лі Денхуей здійснив неофіційний візит до США, який спричинив погіршення американсько-китайських відносин, що тривало протягом року. Таким чином, КНР ще більш болюче переживала ці події і вивела Тайванське питання у центр уваги в Декларації з Україною з метою повторно заручитися підтримкою та нагадати про досягнуті раніше домовленості.

У частині щодо економічного співробітництва Сторони посилаються на Угоду між Урядом України і Урядом КНР про торгово-економічне співробітництво від 8 серпня 1992 року [118] та погоджуються сприяти встановленню прямих економічних зв'язків між партнерами двох держав на всіх рівнях, а також між окремими підприємствами, впровадженню нових форм співробітництва. Визначено пріоритетні галузі для співробітництва та погоджено вживати дієвих і ефективних заходів для реалізації раніше досягнутих домовленостей в цій сфері та докласти зусиль для вдосконалення та зміцнення договірно-правової бази.

Частина щодо взаємодії у гуманітарній сфері містить лише два пункти:

удосконалювати контроль за взаємними поїздками громадян Сторін, відповідно до двосторонніх угод і норм міжнародного права надійно гарантувати безпеку, захищати законні права та інтереси іншої Сторони на своїй території (що знову відсилає нас до відголосків проблеми Тайванського питання і візиту Лі Денхуей до США) та надалі стимулювати і розширювати взаємні зв'язки у сфері культури, мистецтва, освіти, спорту і т. ін. [28]

Таким чином, саме неухильне дотримання офіційним Києвом позиції визнання “одного Китаю” зі столицею в Пекіні та визнання Україною Тайваню невід’ємною частиною Китаю є надійною запорукою успішного розвитку українсько-китайських відносин в коротко- й середньостроковій перспективі, тим більше, що КНР не має заперечень проти підтримки Україною торговельно-економічних зв'язків з Тайванем.

Протягом другого державного візиту Голови КНР Цзян Цземіня в липні 2001 року лідерами двох держав підписана Спільна декларація про дружбу і всебічне співробітництво у XXI столітті (від 21 липня 2001 року), в положеннях якої китайська сторона наголосила, що гарантії ядерної безпеки Україні часових обмежень не мають. Також повторно було підтверджено дружню позицію під час візиту міністра закордонних справ України А.М. Зленка до КНР в січні 2002 р. Саме тоді сторони домовилися розпочати активну роботу над укладенням важливого політичного Договору про дружбу і співробітництво. Однак ця ініціатива почала реалізовуватися лише десятиліття потому. Таким чином, двосторонній діалог активно підтримується з боку КНР, підписана декларація засвідчила відносини України й Китаю як довгострокових партнерів, визначила основні напрямки співробітництва, які забезпечували б сприятливі умови взаємовигідного розвитку й безпеки. [79]

Лише у Спільній декларації між Україною і КНР за підсумками офіційного візиту Президента України Л.Д. Кучми від 18 листопада 2002 р. до КНР знову вжито поняття “партнерство” з вагомим уточненням

“довгострокове” – “глави держав підтвердили намір згідно із загально визнаними принципами міжнародного права і нормами міжнародних відносин розвивати відносини дружби, довгострокового партнерства і стабільного всебічного співробітництва на підставі досягнутого високого рівня та взаємодії”. [105]

Проривним з точки зору політичного діалогу став 2010 рік. Визначальним моментом у повороті до нового характеру українсько-китайських взаємин є візит до КНР міністра закордонних справ України К.І. Грищенко в липні 2010 р., під час якого було “перегорнуто сторінку” та розпочато новий діалог між урядами двох країн. Державний візит до КНР Президента України В.Ф. Януковича у вересні 2010 р. ознаменував початок нового етапу у двосторонніх відносинах. Відновлення діалогу на найвищому рівні між керівниками наших країн стало найважливішою передумовою успішного співробітництва та встановлення нового рівня взаємної довіри між представниками управлінського апарату та бізнесових кіл наших країн.

Найголовнішим результатом візиту стало виведення двосторонніх відносин з самоплинного стану до рівня послідовного планомірного стратегічного співробітництва на базі досягнутих на найвищому рівні домовленостей, практичним показником чого стало створення Міждержавної Комісії з питань співробітництва замість Міжурядової двосторонньої комісії з питань торговельно-економічного та науково-технічного співробітництва. [141]

Результатом цього візиту стала Спільна заява України та КНР щодо всебічного підвищення українсько-китайських відносин дружби та співробітництва від 2 вересня 2010 року та Основні напрямки розвитку відносин між Україною та КНР на 2010-2012 рр. від 2 вересня 2010 року. Також було укладено низку важливих секторальних угод, що регулюють і розширюють співробітництво в різних галузях.

У Спільній декларації про встановлення та розвиток відносин

стратегічного партнерства між Україною та КНР від 20.06.2011 р. фіксується започаткування відносин стратегічного партнерства між Україною та КНР, а також визначаються основні принципи, на яких ці взаємини базуються. Йдеться, зокрема, про взаємну підтримку державного суверенітету і територіальної цілісності; повагу шляху розвитку, обраного кожною з держав; взаємне незастосування сили чи загрози силою, економічного чи іншого тиску; активізацію міждержавного політичного діалогу на найвищому, високому та інших рівнях. У декларації також йдеться про діяльність двосторонньої Комісії зі співробітництва; найпріоритетніші сфери практичної співпраці; розширення взаємодії у рамках ООН; спільні зусилля із забезпечення миру, стабільності і безпеки у світі та окремих регіонах тощо. “Китайська сторона зобов’язується не застосовувати та не загрожувати застосуванням ядерної зброї проти України як держави, що не має такої зброї”, – йдеться у декларації. [10]

Документ визначає рівень відносин держав як стратегічний і його зміст важливий для аналізу, “однак його ніхто не бачив, хоча його мали б публічно представити (такі документи, зазвичай, є відкритими)” – зазначав Валерій Чалий, заступник генерального директора Центру Разумкова.

Не дивлячись на складну і суперечливу внутрішньополітичну ситуацію, оновлена українська влада доклала максимальних зусиль для того, щоб не було пауз у відносинах з Китаєм. Показовим на шляху зближення стало те, що сторони нарешті зробили обопільні кроки на шляху, який розпочався ще у 2002 році. 15 травня 2014 року Верховна Рада прийняла закон про ратифікацію Договору про дружбу і співробітництво між Україною і Китайською Народною Республікою. Законом передбачається ратифікувати Договір про дружбу і співробітництво між Україною і Китайською Народною Республікою, підписаний 5 грудня 2013 року в м. Пекін головою КНР Сі Цзіньпіном і тодішнім президентом України Віктором Януковичем. Зі свого боку учасники 13-й сесії Постійного комітету Всекитайських зборів

народних представників 12-го скликання прийняли резолюцію про ратифікацію Договору про дружбу і співробітництво між Україною та КНР 28 лютого 2015 року. Ратифікація цього Договору сприятиме розвитку співпраці України з КНР в політичній, торговельно-економічній, сільськогосподарській, енергетичній, інфраструктурній, авіакосмічній, гуманітарній та безпековій сферах.

Цей політичний документ є ключовим, він відображає головні і пріоритетні принципи розвитку відносин українсько-китайського стратегічного партнерства та співробітництва як на двосторонній основі, так і в межах багатосторонніх механізмів, він також містить перелік пріоритетних галузей і напрямків розвитку практичного втілення співробітництва. [16; 39]

У ньому Україна і КНР зазначили, що подальше зміцнення і всебічний розвиток довготривалих і стабільних відносин дружби і співробітництва між ними відповідає корінним інтересам двох держав і їхніх народів, сприяє збереженню миру, безпеки та стабільності у світі. Сторони підтвердили свою прихильність принципам, зафіксованим у політичних документах, укладених двома державами з дати встановлення дипломатичних відносин у 1992 році та закріпили прагнення і надалі поглиблювати відносини стратегічного партнерства між Україною та Китайською Народною Республікою. Договірні Сторони домовилися “на довгостроковій основі всебічно розвивати відносини дружби, співпраці, рівноправного і довірливого стратегічного партнерства, відповідно до загальновизнаних принципів та норм міжнародного права і зобов’язалися у своїх відносинах не використовувати силу або погрозу її застосування, не здійснювати тиск одна на одну шляхом використання економічних та інших важелів, вирішувати спори між собою мирними засобами”¹⁹⁶. Окремим пунктом зазначено готовність виконувати досягнуті домовленості, а також постійно наповнювати двостороннє співробітництво новим практичним змістом.

У черговий раз підтверджено позицію української Сторони щодо

Тайванського питання, а китайської Сторони – щодо надання України гарантій безпеки як неядерній державі, яка прийняла рішення в односторонньому порядку позбутися ядерної зброї. У договорі зазначено, що жодна зі Сторін не допускає створення та забороняє діяльність на своїй території будь-яких сепаратистських, терористичних та екстремістських організацій або угруповань, що завдають шкоди суверенітету, безпеці або територіальній цілісності іншої Договірної Сторони, а у разі ускладнення міжнародної та регіональної ситуації або виникнення кризи, що може становити загрозу миру, суверенітету, єдності або територіальній цілісності будь-якій з Договірних Сторін, Сторони проведуть невідкладні консультації з метою вироблення заходів щодо усунення цієї загрози.

Україна і КНР погодились зміцнювати стратегічне партнерство, використовуючи і удосконалюючи механізм регулярних зустрічей на високому та інших рівнях, в рамках чого своєчасно проводитимуть обмін думками з питань двосторонніх відносин, важливих і актуальних проблем, що становлять обопільний інтерес. Наведено перелік галузей, у яких Сторони розширюватимуть і поглиблюватимуть співпрацю на засадах рівності і взаємної вигоди, серед яких торговельно-економічна, сільськогосподарська, гірничодобувна, енергетична, транспортна, інфраструктурна, авіакосмічна, фінансова, інвестиційна, науково-технічна, телекомунікаційна та інші, а також заохочуватимуть взаємодію та співпрацю в галузях культури, освіти, науки, туризму, медицини та охорони здоров'я, засобів масової інформації, соціального забезпечення та спорту, охорони навколишнього середовища тощо. На засадах раніше досягнутих домовленостей і укладених угод здійснюють військове і військово-технічне співробітництво, не спрямоване проти третіх держав. Стаття 17 передбачає, що з метою виконання цього Договору Сторони активно сприятимуть укладенню угод у конкретних галузях, що становлять взаємний інтерес. [36]

В рамках Договору про дружбу і співробітництво між Україною і КНР,

було підписано понад 20 угод, а також Спільну декларацію України і Китайської Народної Республіки про подальше поглиблення відносин стратегічного партнерства та Програму розвитку відносин стратегічного партнерства між Україною та КНР на 2014-2018 рр. (всі три документи – 05.12.2013 р.).

Всі перемовини, які мали місце протягом останніх років українсько-китайських відносин, завершувались, як правило, констатацією необхідності покращити двостороннє торговельно-економічне та інвестиційне співробітництво. Нажаль, окремі задекларовані проекти з мільярдними інвестиціями залишалися лише на папері. Тому Спільна декларація про подальше поглиблення відносин стратегічного партнерства між Україною і КНР, яка була підписана у грудні 2013 року, окреслила основні напрями розвитку відносин зокрема, мова йде про розвиток відносин стратегічного українсько-китайського партнерства, активізацію політичного діалогу між державами на вищому рівні, закріплення позицій двох країн щодо найбільш актуальних питань міжнародного життя. Серед перспективних виділяються торгово-економічне та науково-технічне співробітництво, використання інвестиційних та технологічних можливостей Китаю для модернізації різних галузей української економіки. [47]

Вперше в історії двосторонніх відносин було підписано юридично-зобов'язуючий Договір, який визначає ключові принципи і закріплює засади подальшого розвитку українсько-китайського стратегічного партнерства та у визначенні сторонами конкретних напрямків і галузей здійснення практичної співпраці та реалізації спільних проектів на визначений період. [3, с. 18]

Надалі увагу було зосереджено на фактичній імплементації положень Договору про дружбу і співробітництво між Україною і КНР та реалізації Програми розвитку відносин стратегічного партнерства між Україною і КНР на 2014 – 2018 роки. [23]

Окремо варто звернути увагу на низку угод про надання допомоги

України з боку Китайської Народної Республіки, які скоріше можна віднести до загальних рамкових угод, ніж галузі економічних відносин, оскільки надання матеріальної допомоги здійснювалось протягом усього розвитку двосторонніх відносин, стосувалось різних галузей, але частіше проводилось під невизначені проекти і є більш політично обумовленим кроком.

Тут же варто зазначити, в першу чергу, Угоду між Урядом України і Урядом Китайської Народної Республіки про державний кредит від 31 жовтня 1992 року. Буквально через два місяці після підписання Угоди про торговельно-економічне співробітництво Уряд КНР надав Урядові України державний кредит для поставок товарів, передбачених відповідним протоколом, в сумі, яка еквівалентна 50 млн. юанів із пільговими чотирма відсотками річних. [115]

За Угодою між Урядом України (Кабінетом Міністрів України) та Урядом Китайської Народної Республіки щодо надання Урядом Китайської Народної Республіки Уряду України безоплатної допомоги від 14 жовтня 2003 року з метою подальшого розвитку дружніх відносин і техніко-економічного співробітництва, КНР надає Україні “безоплатну допомогу в розмірі 10 млн. китайських юанів, призначену для реалізації проекту, узгодженого двома Сторонами. Відповідні конкретні питання щодо реалізації проекту будуть додатково узгоджені визначеними органами двох Сторін”. [114]

Подібні угоди були укладені 12 квітня 2007 року та 02 липня 2009 року (Угода між Урядом України та Урядом Китайської Народної Республіки про надання Уряду України безоплатної допомоги). В тексті першої угоди йдеться, що виходячи з потреби Уряду України, Уряд Китайської Народної Республіки надає Уряду України безоплатну допомогу у розмірі 20 млн. китайських юанів для реалізації проекту, який буде узгоджено між Сторонами. У другій угоді зазначено суму в 25 млн. китайських юанів. Погоджено, що з відповідних конкретних питань обидві Сторони додатково

підпишуть окремі домовленості. [121; 122]

Угода від 02 вересня 2010 року також передбачає суму в 25 млн. китайських юанів для реалізації проекту техніко-економічного співробітництва, який буде узгоджено Сторонами. [123] А 20.06.2011 укладено таку угоду на вже на 80 млн. китайських юанів. [124]

Крім того, Китай неодноразово надавав матеріальну допомогу в окремих галузях. Серед таких угод, зокрема, Угода між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Китайської Народної Республіки про надання безоплатної гуманітарної допомоги від 22 листопада 2013 року. Вона передбачає, що з метою подальшого розвитку дружніх відносин і співпраці між країнами та збройними силами обох держав, провівши консультації щодо надання Китайською Стороною Українській Стороні безоплатної гуманітарної допомоги, Китайська Сторона безоплатно надасть Українській Стороні медичні вироби у якості гуманітарної допомоги на суму до двадцять мільйонів юанів КНР. У Додатку до цієї Угоди, який становить її невід'ємну частину наведено перелік таких медичних виробів. [110]

У 2013 році було підписано три угоди про техніко-економічне співробітництво. Усі вони укладені з метою закріпити надання Китаєм безоплатної допомоги Українській стороні. Угода між Урядом України та Урядом Китайської Народної Республіки про техніко-економічне співробітництво від 25 січня 2013 року [125] та 05 грудня 2013 року [126] передбачає допомогу в розмірі 80 млн. китайських юанів, а така ж Угода від 10 жовтня 2013 року [127] – в розмірі 10 млн. китайських юанів.

Наступного року Китайська сторона надала Українській стороні різноманітне обладнання. Було підписано, зокрема, Угоду (у формі обміну листами) між Урядом України та Урядом Китайської Народної Республіки про надання Міністерству освіти і науки України лінгвістичного обладнання для оснащення Київської гімназії східних мов № 1 від 11 січня 2014 року. Уряд КНР на прохання Уряду України погодився надати партію

лінгвістичного обладнання Міністерству освіти і науки України для оснащення Київської гімназії східних мов № 1. Витрати, необхідні для реалізації цього проекту, в сумі 1 500 000,00 китайських юанів будуть здійснюватись у рамках безоплатної допомоги, яка визначена Угодою між Урядом України (Кабінетом Міністрів України) та Урядом Китайської Народної Республіки щодо надання Урядом Китайської Народної Республіки Уряду України безоплатної допомоги від 14.10.2003. [106]

5 грудня 2014 року були підписані Угода (у формі обміну листами) між Урядом України та Урядом Китайської Народної Республіки про надання комп'ютерного обладнання Секретаріату Кабінету Міністрів України та Угода про надання Міністерству освіти і науки України комп'ютерного обладнання для загальноосвітніх навчальних закладів України.

Перша з них містить положення про те, що Уряд КНР на прохання Уряду України надати партію комп'ютерного обладнання Секретаріату Кабінету Міністрів України, а витрати, необхідні для реалізації цього проекту, будуть здійснюватись в межах безоплатної допомоги, яка визначена Угодою між Урядом України та Урядом КНР про надання Уряду України безоплатної допомоги від 02.07.2009. [107]

Друга угода закріплює домовленість надати партію комп'ютерного обладнання Міністерству освіти і науки України. Витрати будуть здійснюватись в рамках безоплатної допомоги, визначеної Угодою між Урядом України та Урядом Китайської Народної Республіки про техніко-економічне співробітництво від 25.01.2013 та Угодою між Урядом України та Урядом Китайської Народної Республіки про техніко-економічне співробітництво від 10.10.2013. [108]

Безоплатна допомога в розмірі 50 млн. китайських юанів передбачена також черговою Угодою між Урядом Китайської Народної Республіки та Урядом України про техніко-економічне співробітництво від 27 січня 2015 року. [113]

В Угоді між Урядом України та Урядом Китайської Народної Республіки про надання Міністерству економічного розвитку і торгівлі України телекомунікаційного обладнання, укладеній 30 березня 2015 року йдеться про надання телекомунікаційного обладнання для Міністерства економічного розвитку і торгівлі України (витрати, які будуть необхідні для реалізації даного проекту, реалізовуватимуться в рамках Угоди між Урядом України та Урядом КНР про надання Уряду України безоплатної допомоги від 31.10.2006). [109]

У 2015 році Меморандум між Урядами України та КНР про отримання безоплатної допомоги від 10 листопада 2015 зафіксував що з метою взаємовигідного розвитку дружніх відносин між державами і техніко-економічного співробітництва між Урядами двох держав та на виконання Угоди між Урядом України та Урядом КНР про надання Міністерству інфраструктури інспекційно-оглядового обладнання від 09.08.2012 Уряд КНР надав Урядові України 24 одиниці інспекційно-оглядового обладнання на суму 7 млн. 650 тис. китайських юанів та залучив свій кваліфікований персонал для допомоги по встановленню та налаштуванню обладнання. Китайська Сторона виконала зобов'язання, передбачені вищезгаданою Угодою, та передала обладнання Україні, сторони разом звірили якість, кількість і специфікацію обладнання. [59]

У Меморандумі між Урядом України та Урядом Китайської Народної Республіки про отримання безоплатної допомоги 2018 року зафіксовано, що КНР також офіційно надавала безоплатну допомогу Україні для галузі охорони здоров'я, [83] а в грудні 2020 року Угода (у формі обміну листами) між Урядом України та Урядом Китайської Народної Республіки зафіксувала надання Уряду України в особі Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України обладнання конференц-системи. [84]

Таким чином, аналіз положень рамкових угод та документів загально-політичного характеру дає підстави говорити про закладення

фундаментальної бази українсько-китайських двосторонніх відносин з позиції спільних цінностей, інтересів, визнання взаємних домовленостей, а також постійну підтримку діалогу шляхом укладення угод декларативного характеру, які фіксують наміри сторін розвивати дружні та партнерські відносини і окреслюють вектор подальших перспектив двосторонніх відносин.

3.2. Правове регулювання торговельно-економічного та інвестиційного співробітництва України та КНР

Економічне співробітництво і міжнародна торгівля, як правило, виступають основною рушійною силою для встановлення і налагодження двостороннього співробітництва між державами, а також його розвитку у напрямок стратегічного партнерства, особливо у відносинах України та Китаю. Саме тому аналіз договірної бази, що регулює торговельно-економічне та інвестиційне співробітництво становить винятковий інтерес і значимість.

Разом із першими основоположними рамковими документами на етапі закладення основ правової бази відносин вже в серпні 1992 р. в м. Пекіні було укладено Угоду між Урядом України і Урядом Китайської Народної Республіки про торговельно-економічне співробітництво, яка стала першим офіційним документом, який стосувався багатьох різноманітних аспектів зовнішньої торгівлі КНР і України, Положення Угоди від 08.08.1992 закріпили домовленість сторін здійснити всі необхідні заходи по сприянню безперервному і стабільному розвитку торговельно-економічних відносин між двома країнами на рівноправній та взаємовигідній основі. У положеннях зазначено, що «Сторони взаємно надаватимуть режим найбільшого сприяння з питань, що стосуються стягнень мита на експортні та імпорتنі товари для обох країн, інших зборів і сплат та виконання митних формальностей. Також

сторони погодились заохочувати капіталовкладення інвесторів на території іншої сторони». [118]

Результатом впровадження цього документа можна вважати те, що вже в перший рік незалежності України (1992 р.) експорт України до Китаю становив 732,0 млн. Доларів США, тобто 22,8% від загального обсягу експорту товарів України в інші країни світу. В той же час імпорт з Китаю становив лише 92,1 млн. дол, або 4,7% від загального обсягу імпорту. При цьому Україна мала позитивне сальдо в 639,9 млн. дол. Однак торгівля товарами між нашими країнами не мала стабільного характеру – вже в 1993 році обсяг експорту в Китай становив 270,8 млн. дол, а отже за рік він зменшився майже в 2,7 рази, а в 1994 році – збільшився у порівнянні з попереднім роком в 1,9 рази (і склав 506,1 млн. дол). Далі, у 1997 році експорт в Китай становив – 1100,9 млн. дол., а в наступному році знову зменшився в 1,5 рази (737,4 млн. дол). Експорт практично не змінився в 1999 році у порівнянні з 1998 роком, а за 2000 і 2001 роки в порівнянні з попереднім роком (1999) він знову зменшився. В подальші роки експорт з України до Китаю був також нестабільним.

Важливим наступним документом для подальшого розвитку торговельно-економічного співробітництва між КНР і Україною стала Угода між Урядом України і Урядом Китайської Народної Республіки про створення Міжурядової українсько-китайської комісії з питань торговельно-економічного співробітництва, підписана 31 жовтня 1992 р. в м. Пекіні. Комісія стала інститутом регулювання провідного вектору співробітництва між країнами. Укладена вже наступного року, 12.10.1993, Угода про співробітництво між Торгово-промисловою палатою України та Китайським комітетом сприяння розвитку міжнародної торгівлі, містить положення про те, що з метою подальшого розширення та удосконалення взаємовигідних торгових, економічних та науково-виробничих зв'язків між підприємствами України та КНР, сторони домовились сприяти та заохочувати дії, що

«направлені на розвиток торгового обміну і економічного співробітництва, які включатимуть здійснення інвестицій, створення спільних підприємств, приділяючи особливу увагу розвитку ділових контактів між малими і середніми підприємствами України і Китаю». [136]

Декларація про подальше зміцнення торгово-економічного та науково-технічного співробітництва, підписана в грудні 1997 р. під час офіційного візиту до Пекіну Прем'єр-міністра України В. Пустовойтенка підтвердила актуальність попередніх домовленостей у цьому напрямку та закріпила обопільні інтереси і наміри України та Китаю в подальшому розвитку та інтенсифікації співробітництва.

14 жовтня 2003 року стало датою підписання трьох важливих документів, положення яких регулюють конкретні питання та процеси в галузі економічної співпраці і торгівлі, що свідчить про налагодження і фактичну активізацію процесів у цій сфері, – це Меморандум Восьмого засідання Міжурядової українсько-китайської комісії з питань ТЕС, Угода між Державною службою експортного контролю України і Міністерством комерції КНР про застосування імпорتنих сертифікатів та Меморандум про взаєморозуміння між Державною службою експортного контролю України і Міністерством комерції КНР щодо налагодження співробітництва в галузі експортного контролю. Це співробітництво передбачає передусім обмін інформацією та документацією і покликане налагодити довгострокову співпрацю в сфері високих технологій та торгівлі товарами, що підлягають експортному контролю з гарантуванням суворого дотримання відповідних міжнародних норм та правил. [62]

Серед позитивних результатів 2005 року важливим для України було підписання Протоколу між Києвом і Пекіном про доступ на ринки товарів та послуг у рамках вступу України до СОТ від 16 грудня 2005 року, яке стало одним з найбільших досягнень усього переговорного процесу на шляху нашої держави до Світової організації торгівлі.

У Меморандумі про взаєморозуміння між Міністерством економіки України та Міністерством комерції Китайської Народної Республіки у сфері використання інструментів торговельного захисту в міжнародній торгівлі від 18.07.2008 р. Сторони відзначили, що «намагаються сприяти розвитку двостороннього торговельно-економічного співробітництва та визнали важливість об'єктивного та неупередженого використання інструментів торговельного захисту у сфері недобросовісної практики в міжнародній торгівлі і захисних заходів відповідно до національного законодавства та системи СОТ». Цей Меморандум про взаєморозуміння має на меті закласти основу для співробітництва між Сторонами з питань застосування інструментів торговельного захисту. Погоджено проведення робочих зустрічей в рамках засідань Міжурядової Українсько-Китайської комісії з питань торговельно-економічного співробітництва не менше одного разу на рік у м. Києві чи м. Пекіні. [63] Підписання даного документу свідчить про обопільне бажання сприяти розвитку торговельно-економічного співробітництва та готовності до захисту такої діяльності відповідно до законодавства.

І вже 26 жовтня 2009 року було підписано Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством економіки України та Міністерством комерції Китайської Народної Республіки у сфері розвитку торговельно-економічного співробітництва (пізніше було підписано Протокол про внесення змін до Меморандуму від 20 квітня 2011 року про здійснення діяльності відповідно до Порядку взаємодії Міністерства економічного розвитку і торгівлі України та Міністерства комерції Китайської Народної Республіки з питань проведення моніторингу двосторонньої торгівлі та обміну інформацією, який став невід'ємним додатком до Меморандуму [86], в якому йдеться про важливість стабільного та поступального розвитку торговельно-економічного співробітництва на двосторонній основі. Основною метою визначено встановлення основ для співробітництва з

питань забезпечення функціонування механізмів розвитку торговельно-економічного співробітництва враховуючи національні інтереси України та Китаю відповідно до вимог і правил СОТ. Одне з основних положень фіксує домовленість Сторін «ввести систему моніторингу двосторонньої торгівлі товарами з наступним аналізом отриманих результатів для визначення позицій товарообігу, до яких можуть бути застосовані антидемпінгові, компенсаційні та спеціальні заходи. Це свідчить про опрацювання конкретних та дієвих алгоритмів співпраці та невпинне поглиблення відносин в торговельно-економічній сфері». [64]

Варто також відзначити Меморандум про взаєморозуміння між Державним комітетом України з питань регуляторної політики та підприємництва та Асоціацією міжнародного співробітництва малих та середніх підприємств Китайської Народної Республіки від 21 жовтня 2008 року. Він визначає, що «керуючись принципами рівноправності та взаємної вигоди, враховуючи взаємну зацікавленість в подальшому зміцненні та розширенні економічного співробітництва, з метою сприяння співробітництву між двома країнами в галузі створення та розвитку малих та середніх підприємств, а також двосторонній співпраці українських та китайських підприємств, Державний комітет України з питань регуляторної політики та підприємництва та Асоціація міжнародного співробітництва малих та середніх підприємств Китайської Народної Республіки домовились розвивати співпрацю у таких напрямках, як надання та обмін інформацією щодо зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, ефективного функціонування законодавства в галузі господарської діяльності обох країн відповідно до національного законодавства Сторін; обмін досвідом щодо існуючих форм підтримки малого підприємництва на центральному і місцевому рівнях, в тому числі з питань розвитку інфраструктури підтримки підприємництва в обох країнах; сприяння сторін в організації спільних семінарів, зустрічей, конференцій та виставок за участю

представників малого та середнього бізнесу з України та Китаю з метою розвитку взаємовигідного співробітництва; розвиток і розширення торгівлі та економічних стосунків між підприємствами обох країн». [61] Саме положення цього Меморандуму передбачають укладення окремих угод з іншими установами щодо конкретних напрямків двостороннього співробітництва згідно із законодавством України та Китаю, що відкриває шляхи для фактичної реалізації проектів у цьому напрямку.

Угодою від 02 вересня 2010 року було затверджено створення спільної Ділової ради між Торгово-промисловою палатою України та Китайським комітетом сприяння міжнародній торгівлі. Українська частина УКДР є дорадчо-консультаційним органом при ТПП України без статусу юридичної особи, а членами Української частини УКДР на добровільних засадах можуть бути юридичні особи-суб'єкти господарювання, які зареєстровані і діють згідно із законодавством на території України. При цьому саме даний орган фактично забезпечує сприяння розвитку українсько-китайських торговельно-економічних зв'язків, збільшенню обсягів товарообігу між двома країнами, диверсифікації структури торговельно-економічних зв'язків, а також пошуку та освоєнню оптимальних моделей співробітництва, налагодження виробничо-технічної та інноваційно-інвестиційної кооперації, створенню сприятливих умов для діяльності в різних комерційних сферах. [82]

Створення Міжурядової комісії зі співробітництва між Україною і Китаєм та підписання відповідних угод ознаменувало собою перехід до активної й ефективної реалізації домовленостей і проектів співробітництва. Серед основних напрямків нарощування співпраці відзначено, в першу чергу, торгівлю, енергетику, машинобудування, медицину і фармацевтику, науково-технічну, авіаційну, космічну, освітню та культурну сфери та сільське господарство. Угода від 20 квітня 2011 року Про створення Комісії зі співробітництва [64] передбачає створення низки підкомісій, які будуть працювати в постійному режимі і напрацюють реальні програми в межах

даної Комісії. [138]

Заплановані проекти співпраці стосувались різноманітних галузей, але дотичною до всіх залишається саме економічна складова. Також за підсумками першого засідання Міжурядової комісії були підписані Меморандум між Державним агентством з інвестицій та управління національними проектами України та Міністерством комерції КНР та Меморандум про взаєморозуміння та налагодження співробітництва між Українським союзом промисловців і підприємців та Китайською торгово-промисловою палатою з імпорту та експорту машино- та електротехнічної продукції.

Протокол між Міністерством економічного розвитку і торгівлі України та Міністерством комерції Китайської Народної Республіки про періодичний обмін орієнтовними переліками експортно-імпортних товарів двосторонньої торгівлі від 20 червня 2011 року, закріпив, що Договірні Сторони вкотре підтвердили “спільне прагнення до продовження розвитку довгострокових і стабільних торгових відносин між державами. Беручи до уваги оголошення України і КНР про встановлення і розвиток відносин стратегічного партнерства та враховуючи очевидну взаємодоповнюваність економік України та Китаю, співробітництво спрямоване на задоволення бажання і актуального прагнення суб’єктів господарювання обох держав до розширення торговельно-економічного співробітництва, безперервного збагачення і вдосконалення структури двосторонньої торгівлі для закладення міцного матеріального фундаменту для подальшого розвитку відносин між двома державами. Як приклад здійснення фактичних кроків, Сторони домовилися про взаємообмін орієнтовними переліками експортно-імпортних товарів один раз на кожні 3 роки. Перелік носить рекомендаційний характер для Українських і Китайських суб’єктів господарювання, він включає переважні експортні товари двох держав і товари, які одна держава має бажання і наміри імпортувати з іншої”. [87]

Угода про співробітництво між Українським союзом промисловців і підприємців та Китайською асоціацією міжнародних підрядників від 5 грудня 2013 року активізувала співпрацю між діловими колами, що свідчить про значний потенціал двосторонньої співпраці між нашими країнами, як у галузях високих технологій, розбудови інфраструктури, так і у сільськогосподарській сфері.

Протокол за підсумками Третього засідання Українсько-китайської Підкомісії з торговельно-економічного співробітництва Комісії зі співробітництва між Урядом України та Урядом КНР, який було підписано 29 вересня 2015 року, зафіксував результати обговорення широкого кола питань торговельно-економічного та інвестиційного двостороннього співробітництва та підсумки зустрічі у форматі круглого столу з провідними китайськими корпораціями. У рамках засідання відбулася зустріч глави делегації України Н. Микольської із заступником Голови Китайського комітету сприяння міжнародній торгівлі Юй Пінем, у ході якої обговорено перспективи проведення українсько-китайського бізнес-форуму напередодні наступного засідання Комісії зі співробітництва між Урядом України і Урядом КНР у Києві. [120] В цей же день було одночасно підписано Протокол про створення робочої групи з питань інвестиційного співробітництва в рамках Підкомісії з торговельно-економічного співробітництва Комісії зі співробітництва між Урядом України та Урядом КНР та Протокол засідання робочої групи з питань інвестиційного співробітництва в рамках Підкомісії з торговельно-економічного співробітництва Комісії зі співробітництва між Урядом України та Урядом КНР.

25.08.2016 р. Підписано Протокол Четвертого засідання Підкомісії з торговельно-економічного співробітництва Комісії зі співробітництва між Урядом України та Урядом КНР. У ході засідання було відзначено, що Україна приділяє виключного значення двосторонньому торговельно-

економічному та інвестиційному співробітництву з Китаєм – одним із важливих стратегічних партнерів України. КНР посідав друге місце за обсягом товарообігу України (ще на 2015 р.). У 2015 році дані про двосторонній товарообіг показували 6,17 млрд. дол. США, при цьому експорт товарів з України до Китаю склав 2,4 млрд. дол. США. За результатами аналізу обсягів та структури експортно-імпортних операцій Україна і КНР домовились вжити відповідних заходів для відновлення та нарощування обсягів двосторонньої торгівлі товарами та послугами. У рамках роботи Підкомісії окреслено конкретні кроки, що сприятимуть збільшенню товарообігу між двома країнами і подоланню певних негативних тенденцій в сфері торгово-економічного співробітництва між нашими країнами, а саме розглядається: відновлення розробки і підготовки переліків експортно-імпортних товарів; державна підтримка підприємств в їх участі у виставках та ярмарках; взаємодія у сфері транскордонних електронних бізнес-платформ; покращення регуляторно-правового середовища для здійснення торгівлі між двома країнами, та створення умов для суттєвого спрощення процедур торгівлі; діяльність, спрямована на створення спільних підприємств у промисловій галузі на базі вже існуючих виробництв, зокрема, у сфері транспортного машино- та авіабудування й енергетичного машинобудування.

Китай відзначив значний потенціал та перспективи у двосторонніх відносинах з Україною, а також значні напрацювання попередніх років. Заступник Міністра комерції КНР Цянь Кемін підкреслив необхідність і важливість успішного завершення раніше розпочатих інвестиційних проектів та розгляду нових «точок зростання», серед яких вбачається реалізація новітніх ініціатив у сфері сільського господарства; втілення в життя проектів доступного житла, оновлення портової та залізничної інфраструктури тощо. Було акцентовано увагу на важливості реалізації проектів у рамках проекту побудови економічного пояса Великого шовкового шляху та своєчасного

виконання раніше досягнутих двосторонніх домовленостей. [120]

Один з останніх важливих документів в цьому аспекті – Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством економіки України та Міністерством Комерції Китайської Народної Республіки у сфері використання інструментів торговельного захисту в міжнародній торгівлі. від 25.04.2019 р.

На сьогоднішній день успішне втілення широких намірів та масштабних планів ще в далекій перспективі порівняно із сучасною ситуацією. Оскільки в Україні ще не розроблена і не відпрацьована правова база щодо прозорості роботи іноземних інвесторів на внутрішньому ринку країни, це не сприяє розвитку взаємовідносин між Китаєм та Україною на гідному рівні. Уряд України намагається залучити інвестиції китайських бізнесменів, однак стикається з певними проблемами, оскільки в інвестиційній політиці український уряд робить ставку саме на важку промисловість та енергетику, що погано працює на сучасному етапі залучення інвестицій з Китаю. З метою покращення ситуації що склалась, для східних інвесторів слід відкрити не лише важку промисловість та енергетику, а й надати можливість вкладати інвестиції в сектор сільського господарства, галузі високих технологій та легку промисловість. [72]

З активізацією політичного діалогу між Україною та Китаєм значно посилилась інвестиційна складова, принаймні на рівні декларацій. За підсумками Державного візиту до КНР Президента України В. Ф. Януковича у вересні 2010 р. розмір потенційних інвестицій Китаю у створенні енергетичних та інфраструктурних об'єктів України оцінювався у 4 млрд дол. США. [81, с. 49] З-поміж них (крім бориспільського й щолкінського) – проект “Українська виробнича база тваринництва”, угода про співпрацю в сфері альтернативної енергетики. Втім ці домовленості дуже відрізняються за ступенем їхньої підготовленості до реалізації. Приплив китайських інвестицій у вітчизняну економіку, звичайно, є позитивним явищем. Але необхідно чітко усвідомлювати різницю між самими інвестиціями та

наданням кредитів. Зазвичай Китай надає кредити на умовах, що генеральним підрядником проекту буде китайська компанія й до 50-60% отриманих за кредитом коштів надходять у китайську економіку – хоча віддавати всю суму з відсотками доведеться українській стороні. Тож фінансування проектів в інших країнах найчастіше є для Китаю способом забезпечити роботою свої підприємства, а як стратегічний інвестор підприємств закордоном китайські компанії виступають досить рідко. Проте такі приклади з'явилися в Україні. Загальні обсяги китайських інвестицій, за даними 2010 року, в економіку нашої держави становлять 11,6 млн. дол. США. Звичайно навіть коли йдеться не про інвестування, а про кредитування проектів, українська економіка отримує певні ресурси для розвитку, тож важливим і нагальним залишається питання оцінки факторів ризику і уникнення потенційних загроз шляхом проведення виваженої економічної політики та правового регулювання з позиції захисту вітчизняної економіки. Угоди, які були укладені 2010 року під час візиту Януковича до КНР, повинні були сприяти розвитку торгівлі між двома країнами. Однак проаналізувавши дані Держкомстату про двосторонню торгівлю можна побачити наскільки серйозно Україна опинилася в залежності від Китаю. Аналітичні оцінки свідчать про те, що інвестиційний клімат України досі залишається несприятливим для розвитку бізнесу, хоча в цілому обсяги прямих іноземних інвестицій мали позитивну динаміку. Нагальною є важливість поліпшення інвестиційного клімату в Україні, необхідність розробки правової та організаційної бази з метою підвищення дієздатності механізмів забезпечення інвестиційного клімату й формування основи збереження та нарощування конкурентоспроможності вітчизняної економіки.

Китайська сторона, приділяючи особливу увагу збільшенню обсягів інвестицій за кордон протягом 2011–2015 рр., у пріоритетному порядку розглядає можливість масштабних інвестицій в економіку України з боку китайських компаній та інституцій усіх форм власності. Сьогодні головним аспектом українсько-китайського співробітництва є співпраця в

інвестиційній сфері, що стало основною темою українсько-китайських переговорів на вищому рівні останнім часом. КНР має значний інтерес для України з погляду розвитку вітчизняної промисловості, експорту новітніх технологій та наукового співробітництва.

Угодою між Урядом України і Урядом Китайської Народної Республіки про заохочення і взаємний захист інвестицій від 31 жовтня 1992 року Уряди обох держав закріпили бажання заохочувати, захищати і створювати сприятливі умови для інвестицій інвесторів Сторін на території одна одної. Загальні положення Угоди включають домовленість заохочувати інвесторів іншої Договірної Сторони здійснювати інвестиції і допускати на свою територію такі інвестиції відповідно до свого законодавства. Сторони зобов'язуються забезпечувати на своїй території рівноправний режим та захист інвесторів другої Сторони. Інвестиційний режим буде не менш сприятливим, аніж режим, який надається відносно інвестицій інвесторів будь-якої третьої держави. [116]

Існування в українсько-китайських економічних взаєминах лише механізму держгарантій звужує наші можливості щодо одержання китайських інвестицій. Тому на порядок денний варто поставити питання алгоритму взаємодії і пошуку нових форм співпраці. Зокрема, це застосування прямого інвестування з боку китайських компаній, часткового надання державних гарантій, інші форми партнерства. Виходом із подібної ситуації може стати створення спільного інвестиційного фонду на паритетних умовах. Україні і КНР необхідно розпочати роботу з опрацювання середньострокових і довгострокових планів двосторонньої співпраці між країнами методом виробничої кооперації та шляхом створення індустріальних парків і зон технологічного розвитку за участі китайського капіталу. Завдяки спільному виробництву високотехнологічної продукції з Китаєм Україна зможе забезпечити собі вигідне місце на світових ринках. [3, с. 25-26]

Розширення міжнародних торговельно-економічних відносин КНР і

України, поява нових форм і методів торгівлі між ними, об'єктивно потребує формування такої системи регулювання обміну товарами та послугами, яка включала б сукупність взаємозв'язаних принципів, норм, правил і процедур впливу на формування товарних структур експорту та імпорту за допомогою політичних, економічних, правових та адміністративних інструментів. [86]

Новітні галузі, які швидко розвиваються в Китаї (космічна, атомна, авіаційна, радіоелектроніка, інформаційна), створюють сприятливі умови для розширення зовнішньоторговельних зв'язків між КНР і Україною. В зв'язку з цим Україні на нинішньому етапі її економічного розвитку необхідно будувати зовнішньо-торговельну стратегію відносно Китаю на основі максимального використання наявного науково-технічного потенціалу для просування українських технологій на китайський ринок. Експортна орієнтація економіки України потребує визначення порівняльних і конкурентних переваг українських товаровиробників, а також факторів, що їх формують та механізм реалізації цих переваг. Необхідно також враховувати те, що після вступу КНР до СОТ в 2001 році, значно змінилися позиції Китаю на світовому ринку. Китай став активно використовувати інструменти СОТ для забезпечення своїх зовнішніх та внутрішніх інтересів.

Комплексний аналіз негативних чинників, що гальмують розвиток взаємних торговельних відносин КНР і України дозволяє виділити такі основні перепони на шляху до більш ефективної співпраці, як залишки методів централізованого управління зовнішньо-торговельними операціями; неефективне використання діючих ринкових методів міжнародних торговельних зв'язків; недостатнє використання можливостей світового торговельного потенціалу; нестабільність обсягів експорту та імпорту; часткова орієнтація на нерелевантну структуру взаємного зовнішньоторговельного обороту тощо. [3] Основні напрями трансформації міжнародних торговельних відносин КНР і України включають формування раціонального нормативно-правового забезпечення регулювання взаємних торговельних зв'язків і налагодження довгострокових двосторонніх торгових

відносин на основі договорів про міжнародну спеціалізацію та кооперування виробництва. Доцільно використати переваги спільної підприємницької діяльності, можливостей вільних спеціальних економічних зон і проводити заходи щодо прогресивної структуризації взаємного експорту та імпорту. Серед першочергових кроків, безумовно, створення сприятливих умов для залучення іноземних інвесторів, кредиторів у сферу китайсько-українського торговельного бізнесу і спрямування спільних господарських зусиль на підвищення конкурентоспроможності товарів та послуг у зовнішньоторговельних стосунках КНР і України. [3]

Реалізація спільних економічних проектів вимагатиме поживлення українсько-китайського інвестиційного співробітництва, яке на сьогодні ще не відповідає можливостям Китаю і потребам України. Нарощування обсягів імпорту з КНР не супроводжується активізацією надходження інвестицій (китайські інвестиції в Україну складають не більше 1% загального обсягу прямих іноземних інвестицій), тоді як українські інвестиції в КНР практично відсутні. [140, с. 43]

Цікавою в цьому аспекті є “Програма українсько-китайського інвестиційного співробітництва в агропромисловому комплексі” від 05.12.2017. В ній окремим розділом окреслюються перспективні напрями українсько-китайського інвестиційного співробітництва в агропромисловому комплексі, відзначаються ключові сфери і механізми та інструменти співпраці. Агропромисловий комплекс є ключовою галуззю для залучення китайських інвестицій.

3.3. Роль секторальних угод у системі відносин України з КНР

Секторальні угоди складають вагомую частину договірно-правової бази будь-яких міжнародних двосторонніх відносин. Це угоди, які можна класифікувати за окремою сферою суспільних відносин (серед них угоди з політичних питань, з правових та економічних питань, з питань науки,

культури і освіти тощо), тобто документи, що укладаються з питань регулювання певної галузі.

Розвиток правової основи двостороннього співробітництва між Україною і Китаєм все детальніше втілюється саме у секторальних угодах різноманітних галузей. У них, відповідно, закріплюються конкретні домовленості щодо тих чи інших питань, проектів і проблем. Норми секторальних угод поступово відходять від загального декларативного характеру і містять більш чіткі формулювання щодо визначених обопільних дій сторін на шляху до реалізації спільної мети.

Україна та Китай активно розвивають співробітництво в різноманітних галузях, однак варто зупинитись на аналізі угод щодо провідних сфер українсько-китайського співробітництва, які становлять фокус обопільного інтересу для наших країн.

Важлива складова відносин України та Китаю – це співробітництво в галузі науки та техніки. Саме в цій сфері і в Україні, і в Китаї в багатьох аспектах досягнуто значних успіхів світового рівня. Уряди наших держав надають особливого значення розвитку фундаментальної та прикладної науки. Саме науковий потенціал України неймовірно приваблює Китай можливістю ознайомлення з передовими методами досліджень у перспективних напрямках та розробками новітніх технологій. [72]

Показово, що найпершою угодою, підписаною між Україною і Китаєм після проголошення незалежності України та її визнання КНР, стала саме Угода про науково-технічне співробітництво між двома державами. Цей документ передбачав, зокрема, майбутнє проведення спільних досліджень і розробок, взаємний обмін їх підсумками та результатами, інформацією науково-технічного характеру, ноу-хау і ліцензіями на компенсаційній основі, роботу щодо підготовки кадрів тощо. Угода між Урядом України та Урядом Китайської Народної Республіки про науково-технічне співробітництво (27.04.1992) закріпила домовленість сторін розвивати

міждержавне науково-технічне співробітництво за взаємним інтересом. У документі визначено основні форми співробітництва, серед яких виділено: «проведення спільних досліджень і розробок, а також обмін їх результатами; обмін науково-технічною інформацією та документацією, зразками виробів і матеріалів, а також обмін «ноу-хау» і ліцензіями на компенсаційній основі; організація науково-технічних семінарів, симпозіумів і наукових конференцій; обмін науковими і технічними делегаціями, окремими вченими і фахівцями тощо. При цьому, питання комерційного, фінансового та юридичного характеру, що можуть виникати під час співробітництва, повинні бути предметом окремих договорів». [119] Незабаром, 29.09.1992 було укладено Угоду про наукове співробітництво між НАНУ та АН КНР, а 10.05.1995 – Угоду між НАНУ та АН КНР про організацію безпосереднього наукового співробітництва, що свідчить про виняткову взаємну зацікавленість у розвитку співробітництва у даній галузі. А вже у травні 1997 року Протоколом закріплено створення Спільної українсько-китайської комісії з науково-технічного співробітництва, а в грудні 1997 року під час офіційного візиту Прем'єр-міністра України В. Пустовойтенка до Пекіну і переговорів з Прем'єром Державної Ради КНР Лі Пенем було підписано Декларацію про подальше зміцнення торгово-економічного та науково-технічного співробітництва від 22 грудня 1997 року.

Лідером у науково-технічному співробітництві є Інститут електрозварювання ім. Є.О. Патона, який має прямі зв'язки з Інститутом зварювання (Харбін), Міністерством машинобудування КНР, Всекитайською імпортно-експортною компанією точного машинобудування, Пекінською корпорацією «Чхун Ке», Хейлунцзянською компанією «Сай Де», Міністерством залізниць КНР та ін. Прямі угоди також уклали Інститут ядерних досліджень України з Інститутом ядерної науки і технологій Сичуанського університету, Інститут електродинаміки НАН України та Інститут електромеханіки КНР, Інститут технічної теплофізики НАН України

та Інститут технічної теплофізики КНР, тощо. [69, с. 271]

Важливим стало також підписання Меморандуму про взаєморозуміння між Державним агентством з питань науки, інновацій та інформатизації України і Міністерством науки і техніки КНР стосовно надання підтримки у створенні українсько-китайського Інституту зварювання ім. Є.О. Патона від 20 червня 2011 року. Сторони визнали «важливість китайсько-української співпраці в галузі високих технологій і інновацій та виявили бажання розвивати науково-технічне співробітництво спираючись на принципи рівності та взаємної вигоди, а також прагнення до якомога швидшого створення найбільш сприятливих умов для втілення спільної комерціалізації наукових розробок, було прийнято рішення про надання підтримки у створенні українсько-китайського Інституту зварювання ім. Є.О. Патона (КУІЗ). Таким чином, ставлячи за мету розвиток українсько-китайського науково-технічного співробітництва в сфері високих технологій та інновацій, удосконалення методів і засобів взаємодії та заохочення провідних науково-дослідних інститутів та підприємств двох держав до створення спільних науково-дослідних центрів в сферах провідних інтересів, Сторони погодили надати підтримку Промислового науково-дослідному Інституту провінції Гуандун (КНР), Інституту електрозварювання ім. Є.О. Патона (ІЕЗ) Національної академії науки України та Департаменту науки і техніки Уряду провінції Гуандун (КНР) у створенні українсько-китайського Інституту зварювання ім. Є.О. Патона». [60]

Надалі триває активна співпраця між академіями наук двох країн, що відображається підписанням наступаних документів. У грудні 2005 року НАН України підписано Договір про створення Міжнародного центру передачі технологій, індустріальної бази досліджень і розвитку НАН України у м. Цзясін (провінція Чжецзян). Діяльність даного Центру покликана активізувати технологічну співпрацю, спільні дослідження, та впровадження технологій у виробництво. [41, с. 404]

23 червня 2016 р. відбулося друге засідання Підкомісії з питань науково-технічного співробітництва між Урядом України та Урядом Китайської Народної Республіки (КНР), на якому сторони обговорили стан та перспективи українсько-китайського науково-технічного співробітництва, а також затвердили перелік спільних проєктів для включення до Програми співпраці між Україною та КНР на 2017-2018 рр. Голова китайської частини Підкомісії, заступник Міністра науки і техніки КНР Їнь Хецзюнь зазначив, що плідна співпраця між країнами має відбуватись, зокрема і у напрямку розвитку технопарків. Також він виказав сподівання, що Україна посяде важливе місце у проєкті “Один пояс – один шлях”. Українську сторону на засіданні представляв Голова української частини Підкомісії, заступник Міністра освіти і науки України Максим Стріха. За результатами засідання було підписано Протокол Другого засідання Підкомісії з питань науково-технічного співробітництва Комісії зі співробітництва між Урядом України та Урядом КНР від 23.06.2016 р. [72] У червні 2016 року в м. Харбін створено «Китайсько-український центр науково-технічного співробітництва», що являє собою платформу для наукового співробітництва за окремими напрямками, зокрема в сфері електрозварювання. [72] Програму науково-технічного співробітництва між Україною та КНР на період 2019-2020 рр. було затверджено в квітні 2019 року, до якої загалом увійшли 32 спільні проєкти. В ній також передбачено часткове фінансування українських установ саме за рахунок китайських фондів. [72]

Системне прийняття фіксованих програм співпраці і закріплення в них конкретних планів і домовленостей свідчить про перехід від декларації намірів сторін до фактичного втілення співробітництва і вихід його на рівень стратегічного партнерства.

Окремої уваги в аналізі секторальних угод заслуговує військово-технічна галузь, яка також становить неабиякий взаємний інтерес України та Китаю. У цьому напрямку одночасно було укладено базову Угоду між

Урядом України та Урядом КНР про співробітництво у військово-технічній галузі та Угоду про співробітництво між Міністерством оборони України та Міністерством оборони КНР, обидва документи від 6 квітня 1995 року. Перша Угода закріпила домовленість здійснювати співробітництво у галузі виробництва, модернізації, обслуговування та ремонту, купівлі-продажу військової техніки та озброєння; в галузі реконструкції, модернізації і конверсії підприємств авіаційної, суднобудівної, машинобудівної та електронної промисловості; в галузі співробітництва між збройними силами обох країн та галузі науково-технічного співробітництва. [128]

Стаття 1 Угоди між Міністерствами оборони двох країн окреслює, що «виходячи з власних об'єктивних потреб та можливостей, сторони розвивають дружнє співробітництво у військовій сфері. Це співробітництво не торкається інтересів третьої сторони. Сторони домовились здійснювати взаємодію та співробітництво у таких сферах: військово-технічна, військова освіта, бойова підготовка, тилове забезпечення, метеорологія, гідрографія, топографія, військове виховання, спорт, медицина, військова наука, воєнно-історичні дослідження та інші сфери, а також прийшли до згоди, що конкретні питання співробітництва узгоджуватимуться через управління зовнішніх зв'язків, а також через апарати військових аташе при посольствах у країнах перебування». [134]

Згодом, виходячи з подальшого розвитку військово-технічного співробітництва між обома країнами, Україна і Китай домовилися про внесення змін та доповнень до базової Угоди між Урядом України та Урядом КНР про співробітництво у військово-технічній галузі від 06 квітня 1995 року, що було закріплено Протоколом між Урядом України та Урядом КНР від 18 квітня 2001 року. В Статті 1 “уповноважені організації” змінено на Міністерство оборони України та Державний комітет промислової політики України, а з китайської сторони – Головне управління міжнародного співробітництва Головного управління озброєння та військової техніки

Народно-визвольної армії Китаю. Але головним пунктом стало те, що «з метою реалізації відповідних положень Угоди Сторони домовились створити Міжурядову українсько-китайську координаційну комісію з питань військово-технічного співробітництва, яка протягом узгодженого Сторонами терміну розробляє Положення про її діяльність. Даний Протокол є невід'ємною частиною Угоди і свідчить про суттєве поглиблення співробітництва у даній галузі та перспективи реалізації більш тісної подальшої співпраці». [88]

Особливо вигідною для України є співпраця з Китаєм у космічній галузі, оскільки вона надасть можливість раціонально реалізувати значний український космічний потенціал. В той час як в Україні у даній галузі обмежені джерела фінансування, Китай стає одним із провідних інвесторів у сфері дослідженні космосу. Зараз Україна реалізовує 21 контракт із КНР на загальну суму понад 67 млн. дол. США, втілює власну 5-річну програму розвитку космічної галузі (2012-2017 рр.) і має розроблену концепцію космічної діяльності, розраховану на період до 2032 року. [3, с. 27]

Виконуючи положення Договору про основоположні принципи діяльності держав в освоєнні та використанні космічного простору включно з Місяцем та іншими небесними тілами, що був підписаний 27 січня 1967 року та інших багатосторонніх договорів і угод про освоєння і використання космосу, учасниками яких є Україна та Китай, Уряд України і Уряд КНР, визнаючи роль обох країн у дослідженні та використанні космічного простору в мирних цілях, існуючий потенціал сторін і взаємну вигоду від спільної діяльності по використанню космічного простору в мирних цілях на благо всього людства та беручи до уваги бажання розширити співробітництво між сторонами в галузі дослідження і використання космічного простору в мирних цілях для розвитку обох держав, визнали необхідність об'єднання зусиль для більш ефективного використання космічного простору, уклали двосторонню Угоду про співробітництво в

дослідження та використанні космічного простору в мирних цілях від 4 грудня 1995 року.

Співробітництво в рамках даної угоди включає дослідження, виготовлення, виробництво і випробування космічного літального апарата, засобів носія (доставки); наземні засоби управління та вимірювання, контрольно-вимірювальні комплекси та об'єкти експериментальної бази для моделювання та випробування космічної техніки в наземних умовах; дослідження навколоземного середовища, космічне матеріалознавство, дистанційне зондування Землі та інші сфери, які мають взаємну зацікавленість. Угодою передбачено такі форми співробітництва, як планування та здійснення спільних космічних проектів з врахуванням взаємної користі та інтересів; підготовка спеціалістів, взаємне відрядження вчених, інженерів та інших спеціалістів для наукового обміну і участі в консультаціях, спільних наукових проектних роботах; обмін документацією, обладнанням, експериментальними даними та результатами, науковою інформацією та літературою; спільне проведення симпозіумів і конференцій; взаємне використання стартових площадок, наземних і космічних засобів для проведення спільних робіт і дослідницької діяльності, а також взаємне забезпечення устаткуванням і послугами, так само як співробітництво у створенні комерційних і наукових корисних навантажень та їх компонентів.

При цьому програма співробітництва, фінансові та інші умови її реалізації мають бути зумовлені робочими протоколами між Сторонами. Конкретні програми співробітництва можуть також бути предметом спеціальних угод або контрактів між призначеними організаціями-виконавцями. [117]

З метою зміцнення дружніх відносин і розвитку культурного співробітництва між двома країнами сторони погодились заохочувати і підтримувати обміни та співробітництво між відповідними закладами обох країн в галузі культури, освіти, суспільних наук, спорту, видавничої справи,

преси, радіомовлення, телебачення та кінематографії. Це закріплено Угодою між Урядом України та Урядом Китайської Народної Республіки про культурне співробітництво від 31 жовтня 1992 року. Розвиток у цій сфері забезпечується шляхом залучення різних форм співробітництва – обмінів фахівцями, студентами, контактами, досвідом.

Дана угода є загальною і основоположною у цій сфері, передбачає співробітництво у багатьох напрямках і формах. Стаття 10 Угоди передбачає, що для практичної реалізації її положень Договірні Сторони розроблятимуть конкретні плани співробітництва і домовлятися про фінансові умови їх реалізації, а відповідно відомства і заклади обох країн на основі цієї Угоди можуть підписувати угоди або протоколи про безпосереднє співробітництво. [129]

Наступного року було підписано Угоду про план співробітництва між Міністерством культури України та Міністерством культури КНР на 1993-1995 роки (29.07.1993), в якій було зазначено, що керуючись прагненням до розвитку взаєморозуміння і дружніх відносин між народами України і КНР, обміну і співробітництва між двома країнами в галузі культури, відповідно до вищезазначеної Угоди від 31 жовтня 1992 року, Сторони домовились сприяти всебічному ознайомленню народів своїх країн з культурою, мистецтвом, історією і традиціями один одного, а також заохочувати обмін інформацією про сучасне культурне життя у своїх країнах. Розроблена програма обміну делегаціями, національними театрами та виставками. Погоджено також заохочувати розвиток зв'язків між музичними закладами, учбовими закладами культури і мистецтва, бібліотеками та музеями двох країн. [131] Згодом ще узгоджувався План культурного співробітництва між Міністерством культури і мистецтв України і Міністерством культури КНР на 2002-2006 рр., у якому також було передбачено взаємообмін делегаціями та фахівцями у галузі культури і мистецтва, а також проведення Днів культури України в КНР та Днів культури КНР в Україні. Таким чином,

держави продовжили проявляти прагнення до подальшого розвитку та зміцнення культурних зв'язків між народами задля зростання довіри, взаєморозуміння та дружби між народами наших країн. [77]

Варто також відзначити Угоду про співробітництво у галузі фізичної культури і спорту між Міністерством України у справах молоді і спорту та Державним Комітетом Китайської Народної Республіки з питань фізичної культури і спорту від 13 травня 1996 року. Угода закріпила домовленість сторін сприяти розвитку та поглибленню співробітництва у сфері фізичної культури і спорту на взаємовигідній основі та у відповідності до діючого законодавства обох країн; здійснювати регулярний обмін тренерами, фахівцями та вченими в сфері фізичної культури, масового спорту, спортивної науки і медицини, підготовки кадрів та підвищення їх кваліфікації, підготовки спортивних резервів, а також взаємообмін делегаціями спортсменів для їх участі в змаганнях і спільних тренуваннях; налагодити обмін інформацією, документацією, навчальними та методичними матеріалами щодо питань фізичної культури та спорту. [136]

Прагнучи сприяти подальшому розвитку співробітництва в галузі культури і мистецтва, з метою взаємного зближення, розвитку творчого потенціалу і ознайомлення з культурами обох держав, було підписано Програма культурного співробітництва між Міністерством культури України та Міністерством культури КНР на 2013-2017 рр. від 10.09.2013 р. Окрім загальних перспектив співпраці щодо встановлення прямих контактів між окремими закладами, установами та діячами мистецтв, у Програмі окреслені конкретні спільні заходи та проекти в Україні та Китаї. Таким чином, наведено перелік міжнародних музичних (Стаття 2), театральних (Стаття 3) і кінофестивалів (Стаття 8) та міжнародних культурних заходів. Серед напрямків пріоритетного розвитку співробітництва виокремлено збереження і реставрацію культурної спадщини, а також співробітництво в галузі історії мистецтва, заохочення прямого співробітництва між зацікавленими

установами в галузі охорони культурної спадщини, а також обмін виданнями, інформацією та фахівцями в цій галузі, обмін виставками творів сучасного мистецтва та інших. [85]

15 жовтня 2013 року у Міністерстві культури відбулося III Засідання українсько-китайської Підкомісії з питань співробітництва у сфері культури. На зустрічі сторони разом підсумували стан реалізації рішень попереднього II Засідання, було обговорено перспективи розвитку двостороннього українсько-китайського співробітництва в галузі культури та вирішено всебічно заохочувати розвиток взаємовигідного міжкультурного співробітництва, яке було відзначено як пріоритетний напрям для наших країн, а більш тісна співпраця в сфері культури сприятиме взаєморозумінню, а також обміну знаннями та дружбі двох народів, що в свою чергу вплине на посилення економічної та культурної взаємодії.

Зокрема, було підтверджено готовність сприяти організації гастролей художніх колективів наших країн, прагнення активізувати співробітництво між освітніми закладами культури і мистецтва, а також провідними музейними закладами у їх реалізації спільних проєктів та обміну найкращими і найбільш успішними практиками у сфері культури. Сторонами також погоджено обмінюватись телевізійною продукцією та інформацією про міжнародні кінофестивалі, двосторонні проєкти в галузі кінематографії, семінари та надавати підтримку кінематографістам щодо їх участі в зазначених заходах. Міністерства культури України та КНР узгодили можливість проведення заходів щодо Днів культури України в КНР у 2016 році, а також план Четвертого засідання Підкомісії з питань співробітництва у сфері культури (також в Китаї в 2017 році). Результатом зустрічі голів української та китайської частини українсько-китайської Підкомісії з питань співробітництва у сфері культури стало підписання Протоколу Третього засідання українсько-китайської Підкомісії з питань співробітництва у сфері культури. [131]

У цілому, договірно-правова база співробітництва у сфері освіти нараховує достатню кількість документів, але її практична реалізація протягом певного періоду була недостатньою. При укладанні договорів та угод конкретні фінансові умови їх реалізації окреслювались досить розпливчасто, що дає підстави говорити про самоусунення державних структур від фінансування освітніх програм. Починаючи з 1993 року ці функції певною мірою стали здійснювати громадські організації та спеціальні фонди, які були зацікавлені в інтенсифікації українсько-китайських контактів у всіх сферах діяльності. Вони здійснюють інформаційно-аналітичну підтримку в сфері освіти, координують різноманітні українсько-китайські освітні програми. Українські та китайські заклади освіти встановлюють і підтримують безпосередні контакти один з одним, важливим засобом є також організація центрів з вивчення економічного й культурного життя обох країн, проведення спільних конференцій та вивчення мови, тощо. [99]

Угода про співробітництво між Міністерством освіти України та Державним Комітетом КНР у справах освіти на 1993-1995 роки від 10 червня 1993 року окреслила напрямки співпраці у даній галузі та деякі конкретні питання її реалізації. З метою зміцнення взаєморозуміння і дружби між народами двох країн, сприяння та розвитку співробітництва у галузі освіти Сторони домовились здійснювати співробітництво шляхом обміну досвідом та методами навчального процесу, обміну студентами, аспірантами та фахівцями, підготовки спільних видань різноманітної літератури, проведення конференцій, симпозіумів, семінарів у галузі освіти, науки і техніки та сприяння розвитку безпосередніх зв'язків між навчальними закладами та науково-дослідницькими установами двох держав. Окремим пунктом зазначено поширення і удосконалення вивчення та викладання української мови та літератури у навчальних закладах КНР і китайської мови та літератури у навчальних закладах України. [135]

Бажання сприяти подальшому співробітництву в галузі освіти та прагнення до встановлення норм взаємного визнання документів про освіту і наукових ступенів знайшло своє відображення в Угоді між Урядом України та Урядом КНР про взаємне визнання документів про освіту і наукові ступені від 11 грудня 1998 року. Україна і Китай погодились взаємно визнавати атестати про загальну середню освіту, дипломи про професійно-технічну освіту та дипломи кваліфікаційного робітника, дипломи про вищу освіту, документи про присудження наукових ступенів, які видаються в Україні і Китайській Народній Республіці. [130]

18 червня 2002 року було укладено Угоду між Міністерством освіти і науки України і Міністерством освіти КНР про співробітництво в галузі освіти і науки, в якій Сторони виявили прагнення зміцнювати відносини між двома державами та поглиблювати взаєморозуміння. Україна і Китай переконані, що обмін у галузі освіти та науки сприятиме співробітництву між двома народами. Угода передбачає обмін зразками підручників, навчальних матеріалів, обмін студентами, аспірантами, викладачами та науковими співробітниками, а також сприяння участі вчених у наукових програмах, проектах, дослідженнях, міжнародних заходах, що організуються в обох державах, і обмін інформацією про проведення таких заходів. [111]

З метою зміцнення дружніх відносин та подальшого співробітництва для поглиблення взаєморозуміння, а також розвитку співпраці в сфері освіти на основі принципів рівності, взаємної поваги і вигоди, 28.03.2012 р. була укладена Угода між Міністерством освіти, науки, молоді та спорту України і Міністерством освіти КНР про співробітництво у галузі освіти, у якій закріплено намір встановити і підтримувати розвиток в галузі освіти на основі принципів рівності та взаємної вигоди та відповідно до норм національних законодавств України та КНР. Зокрема, Сторони домовились сприяти розвиткові співробітництва в галузі освіти шляхом обміну досвідом в управлінні системою освіти і відповідними матеріалами та інформацією, а

також мають намір заохочувати вищі навчальні заклади обох держав у їх бажанні та намірах встановлювати і розвивати прямі контакти, поглиблювати такі співпрацю через обміни студентами і викладачами, лекції, проведення наукових досліджень. З цією метою було передбачено можливість укладання додатково прямих угод про співробітництво. [112]

Аналізуючи українсько-китайські відносини в галузі освіти можна дійти висновку, що, незважаючи на деяку складність та хаотичність цього процесу, обидві країни поступово збільшували кількість навчальних закладів, у яких вивчалися відповідно українська та китайська мови, створювалися центри української та китайської культури, контакти між академічними інститутами обох держав системно поглиблювалися. Співробітництво між Україною та КНР в галузі освіти, а також двосторонні обміни регламентуються Угодою про співробітництво між міністерствами двох країн на 1999-2002 роки та Угодою про взаємне визнання документів про освіту і наукові ступені, яка була укладена у 1998 році. Невпинно зростала й кількість китайських студентів у ВНЗ України – вже у 2001 році їх налічувалося більше п'яти тисяч. [17, с. 61]

Угода про співробітництво в галузі охорони здоров'я і медичної науки між Міністерством охорони здоров'я України та Міністерством охорони здоров'я Китайської Народної Республіки від 31.10.1992. Сторони сприятимуть розвитку і розширенню співробітництва в галузі охорони здоров'я та медичної науки на основі рівності і взаємної вигоди, а також у відповідності до їх законодавства. У документі визначено пріоритетні галузі співробітництва, серед яких серцево-судинні захворювання, застосування методів традиційної медицини, гігієна праці та професійні захворювання, онкологія, фармакологія і фармацевтика. Україна і Китай домовились співпрацювати за цими напрямками шляхом обміну науковою інформацією, делегаціями та фахівцями в галузі охорони здоров'я та медичної науки, а також через реалізацію спільних науково-дослідних програм. Для успішного

виконання поставлених цілей та ефективної реалізації досягнутих домовленостей прийнято рішення створити робочі групи. [133]

Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством охорони здоров'я України та Державною адміністрацією традиційної китайської медицини Китайської Народної Республіки про співробітництво в галузі народної медицини від 14.10.2003., в якому відзначено намір сприяти розвитку і розширенню співробітництва в галузі народної медицини на основі рівності і взаємної вигоди шляхом сприяння організації клінічного центру народної медицини в Україні; обміну інформацією щодо розробки законодавства в галузі народної медицини, обміну спеціалістами та управлінським персоналом, здійснення спільних досліджень лікарських рослин і рослинної сировини, організації семінарів і симпозіумів. З метою реалізації спільних проектів відповідальні установи обох держав укладатимуть відповідні угоди. [65]

У Меморандумі про взаєморозуміння між МОЗ України та Державною адміністрацією КНР з традиційної китайської медицини щодо співробітництва у галузі традиційної китайської медицини від 05.12.2013 р. йдеться про зміцнення співробітництва в нову епоху і особливо сприяння співробітництву в сфері традиційної китайської медицини (ТКМ). З метою реалізації положень цього Меморандуму Підкомісія з питань співробітництва у галузі медицини Комісії зі співробітництва між Урядом України та Урядом КНР створила спільну Координаційну раду у галузі ТКМ, яка відповідає за вибір, реалізацію і контроль проектів співробітництва. Основні положення меморандуму стосуються підтримки створення медичного центру ТКМ та надання медичних послуг в цій галузі; сприяння співробітництву з питань освіти і професійної підготовки, обміну та науково-дослідному співробітництву у сфері ТКМ, включаючи професійний та адміністративний обмін і навчання персоналу, а також сприяння співробітництву в аспекті розробки законодавства щодо ТКМ та стандартизації у цій галузі. [66]

09.09.2016 р. у МОЗ відбулося третє засідання Підкомісії з питань співробітництва у галузі медицини Комісії зі співробітництва між Урядом України та Урядом Китайської Народної Республіки. Сторонами був підписаний Протокол засідання Підкомісії, де представники засвідчили прагнення до продовження тісних українсько-китайських відносин стратегічного партнерства, у рамках якого у 2012 році і була створена підкомісія між міністерствами охорони здоров'я обох держав. Відповідно до документу, сторони продовжують співпрацю у напрямках охорони взагалі, а також щодо збереження здоров'я літніх людей, матері та дитини зокрема; співробітництва у векторі розвитку медичної науки та підготовки медичних кадрів, розвитку традиційної китайської медицини в Україні та втілення спільних медичних проєктів у рамках реалізації ініціативи «Економічний пояс Великого шовкового шляху» тощо. Заступник Міністра охорони здоров'я Роман Ілик зазначив, що для України дуже важливим є зміцнення зв'язків та розвитку програм обміну досвідом між нашими державами, розпочатих ще під час попередніх засідань підкомісії з питань співробітництва в сфері охорони здоров'я.

Важливим було підписання Меморандуму про взаєморозуміння між МОЗ України та Держадміністрацією КНР та створення Координаційної ради в галузі традиційної китайської медицини (у 2013 році), Меморандум про співробітництво між Всеукраїнською Асоціацією Східної Медицини і Всесвітньою Федерацією об'єднань традиційної китайської медицини (у 2015 році). Триває робота стосовно реалізації концепції пілотного проєкту створення лікувального центру в Україні з можливостями застосування традиційної китайської медицини. [66]

Висновки до Розділу 3

Аналізуючи договірну базу українсько-китайських відносин приходимо

до розуміння, що фундаментальну основу складають рамкові угоди загального характеру і значення, в положеннях яких загалом відображаються настрої і бажання сторін до співпраці, дружби і розвитку провідних галузей, визначаються основоположні принципи таких відносин. Норми таких угод загалом відносяться до норм “м’якого” права, які не створюють конкретних зобов’язань сторін. При цьому поступово і обережно вводяться “тверді” норми та конкретні домовленості щодо реалізації проектів і програм.

Провідним і першочерговим напрямком українсько-китайської співпраці є торговельно-економічне співробітництво, яке сторони і розвивають активніше, розбудовуючи ґрунтовне правове поле для досягнення цілей спільними зусиллями та задоволення національних інтересів за рахунок ресурсів один одного. Різноманітні документи, укладені в цьому напрямку, несуть більш конкретний характер і передбачають фактичні дії.

Щодо інших галузевих угод – вбачаємо конкретизацію і деталізацію положень, намірів та домовленостей сторін щодо широкого ряду питань в різних сферах співпраці. З огляду на неготовність сторін зв’язувати себе зобов’язаннями норм “твердого” права, а також зважаючи на загальний характер домовленостей у базових рамкових договорах, особлива увага на даному етапі розвитку українсько-китайських відносин має приділятися розробці і підписанню саме секторальних угод та планів дій у перспективних галузях, що становлять обопільний інтерес. Саме даний інструмент міжнародно-правового регулювання надасть можливість закріпити конкретні домовленості і подальші кроки сторін з того чи іншого питання, що виведе дане співробітництво від декларованого стратегічного партнерства на рівень його фактичної реалізації.

Основні ідеї розділу розділу висвітлено в працях автора:

1. Гандзюра А.В. Правовий аналіз договірної механізми регулювання українсько-китайського співробітництва. Міжнародна науково-теоретична

конференція молодих учених «Актуальні проблеми міжнародних відносин» 26 жовтня 2017 року м. Київ. С. 94-97.

2. Гандзюра А.В. Еволюція становлення договірних відносин між Україною та КНР. Міжнародна науково-теоретична конференція «Геостратегічні пріоритети України в політичній, економічній, правовій та інформаційній сферах» 19 жовтня 2017 р., м. Київ. С. 164-166.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та представлено нове вирішення наукового завдання, яке полягало в тому, щоб систематизувати інструменти міжнародно-правового регулювання відносин України і Китаю як суб'єктів міжнародного права та проаналізувати їх через призму глибокого розуміння еволюції договірної бази на тлі розвитку українсько-китайських відносин від закладення основ дружби до реалізації взаємовигідного стратегічного партнерства. За результатами дослідження сформульовано такі основні висновки.

Аналіз теоретико-правових концепцій співробітництва, а також формату двостороннього стратегічного співробітництва дає підстави констатувати, що процеси глобалізації породжують як позитивні наслідки, так і проблеми, для вирішення яких держави зближуються в пошуках нових шляхів вирішення завдань, що постають, і переходять до активної взаємодії об'єднуючи спільні зусилля, що відображається у дво- або багатосторонньому співробітництві. Поряд із масштабними багатосторонніми договорами спостерігається активне поширення саме двосторонніх угод, зокрема держави почали активніше використовувати формат стратегічного співробітництва – проголошення дружніх країн стратегічними партнерами здійснюється для встановлення відносин особливого пріоритету.

Встановлено особливість такого виду співробітництва, перевагами якого вбачається, в першу чергу, відносна швидкість та простота узгодження питань щодо врегулювання двосторонніх відносин, а також варіативність формалізації подібних відносин, починаючи від угод загального декларативного змісту і завершуючи повноцінними масштабними договорами, які регулюють всі аспекти таких відносин.

Проведений порівняльний аналіз існуючих правових інструментів

стратегічного партнерства на прикладі досвіду ЄС і Канади дає підстави аргументувати можливість еволюції двосторонніх відносин до формалізації повноцінних домовленостей у відповідній масштабній угоді. Результатом тривалого зміцнення дружби і довіри, що на перших етапах відображається у двосторонніх актах з превалюванням норм «м'якого права», стає повноцінна юридично зобов'язуюча угода зі складною структурою, фіксацією усіх головних домовленостей, а також механізмом регулювання дотримання домовленостей.

Проведене паралельне дослідження укладеної Угоди між Україною та Великою Британією зумовлює висновок про те, що адаптуючи існуючий світовий досвід Україна готова до рівня повноцінного правового оформлення відносин з головними стратегічними партнерами. Змодельовано, що подібна угода в майбутньому може бути укладена між Україною і КНР, однак цьому передуватиме досить значний підготовчий період розвитку і укріплення відносин, який потребує інших рішень та правових інструментів.

Встановлено, що найактуальнішим правовим питанням постає аспект фактичної реалізації стратегічного партнерства, що завжди є комплексним процесом. «М'яке право» може стати першим кроком на шляху до юридично обов'язкових угод, залучення «м'якого права», актів і формулювань загально-політичного змісту допомагає уникнути формальних та видимих державних зобов'язань, для уникнення ратифікації або інших громіздких внутрішніх процедур (у разі внесення поправок та ін.). На прикладі еволюції правового закріплення стратегічного співробітництва між державами бачимо беззаперечну важливість актів «м'якого права», особливо на ранніх етапах двосторонніх відносин, що надає учасникам можливість поступово перейти до уточнення, вдосконалення і розробки більш ґрунтовного договору, застосовуючи гібридне використання норм «м'якого», трансформуючи їх у норми зобов'язуючого характеру.

Встановлено, що українсько-китайське співробітництво на

сьогоднішній день набирає дедалі більш зростаючого значення для обох країн. Грунтовий політико-правовий та економічний фундамент, на який спирається це співробітництво, визначає основну сучасну тенденцію до якісно нового рівня відносин між країнами. З моменту офіційного встановлення двостороннього партнерства відносини між Україною та КНР розвивались по висхідній, хоч і неоднорідно, з активними етапами зустрічей на вищому рівні та укладенням угод та періодами певної стагнації.

В ході дисертаційного дослідження через ретроспективу становлення українсько-китайських відносин було виділено етапи розвитку цих відносин з виділенням характерних особливостей не лише з позиції історії, а й через призму розробки інструментів їх правового регулювання. Сьогодні між Україною та Китаєм є широкі перспективи розширення співробітництва в торговельно-економічній, інвестиційній, транспортній та інших сферах. Також до галузей, які становлять обопільний інтерес для двосторонньої співпраці, належать сільське господарство, культура і освіта, військово-технічне співробітництво, авіаційно-космічна галузь, енергетика, інформаційні технології.

Аналіз чинної договірної бази двосторонніх відносин України і КНР дає можливість встановити тенденцію поступового і поетапного переходу від початкового етапу формування договірного механізму, відзначеного укладенням рамкових угод з політичних питань та рамкових галузевих угод загального змісту, а також превалювання норм «м'якого» права (soft law) до введення конкретних домовленостей і зобов'язань з огляду на юридичну обов'язковість норм договорів. Останнім часом фактичне здійснення двостороннього співробітництва здійснюється головним чином саме за рахунок інституційного механізму, а саме - діяльності Комісії зі співробітництва між Урядом України та Урядом КНР та відповідних галузевих Підкомісій, що поступово переходить із положень рамкових угод загального характеру до практичних кроків і реалізації планів дій в

пріоритетних векторах двостороннього співробітництва.

Фундаментальну основу договірному механізму українсько-китайських відносин складають рамкові угоди, в положеннях яких загалом відображаються настрої і бажання сторін до співпраці, дружби і розвитку провідних галузей, визначаються основоположні принципи таких відносин. Дані акти містять норми «м'якого» права і фактично не породжують конкретних зобов'язань з боку сторін. При цьому конкретні домовленості щодо реалізації проектів і програм та поступове введення певних зобов'язуючих положень спостерігаємо у секторальних угодах.

Галузь торговельно-економічного та інвестиційного співробітництва становить головний інтерес і фокус даних двосторонніх відносин, саме в цьому напрямку сторони набагато активніше розбудовують правові режими для досягнення цілей спільними зусиллями та задоволення національних інтересів за рахунок ресурсів один одного. Правові акти, укладені в секторі, несуть конкретизований характер і передбачають фактичні дії.

Щодо інших галузевих угод – вбачається необхідною деталізація положень, намірів та домовленостей сторін щодо широкого кола питань в різноманітних сферах співпраці. Фінансові умови та деталі реалізації проектів, закріплених у секторальних угодах, визначаються досить розпливчасто, що дозволяє говорити про самоусунення державних структур від відповідальності щодо фінансування окремих програм. Підсумки детального аналізу положень документів в різних галузях говорять про певну спорадичність укладення тих чи інших угод, більш системного характеру співпраця набуває останніми роками з налагодженням роботи інституційного механізму – відповідних Комісій і підкомісій – і систематичною розробкою планів дій. Таким чином, вбачається доцільним, в першу чергу, системно підходити до стратегії і тактики розвитку українсько-китайського співробітництва і розробки нового та вдосконалення існуючого договірному механізму. Для фактичної реалізації українсько-китайського стратегічного

співробітництва варто приділяти увагу підписанню саме секторальних угод та планів дій у перспективних галузях, що становлять обопільний інтерес. Україна може запропонувати зі своєї сторони наявний науковий і технічний потенціал, реалізацію спільних проектів в аграрному секторі з перспективою в подальшому, зміцнивши довіру, залучити китайські інвестиції. Саме цей інструмент міжнародно-правового регулювання надасть можливість поступово закріпити конкретні домовленості.

Доведено, що відсутність розробленого механізму забезпечення виконання домовленостей та вирішення спорів, гальмує, в першу чергу, фактичну реалізацію стратегічного співробітництва, зокрема, у провідній торговельно-економічній та інвестиційній сферах, адже сторонам, зокрема китайській, бракує правового механізму забезпечення виконання взятих на себе зобов'язань. В цій галузі в секторальних угодах пропонується включити положення щодо регулювання взаємного виконання домовленостей та визначення конкретного механізму та міжнародного органу для врегулювання можливих спорів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анохіна А. В. Українсько-Китайське співробітництво в період президентства В. Ф. Януковича. Тенденції розвитку сучасної системи міжнародних відносин та світового політичного процесу: Збірник матеріалів Першої Інтернет-конференції. Маріуполь, 2011. 185 с.
2. Антохів-Сколоздра О. М. Політичні аспекти відносин Канади з Європейським Союзом. *Збірник наукових праць «Гілея: науковий вісник»*. Вип. 85. URL: http://intrel.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/10/gileya_2014_85_92.pdf (дата звернення: 23.07.2019)
3. Аудит зовнішньої політики: Україна-Китай. Дискусійна записка / Гончарук А. З., Гобова Є. В., Кіктенко В. О., Коваль О. А., Кошовий С. А. Київ: 2016 URL: <http://www.irf.ua/content/files/dp-2016-40.pdf> (дата звернення: 05.02.2019)
4. Буткевич В. Г., Мицик В. В., Задорожній О. В. Міжнародне право. Основи теорії. Київ: Либідь, 2002. 608 с.
5. Валеев Р. М., Курдюков Г. И. Международное право. Общая часть. Москва: Статут, 2011. 542 с.
6. Ван Пен. Трансформація торговельних відносин України з КНР в умовах глобалізації світової економіки: автореф. ... канд. екон. наук: 08.00.02 / Ван Пен; Київ, 2008. 20 с.
7. Васечко Л. О. Національне право в умовах глобалізації (загальнотеоретичний аспект). дис ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Васечко Людмила Олександрівна; Луганський державний університет внутрішніх справ. URL: <https://mydisser.com/dfiles/59042887.doc> (дата звернення: 08.11.2019)
8. Відбулось третє засідання Комісії зі співробітництва між урядами України та Китайської Народної Республіки. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. 2017. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/vidbulos-tretye-zasidannya-komisiyi-zi-spivrobotnictva-mizh-uryadami-ukrayini-ta-kitajskoyi-narodnoyi-respubliki> (дата звернення: 23.03.2018)

9. Відносини України та КНР на новому старті. Про результати третього засідання комісії зі співробітництва між урядом України та урядом Китайської Народної Республіки 5 грудня 2017 року. *Українська асоціація китаєзнавців*. 2017. URL: <https://sinologist.com.ua/vidnosyny-ukrayiny-ta-knr-na-novomu-starti-pro-rezultaty-tretogo-zasidannya-komisiyi-zi-spivrobotnytstva-mizh-uryadom-ukrayiny-ta-uryadom-kytajskeyi-narodnoyi-respubliky-5-grudnya-2017-roku/> (дата звернення: 02.08.2019)
10. Віктор Янукович та Ху Цзіньтао підписали спільну декларацію про встановлення і розвиток відносин стратегічного партнерства. *РБК-Україна*. 20.06.2011. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/viktor-yanukovich-i-hu-tszintao-podpisali-sovmestnuyu-deklaratsiyu-20062011133300> (дата звернення: 38.07.2018)
11. Вовк І. Ю. Суверенитет держав в умовах глобалізації. *Журнал наукових публікацій аспірантів, докторантів*. 14.01.2008. URL: <http://jurnal.org/articles/2008/polit5.html> (дата звернення: 27.03.2017).
12. Вовк І. Ю. Суверенитет держав в умовах глобалізації. *Журнал наукових публікацій аспірантів, докторантів*. 14.01.2008. URL: <http://jurnal.org/articles/2008/polit5.html> (дата звернення: 27.03.2017).
13. Войтович П. П. Зовнішня політика як вибір держави і міжнародне право розвитку. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/2013/Voitovich%20PP%20Zovnishnya%20polityka.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 12.07.2020)
14. Войтович Р. Інтеграційні процеси в умовах глобалізації та рівні управління ними. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/znpnadu_2011_2_3.pdf (дата звернення: 08.12.2018)
15. Волошин Ю. О. Міжнародне право в умовах глобалізації та міждержавної інтеграції: еволюція і особливості сутнісних характеристик. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/bmju_2011_4_14.pdf (дата звернення: 16.06.2019)

16. ВР ратифікувала Договір про дружбу і співробітництво з Китаєм. 2014. URL: <http://www.unian.ua/politics/918242-vr-ratifikuvala-dogovir-pro-drujbu-i-spivrobitnitstvo-z-kitaem.html>, (дата звернення: 02.12.2019)
17. Гайдуков Л., Лі Сін. Основна на сьогодні тенденція. Українсько-китайські відносини. *Політика і час*. 2001. № 7. С. 59-63.
18. Гальперіна Л. П., Шаповал А.В. Стратегічні напрями торговельно-економічних відносин України з Китаєм. *Стратегія розвитку України. Економіка, соціологія, право*. 2003. № 3. С. 31-35.
19. Гелей С. Д., Рутар С. М. Політологія: навчальний посібник. Київ: Знання. 2007. 309 с. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-2323.html> (дата звернення: 13.05.2019)
20. Герасимчук В. Г. Стратегічне партнерство: принципи, інструментарій, ефективність. *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. 2014. № 11. С. 61-66. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evntukpi_2014_11_12 (дата звернення: 03.02.2019)
21. Глобалізація та регіоналізація як вектори розвитку міжнародних економічних відносин: колективна монографія / Голюков А.П., Гончаренко В.В., Гончаренко Н.І. та інші. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2018. 540. URL: <http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/14766/2/42161ce839301ec3a298d6e5b69ae2d5.pdf> (дата звернення: 17.05.2018)
22. Гнип О. Стратегічне партнерство та його моделі у міжнародних відносинах. Гуманітарні та соціальні науки: матер. III Міжнародної конференції молодих вчених. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2011. С. 162–165. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/handle/ntb/19312> (дата звернення: 24.08.2019)
23. Гончарук А. Українсько-китайське стратегічне партнерство на сучасному етапі. *Українська асоціація китаєзнавців*. 2014. № 1(6). URL: <https://sinologist.com.ua/ukrayinsko-kitajske-strategichne-pa/> (дата звернення: 15.10.2019)
24. Гончарук А. З., Кобзаренко А. М., Микал О. К. Пріоритети політики України щодо політики Азії: аналітична доповідь. Київ: НІСД, 2011. 63 с.

25. Горбачова Н. С. Можливість використання стратегічного партнерства з метою впливу на національні економічні інтереси. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/4443/Gorbachova.pdf?sequence=1> (дата звернення: 28.03.2018)
26. Грабовський С. Глобалізація: виклики і міфи: Теоретичні ескізи до теми №1 сучасного світу. *Сучасність*. 2005. № 7-8. С. 91-104.
27. Гулевська Г.Ю. Норми “м’якого права” (soft law) у регулюванні міжнародних економічних відносин. URL: http://pap.in.ua/3_2017/75.pdf (дата звернення: 12.09.2020)
28. Декларація про розвиток та поглиблення відносин дружби і співробітництва між Україною і Китайською Народною Республікою від 04.12.1995 № 156_057. Верховна рада України. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/156_057 (дата звернення: 18.12.2018)
29. Демин А. В. “Мягкое право” в эпоху перемен: опыт компаративного исследования. Монография Москва: Проспект, 2015. 233 с.
30. Дудко І. Д. Феномен стратегічного партнерства США і України: ретроспектива і сучасність. *Актуальні проблеми всесвітньої історії: стратегії партнерства і співробітництва в міжнародних відносинах: збірник наукових праць*. 2015. URL: <http://elibrary.ivinas.gov.ua/3811/1/Zbirnyk-032015.pdf> (дата звернення: 16.04.2018)
31. Європейський проект та Україна: монографія / А. В. Єрмолаєв, Б. О. Парахонський, Г. М. Яворська, О. О. Резнікова та інші. Київ: НІСД, 2012. 192 с.
32. Жлуктенко В. Україна – Китай: пролог до вдалого дебюту. *День*. 2002. №212. URL: <http://day.kyiv.ua/uk/article/den-planeti/ukrayina-kitay-prolog-do-vdalogo-debyutu> (дата звернення: 02.05.2019)
33. Жовква І. І. Інструмент стратегічного партнерства в зовнішній політиці України. *Зовнішня політика і дипломатія: історичний та сучасний виміри*. 2007. Вип.13. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nvdau_2007_13_17.pdf

(дата звернення: 12.07.2019)

34. Жовква І. І. Моделі стратегічного партнерства. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2003. № 41. Ч. II. С. 32-38.

35. Жовква І. І. Стратегічне партнерство у зовнішній політиці України. автореф. ... канд. політ. наук: 23.00.04 / Жовква Ігор Іванович; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. 2005. URL: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&Image_file_name=DOC/2005/05jiizpu.zip&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1)

[bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&Image_file_name=DOC/2005/05jiizpu.zip&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&Image_file_name=DOC/2005/05jiizpu.zip&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1)

(дата звернення: 29.04.2020)

36. Закон України Про ратифікацію Договору про дружбу і співробітництво між Україною і Китайською Народною Республікою від 15.05.2014 № 1271-18. Верховна рада України. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T141271.html. (дата звернення: 06.11.2018)

37. Зарембо К. Стратегічні партнерства без стратегії, або Чому цей інструмент не працює на користь України. *День*. 14.05.2010. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/panorama-dnya/strategichni-partnerstva-bez-strategiyi>

(дата звернення: 21.07.2018)

38. Кирилюк О. В. М'яке право як нормативна основа глобального інформаційного суспільства. *Actual problems of international relations*. 2015. № 125. Р. I. URL: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/apmv/article/viewFile/2664/2368>

(дата звернення: 17.03.2018)

39. Китай ратифікував Договір про дружбу і співпрацю з Україною. 2015. URL: http://dt.ua/UKRAINE/kitay-ratifikovav-dogovir-pro-druzhbu-i-spivpracyu-z-ukrayinoyu-165759_.html (дата звернення: 02.12.2019)

40. Колосов Ю. М. Международное право: Учебник. 2-е изд., доп. и перераб. Москва: Международные отношения, 1996. 606 с.

41. Костенко Ю. Від відносин дружби і співробітництва до стратегічного партнерства. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi->

bin/irbis_nbuvcgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/ukrdip_2011_12_172.pdf
(дата звернення: 13.06.2020)

42. Кошовий С. Шовковий шлях Китаю: територія процвітання і розвитку. *Україна – Китай. Спеціальний випуск*. 2014. №1 (6). С. 39-41.

43. Кравчук М. Проблеми досліджень міжнародних відносин. *Політичний менеджмент*. 2003. № 3. С. 124-132.

44. Крапивний І. В. Глобалізація: сутність, чинники та етапи розвитку. *Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка*. 2008. № 1. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/1117/1/18_Krapiv.pdf
(дата звернення: 08.10.2019)

45. Курнишова Ю. В. Актуальні засади формування стратегічного партнерства України і КНР. Київ: НІСД, 2010. URL: http://old.niss.gov.ua/Table/01092010/0901_dopov.pdf (дата звернення: 04.10.2019)

46. Кустарев А. Государственный суверенитет в условиях глобализации. *ПОЛИТ.РУ*. 30.10.2006. <http://polit.ru/article/2006/10/30/kustarev/> (дата звернення: 15.02.2018).

47. Левківський В.В. Новий вимір стратегічного партнерства між Україною та КНР. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 20. С. 107-110. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/20_2015/24.pdf (дата звернення: 03.12.2018); *International Weekly*. 2013. № 38-39. URL: <http://fpri.kiev.ua/wp-content/uploads/2011/01/INTERNATIONAL-WEEKLY-38-39-23.11.2013-%E2%80%9408.12.2013.pdf> (дата звернення: 09.10.2019)

48. Литвиненко О. Проблеми і перспективи нового етапу. *Україна – Китай. Спеціальний випуск*. 2014. №1 (6). 2014. С. 42-43.

49. Лозовицький О. С. Глобалізація і держава: світовий інтеграційний процес чи регіональний перерозподіл? URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej15/txts/12LOSGRP.pdf> (дата звернення: 27.05.2019)

50. Лоссовський І. Є. Стратегічне партнерство України з країнами Європи: формальне декларування та реальні здобутки. *Актуальні проблеми*

всесвітньої історії: стратегії партнерства і співробітництва в міжнародних відносинах: збірник наукових праць. 2015. URL: <http://elibrary.ivinas.gov.ua/3811/1/Zbirnyk-032015.pdf> (дата звернення: 16.04.2018)

51. Лукашук И. И. Международное «мягкое» право. *Государство и право.* 1994. №8-9. С. 159-167.

52. Лукашук И. И. Нормы международного права в международной нормативной системе. Москва: Спарк, 1997. 322 с.

53. Мавроматі О. Є. Джерела “м'якого права” в системі права Ради Європи. *Актуальні проблеми держави і права.* 2011. URL: <http://www.apdr.in.ua/v62/76.pdf> (дата звернення: 13.04.2018)

54. Майко В. А. Зовнішньополітичні та економічні пріоритети України у країнах Центральної, Південної і Південно-Східної Азії. *Економічний часопис - XXI.* 2011. № 9/10. С. 3-7.

55. Макаренко О. Ю. "М'яке право" у системі міжнародного права: доктринально-аналітичний аспект. Міжнародні читання з міжнародного права пам'яті професора П. Є. Казанського: матеріали четвертої міжнар. наук. конф. Одеса: Фенікс, 2013. С. 43-45. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/215/Makarenko_myake_pravo.pdf;jsessionid=85EE5D16C2DED031DA0C66CFF239CF8C?sequence=1 (дата звернення: 15.02.2018)

56. Мальшина К. В., Язбец М. Досвід словенсько-турецького стратегічного партнерства для України. *Актуальні проблеми всесвітньої історії: стратегії партнерства і співробітництва в міжнародних відносинах: збірник наукових праць.* 2015. URL: <http://elibrary.ivinas.gov.ua/3811/1/Zbirnyk-032015.pdf> (дата звернення: 16.04.2018)

57. Международное право: учебник / отв. ред. Ю. М. Колосов, Э. С. Кривчикова. 2-е изд., перераб и доп. Москва: Междунар. отношения, 2006. 816с.

58. Международное право: учебник для вузов / Отв. ред. Г. В. Игнатенко, О. И. Тиунов. 3-е изд., перераб. и доп. Москва: Норма, 2005. 624 с.

59. Меморандум між Урядом України та Урядом Китайської Народної Республіки про отримання безоплатної допомоги від 10.11.2015 № 156_013. Верховна рада України. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/156_113 (дата звернення: 18.10.2019)

60. Меморандум про взаєморозуміння між Державним агентством з питань науки, інновацій та інформатизації України і Міністерством науки і техніки Китайської Народної Республіки щодо надання підтримки у створенні українсько-китайського Інституту зварювання ім. Є.О.Патона від 20.06.2011 № 156_082. Верховна рада України. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/156_082 (дата звернення: 16.12.2019)

61. Меморандум про взаєморозуміння між Державним комітетом України з питань регуляторної політики та підприємництва та Асоціацією міжнародного співробітництва малих та середніх підприємств Китайської Народної Республіки від 21.10.2008 № 156_068. Верховна рада України. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/156_068 (дата звернення: 29.12.2019)

62. Меморандум про взаєморозуміння між Державною службою експортного контролю України і Міністерством комерції Китайської Народної Республіки щодо налагодження співробітництва в галузі експортного контролю від 14.10.2003 № 156_046. Верховна рада України. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/156_046 (дата звернення: 13.04.2019)

63. Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством економіки України та Міністерством комерції Китайської Народної Республіки у сфері використання інструментів торговельного захисту в міжнародній торгівлі від 18.07.2008 № 156_066. Верховна рада України. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/156_066 (дата звернення: 18.10.2019)

64. Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством економіки України та Міністерством комерції Китайської Народної Республіки у сфері розвитку торговельно-економічного співробітництва від 20.04.2011 № 156_072. Верховна рада України. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/156_072 (дата звернення: 18.10.2019)

65. Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством охорони здоров'я України та Державною адміністрацією традиційної китайської медицини Китайської Народної Республіки про співробітництво в галузі народної медицини від 14.10.2003 № 156_069. Верховна рада України. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/156_069 (дата звернення: 03.10.2019)

66. Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством охорони здоров'я України та Державною адміністрацією Китайської Народної Республіки з традиційної китайської медицини. Верховна рада України. 156_102. 05.12.2013. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/156_102 (дата звернення: 13.04. 2018)

67. Менг Хін. Українсько-китайські відносини наприкінці ХХ – початку ХХІ століття. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02 / Менг Хін; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2005. 181 с.

68. Мерніков Г. І. Модернізація України і досвід Китаю. *Стратегічні пріоритети*. 2011. № 3 (20). С. 137-145.

69. Мир культуры. Международная мозаика: сравнительный анализ культурной политики зарубежных стран. Москва: Либерей, 2003. 244 с.

70. Міжнародне право: навчальний посібник. / за ред. М. В. Буроменського. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 336 с.

71. Набиулинна М. Н. Формирование и развитие социального партнерства в сфере образования. Москва: РГБ, 2003. 436 с.

72. Науково-технічне співробітництво між Україною та Китаєм. Посольство в Китайській Народній Республіці та Монголії (за сумісництвом). 2020. URL: <https://china.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/187-naukovo-tehniche-spivrobotnictvo-mizh-ukrajinoju-ta-kitajem> (дата звернення: 08.12.2020)

73. Новиков И. А. Отношения России и Европейского союза: проблемы и факторы развития стратегического партнерства: автореф. ... канд. полит. наук: 23.00.04 / Новиков Илья Александрович; Санкт-Петербургский государственный университет. Санкт-Петербург, 2011. URL: <http://www.dissercat.com/content/otnosheniya-rossii-i-evropeiskogo-soyuza->

problemy-i-factory-razvitiyastrategicheskogo-partn (дата звернення: 11.08.2018)

74. Панкратова О. М. Вплив глобалізаційних процесів на динаміку українського співробітництва з країнами світу. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. Серія Економічні науки. 2015. № 2. С. 9-16. URL: [http://zt.knteu.kiev.ua/files/2015/1\(79\)/uazt_2015_2_3.pdf](http://zt.knteu.kiev.ua/files/2015/1(79)/uazt_2015_2_3.pdf) (дата звернення: 26.01.2016).

75. Парахонський Б., Яворська Г. Стратегічне партнерство України. Аналітична записка. *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/600/> (дата звернення: 29.09.2020)

76. Переговори Сі Цзіньпіна та Президента України щодо подальшого зміцнення стратегічного партнерства між Україною та Китаєм. 05.12.2013. URL: <http://www.dxbei.com/n/20131205/103367.html> (дата звернення: 09.02.2019)

77. План культурного співробітництва між Міністерством культури і мистецтв України і Міністерством культури Китайської Народної Республіки на 2002-2006 рр. від 05.04.2002 № 156_065. Верховна рада України. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/156_065 (дата звернення: 16.12.2019)

78. Погорелова І.С. Сучасні українсько-китайські відносини: історія становлення та розвитку. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Історичні науки*. 2010. № 19. С. 80-89.

79. Погорелова І.С. Україна і країни Східної Азії: політичний вимір сьогодення. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Серія: Політологія*. 2009. Т. 122, Вип. 109. С. 127-132.

80. Політичні відносини між Україною та Китаєм. Посольство України в Китайській Народній Республіці та в Монголії (за сумісництвом). URL: <http://china.mfa.gov.ua/ua/ukraine-cn/diplomacy> (дата звернення: 17.03.2018)

81. Пріоритети політики України щодо країн Азії. Аналітична доповідь. *Національний інститут стратегічних досліджень*. 2001. 64 с. URL: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/AZIYA.indd-266b0.pdf> (дата звернення: 07.09.2019)

82. Про нас / спільна українсько-китайська ділова рада. *Асоціація*

українсько-китайського співробітництва. URL: <https://aucc.org.ua/spilna-ukr-kit-dilova-rada> (дата звернення: 30.11.2020)

83. Про підписання Меморандуму між Урядом України та Урядом Китайської Народної Республіки про отримання безоплатної допомоги від 22.08.2018 № 563-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/563-2018-%D1%80#Text> (дата звернення: 07.11.2019)

84. Про підписання Угоди (у формі обміну листами) між Урядом України та Урядом Китайської Народної Республіки про надання Уряду України в особі Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України обладнання конференц-системи. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 09.12.2020 № 1552-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1552-2020-%D1%80#Text> (дата звернення: 30.11.2020)

85. Програма культурного співробітництва між Міністерством культури України та Міністерством культури Китайської Народної Республіки на 2013-2017 рр. від 10.09.2013 № 156_101. Верховна рада України. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/156_101 (дата звернення: 07.12.2020)

86. Протокол між Міністерством економічного розвитку і торгівлі України та Міністерством комерції Китайської Народної Республіки про внесення змін до Меморандуму про взаєморозуміння між Міністерством економіки України та Міністерством комерції Китайської Народної Республіки у сфері розвитку торговельно-економічного співробітництва від 20.04.2011 № 156_081. Верховна рада України. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/156_081 (дата звернення: 07.11.2019)

87. Протокол між Міністерством економічного розвитку і торгівлі України та Міністерством комерції Китайської Народної Республіки про періодичний обмін орієнтовними переліками експортно-імпортних товарів двосторонньої торгівлі від 20.06.2011 № 156_083. Верховна рада України. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/156_083 (дата звернення: 30.11.2020)

88. Протокол між Урядом України та Урядом Китайської Народної Республіки про внесення змін та доповнень до "Угоди між Урядом України та

Урядом Китайської Народної Республіки про співробітництво у військово-технічній галузі від 18.04.2001 № 156_063. Верховна рада України. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/156_063 (дата звернення: 07.09.2019)

89. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави: навчальний посібник. Вид. 9-те, зі змінами. Львів: Край, 2007. 192 с.

90. Ракутина Н. М. Стратегическое партнерство в региональном малом бизнесе. *Экономические и правовые аспекты регионального развития: история и современность: матер. Всероссийской научно-практической конференции с международным участием.* Елабуга, 2009. С.102–108. URL: <http://www.egpu.ru/lib/elib/Data/Content/128867578325689541/Default.aspx>. (дата звернення: 12.06.2019)

91. Резнікова Н. В. Економічний потенціал Всеохоплюючого стратегічного партнерства ЄС та КНР. *Розвиток новітніх форм міжнародної економічної інтеграції на початку XXI століття*: колективна монографія / О. І. Шнирков, А. С. Філіпенко, Р. О. Заблоцька, З. О. Луцишин та інші. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2016. URL: <http://194.44.12.92:8080/jspui/handle/123456789/3345> (дата звернення: 29.03.2019)

92. Ржевська Н. Ф. Стратегічне партнерство Україна-США: становлення та прогноз. *Політичний менеджмент.* 2013. № 1-2. С. 226-233. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/08/rzhevaska_strategichne.pdf (дата звернення: 23.08.2018)

93. Ржевська Н. Ф. Стратегічні прогнози щодо перспектив стратегічного партнерства для України. *Актуальні проблеми міжнародних відносин.* 2018. Вип. 137. URL: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/apmv/article/view/3647/3315> (дата звернення: 23.08.2018)

94. Рубанов А. А. Теоретические основы международного взаимодействия национальных правовых систем. Москва: Юрист, 1994. С. 11.

95. Седляр Ю. Інструменти зовнішньої політики держави у контексті системних змін міжнародних відносин. URL: <http://dspace.nbuiv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/26605/51->

Sedlyar.pdf?sequence=1 (дата звернення: 26.03.2018)

96. Седнев В. В. СРСР – КНР: Взаємне тяжіння. Київ: Вид-во “Знання”, 1990. 48 с.

97. Смирнова К., Березовська І. Угода з Великобританією — шлях до стратегічного партнерства та поглибленої торгівлі. *Юридична газета online*. 08.12.2020. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/ugoda-z-velikobritanieyu--shlyah-do-strategichnogo-partnerstva-ta-pogliblenoyi-torgivli.html> (дата звернення: 29.12.2020)

98. Солянова М. В. Американские концепции полицентричного мира. *Россия и Америка в XXI веке*. 2011. № 1. URL: <http://www.rusus.ru/?act=read&id=232> (дата звернення: 12.04.2019)

99. Сосюкіна О. О. Розвиток відносин України та Китаю в гуманітарній сфері: друга половина XX століття. Наукові праці. Історія. 2012. №35.

100. Співак В. Глобалізація і міжнародне співробітництво. *Актуальні питання управління. Вісник Академії управління МВС*. 2010. № 1. С. 6-15. URL: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/ucnavs_2010_1\(13\)__1.pdf](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/ucnavs_2010_1(13)__1.pdf) (дата звернення: 29.09.2019).

101. Співпраця у сфері освіти. Посольство в Китайській Народній Республіці та Монголії (за сумісництвом). 2020. URL: <https://china.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/4965-spivprasya-v-galuzi-osviti> (дата звернення: 20.12.2020)

102. Спільна декларація України і Китайської Народної Республіки від 06.09.1994 № 156_004. Верховна рада України. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/156_004 (дата звернення: 17.03.2018)

103. Спільне комюніке за підсумками офіційного візиту в Україну Прем'єра Державної Ради Китайської Народної Республіки Лі Пена. Верховна рада України. 25.06.1995. № 156_058 05.12.2013. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/156_058 (дата звернення: 15.02.2019)

104. Спільне Комюніке про встановлення дипломатичних відносин між Китайською Народною Республікою і Україною від 04.01.1992 № 156_006. Верховна рада України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/156_006. (дата звернення: 05.11.2018)

105. Спільне українсько-китайське комюніке від 31.10.1992 № 156_020. Верховна рада України. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/156_020. (дата звернення: 12.07.2019)

106. Угода (у формі обміну листами) між Урядом України та Урядом Китайської Народної Республіки про надання Міністерству освіти і науки України лінгвістичного обладнання для оснащення Київської гімназії східних мов № 1 від 11.01.2014 № 156_106. Верховна рада України. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/156_106 (дата звернення: 07.11.2019)

107. Угода (у формі обміну листами) між Урядом України та Урядом Китайської Народної Республіки про надання комп'ютерного обладнання Секретаріату Кабінету Міністрів України від 05.12.2014 № 156_107. Верховна рада України. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/156_107 (дата звернення: 07.11.2019)

108. Угода (у формі обміну листами) між Урядом України та Урядом Китайської Народної Республіки про надання Міністерству освіти і науки України комп'ютерного обладнання для загальноосвітніх навчальних закладів України від 05.12.2014 № 156_108. Верховна рада України. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/156_108 (дата звернення: 18.10.2019)

109. Угода (у формі обміну листами) між Урядом України та Урядом Китайської Народної Республіки про надання Міністерству економічного розвитку і торгівлі України телекомунікаційного обладнання від 30.03.2015 № 156_111. Верховна рада України. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/156_111 (дата звернення: 30.11.2020)

110. Угода між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Китайської Народної Республіки про надання безоплатної гуманітарної допомоги від 22.11.2013 № 156_103. Верховна рада України. URL:

http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/156_103 (дата звернення: 03.10.2019)

111. Угода між Міністерством освіти і науки України і Міністерством освіти Китайської Народної Республіки про співробітництво в галузі освіти і науки від 18.06.2002 № 156_043. Верховна рада України. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/156_043 (дата звернення: 03.10.2019)

112. Угода між Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України і Міністерством освіти Китайської Народної Республіки про співробітництво в галузі освіти від 28.03.2013 № 156_096. Верховна рада України. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/156_096 (дата звернення: 30.11.2020)

113. Угода між Урядом Китайської Народної Республіки та Урядом України про техніко-економічне співробітництво від 27.01.2015 № 156_109. Верховна рада України. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/156_109 (дата звернення: 07.11.2019)

114. Угода між Урядом України (Кабінетом Міністрів України) та Урядом Китайської Народної Республіки щодо надання Урядом Китайської Народної Республіки Уряду України безоплатної допомоги від 14.10.2003 № 156_048. Верховна рада України. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/156_048 (дата звернення: 27.05.2019)

115. Угода між Урядом України і Урядом Китайської Народної Республіки про державний кредит від 31.10.1992 № 156_011. Верховна рада України. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/156_011 (дата звернення: 14.10.2019)

116. Угода між Урядом України і Урядом Китайської Народної Республіки про заохочення та взаємний захист інвестицій від 30.05.1993 № 156_012. Верховна рада України. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/156_012 (дата звернення: 29.12.2019)

117. Угода між Урядом України і Урядом Китайської Народної Республіки про співробітництво в дослідженні та використанні космічного простору в мирних цілях від 04.12.1996 № 156_200. Верховна рада України. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/156_200 (дата звернення: 16.12.2019)

118. Угода між Урядом України і Урядом Китайської Народної Республіки

про торговельно-економічне співробітництво від 08.08.1992 № 156_008. Верховна рада України. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/156_008 (дата звернення: 03.01.2019)

119. Угода між Урядом України та Урядом Китайської Народної Республіки про науково-технічне співробітництво від 27.04.1992 № 156_007. Верховна рада України. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/156_007 (дата звернення: 04.12.2018)

120. Угода між Урядом України та Урядом Китайської Народної Республіки про створення Комісії зі співробітництва між Урядом України та Урядом Китайської Народної Республіки від 20.04.2011 № 156_079. Верховна рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156_079 (дата звернення: 06.10.2019)

121. Угода між Урядом України та Урядом Китайської Народної Республіки про надання Уряду України безоплатної допомоги від 12.04.2007 № 156_062. Верховна рада України. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/156_062 (дата звернення: 03.10.2019)

122. Угода між Урядом України та Урядом Китайської Народної Республіки про надання Уряду України безоплатної допомоги від 02.07.2009 № 156_010. Верховна рада України. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/156_110 (дата звернення: 27.05.2019)

123. Угода між Урядом України та Урядом Китайської Народної Республіки про надання Уряду України безоплатної допомоги від 02.09.2010 № 156_075. Верховна рада України. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/156_075 (дата звернення: 27.05.2019)

124. Угода між Урядом України та Урядом Китайської Народної Республіки про надання Уряду України безоплатної допомоги від 20.06.2011 № 156_080. Верховна рада України. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/156_080 (дата звернення: 07.12.2020)

125. Угода між Урядом України та Урядом Китайської Народної Республіки про техніко-економічне співробітництво від 25.01.2013 № 156_093.

Верховна рада України. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/156_093 (дата звернення: 27.05.2019)

126. Угода між Урядом України та Урядом Китайської Народної Республіки про техніко-економічне співробітництво від 05.12.2013 № 156_097. Верховна рада України. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/156_097 (дата звернення: 30.11.2020)

127. Угода між Урядом України та Урядом Китайської Народної Республіки про техніко-економічне співробітництво від 10.10.2013 № 156_095. Верховна рада України. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/156_095 (дата звернення: 18.10.2019)

128. Угода між Урядом України та Урядом Китайської Народної Республіки про співробітництво у військово-технічній галузі від 18.04.2001 № 156_055. Верховна рада України. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/156_055 (дата звернення: 16.12.2019)

129. Угода між Урядом України та Урядом Китайської Народної Республіки про культурне співробітництво від 31.10.1993 № 156_018. Верховна рада України. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/156_018 (дата звернення: 30.11.2020)

130. Угода між Урядом України та Урядом Китайської Народної Республіки про взаємне визнання документів про освіту і наукові ступені від 11.12.1998 № 156_024. Верховна рада України. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/156_024 (дата звернення: 07.12.2020)

131. Угода про план співробітництва між Міністерством культури України та Міністерством культури Китайської Народної Республіки на 1993-1995 роки від 29.07.1993 № 156_023. Верховна рада України. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/156_023 (дата звернення: 07.12.2020)

132. Угода про політичне співробітництво, вільну торгівлю і стратегічне партнерство між Україною та Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії. *Верховна рада України*. 16.12.2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/826_001-20/sp:max100#Text (дата звернення:

29.12.2020)

133. Угода про співробітництво в галузі охорони здоров'я і медичної науки між Міністерством охорони здоров'я України та Міністерством охорони здоров'я Китайської народної республіки від 31.10.1992 № 156_019. Верховна рада України. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/156_019 (дата звернення: 27.05.2019)

134. Угода про співробітництво між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Китайської Народної Республіки від 06.04.1995 № 156_054 Верховна рада України. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/156_054 (дата звернення: 30.11.2020)

135. Угода про співробітництво між Міністерством освіти України та Державним Комітетом Китайської Народної Республіки у справах освіти на 1993-1995 роки від 10.06.1993 № 156_050. Верховна рада України. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/156_050 (дата звернення: 27.05.2019)

136. Угода про співробітництво між Торгово-промисловою палатою України та Китайським Комітетом сприяння розвитку міжнародної торгівлі від 12.10.1993 № 156_053. Верховна рада України. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/156_053 (дата звернення: 14.02.2019)

137. Угода про співробітництво у галузі фізичної культури і спорту між Міністерством України у справах молоді і спорту та Державним Комітетом Китайської Народної Республіки з питань фізичної культури і спорту від 13.05.1996 № 156_061. Верховна рада України. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/156_061 (дата звернення: 03.10.2019)

138. Україна підписала низку угод с китайськими відомствами та підприємствами. *УКРІНФОРМ*. 20.04.2011. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/1179454-ukrana_pdpisala_nizku_ugod_s_kitayskimi_vdomstvami_ta_pdprimstvami_1007201.html (дата звернення: 29.12.2019)

139. Україна та Китай підписали договір про дружбу і співробітництво та низку інших документів. 2013. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/mezhdu->

ukrainoy-i-kitaem-segodnya-byli-podpisany-tri-memoranduma--05122013123500.

(дата звернення: 16.02.2019)

140. Україна-Китай. Спеціальний випуск. 2014. №1(6). URL: http://sinologist.com.ua/wp-content/uploads/2016/01/Ukraine-China_6.pdf (дата звернення: 16.12.2019)

141. Українсько-китайське співробітництво: від стагнації до прориву. *Асоціація українсько-китайського співробітництва*. 13.01.2011. URL: <http://aucc.org.ua/uk/ukrayinsko-kitayske-spivrobitnitstv/> (дата звернення: 27.04.2018)

142. Фесенко М. Глобальне стратегічне партнерство провідних акторів: теоретико-методологічний вимір. *Journal of International Relations of KNU*. 2015. Вип. 43. Ч.1. URL: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/knu/article/view/2797/2507> (дата звернення: 21.06.2019)

143. Фесенко М. Глобальне стратегічне партнерство провідних акторів: теоретико-методологічний вимір. *Journal of International Relations of KNU*. 2015. Вип. 43. Ч.1. URL: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/knu/article/view/2797/2507> (дата звернення: 21.06.2019)

144. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций? *Гуманитарный портал*. 20.01.2007. URL: <http://gtmarket.ru/laboratory/expertize/2007/2498> (дата звернення: 12.03.2018)

145. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / пер. с англ.: Ю. Новиков, Т. Велимеева. Москва: URL: <http://gtmarket.ru/laboratory/basis/3893> (дата звернення: 06.10.2018)

146. Хартія Україна-США про стратегічне партнерство. Верховна рада України. 19.12.2008. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/840_140 (дата звернення: 21.05.2019)

147. Чекаленко Л. Д. Зовнішня політика України: підручник. Київ: LAT&K, 2015. 477 с.

148. Чекаленко Л. Д. Стратегічне партнерство: плюси і мінуси. *Актуальні проблеми всесвітньої історії: стратегії партнерства і співробітництва в*

міжнародних відносинах: збірник наукових праць. 2015. URL: <http://elibrary.ivinas.gov.ua/3811/1/Zbirnyk-032015.pdf> (дата звернення: 16.04.2018)

149. Шалінська І.В. Акти “м’якого права” та міжнародний правопорядок. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2013. № 6-2. Т. 1. URL: <http://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc6-2-1/14.pdf> (дата звернення: 14.07.2019)

150. Шалінська І.В. Акти “м’якого права”: поняття та значення у міжнародному правопорядку. URL: <http://dspace.nbuu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/39605/17-Shalinska.pdf?sequence=1> (дата звернення: 12.04.2019)

151. Шалінська І.В. Ознаки та види актів «м’якого права». *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. 2013. Вип. 23. Ч. I. Том 1. URL: Шалінська І.В. Ознаки та види актів «м’якого права». *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. 2013. Вип. 23. Ч. I. Том 1. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/6594/1/%D0%9E%D0%97%D0%9D%D0%90%D0%9A%D0%98%20%D0%A2%D0%90%20%D0%92%D0%98%D0%94%D0%98%20%D0%90%D0%9A%D0%A2%D0%86%D0%92%20C2%AB%D0%9C%E2%80%99%D0%AF%D0%9A%D0%9E%D0%93%D0%9E%20%D0%9F%D0%A0%D0%90%D0%92%D0%90%C2%BB.pdf> (дата звернення: 15.20.2019)2%BB.pdf (дата звернення: 15.20.2019)

152. Шамраєва В. М. Стратегічне партнерство як інструмент зовнішньої політики держави (історіографія проблеми). *Державне будівництво*. 2012. № 1. С. 154-164.

153. Шевченко О., Кадикова І. Участь України в процесах інтеграції і глобалізації: теоретико-методологічний аспект. *Галицький економічний вісник*. 2010. №3(28). с.5-9. URL: <https://ojs.kname.edu.ua/index.php/area/article/view/1125/1057> (дата звернення: 19.08.2019)

154. Ярошенко Є., Перебийніс В. Місце України в глобальних стратегіях Китаю. Міжнародний центр перспективних досліджень (МЦПД). 2015. URL: http://www.icps.com.ua/assets/uploads/images/files/china_mesto_s.pdf (дата звернення: 03.12.2019)
155. Baxter R. International Law in “Her Infinite Variety”. *The International and Comparative Law Quarterly*. 1980. Vol. 29. № 4. P. 549-566.
156. Chinkin C. The Challenge of Soft Law: Development and Change in International Law. *International and Comparative Law Quarterly*. 1989. Vol. 38. P.50-66.
157. Czechowska L. The concept of strategic partnership as an input in the modern alliance theory. *ResearchGate*. 2013. URL: https://www.researchgate.net/publication/264257630_The_concept_of_strategic_partnership_as_an_input_in_the_modern_alliance_theory (дата звернення: 15.10.2018)
158. Europe and China: Cooperation with Complex Legal Dimensions. URL: https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/Note_Sautenet_final_eng.pdf (дата звернення: 26.12.2020)
159. Gribnau H. Soft Law and Taxation: EU and International Aspects. *ResearchGate*. 2008. URL: https://www.researchgate.net/publication/233679478_Soft_Law_and_Taxation_EU_and_International_Aspects (дата звернення: 12.05.2019)
160. Hillgenberg H. A Fresh Look At Soft Law. *European Journal of International Law*. 1999. Vol.10. №. 3. P. 499-515.
161. Kirton J.J., Trebilcock M.J. Hard choices, soft law: Voluntary standards in global trade, environment and social governance. Aldershot, UK: Ashgate. 2004. 392 p.
162. Masao Y. Standards and Statutes: ‘Soft’ Law and ‘Hard’ Law. *Cybernetics: Fusion of human, machine and information systems*. Springer Japan, 2014. p. 315-333.
163. Senden L. Soft Law in European Community Law. Hart publishing. USA, 2004. 33 p.

164. Shaw M. *International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003. 1288 p.

165. Snyder F. *Soft law and institutional practice in the European Community. European University institute Working Paper. LAW. Florence*. 1993. № 93/5. 36 с.

166. Strategic partnership agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and Canada, of the other part. Official Journal of the European Union. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:22016A1203\(03\)&qid=1497734705778&from=EN#d1e1046-45-1](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:22016A1203(03)&qid=1497734705778&from=EN#d1e1046-45-1) (дата звернення? 18.04.2019)

167. Trubek D. M., Cottrell P., Nance M. “Soft Law, “Hard Law,” and European Integration: Toward a Theory of Hybridity. 2005. URL: <http://law.wisc.edu/facstaff/trubek/HybridityPaperApril2005.pdf> (дата звернення: 17.11.2020)

168. Virally M. *Ou en est le droit international du developement? Revue juridique et politique, independence et cooperation*. 1975. № 3. p. 219-280.

169. Zerilli F.M. The rule of soft law: An introduction Focal. *Journal of Global and Historical Anthropology*. 2010. 56. P. 3–18. URL: <https://www.peacepalacelibrary.nl/ebooks/files/The%20rule%20of%20soft%20law%20An%20introduction%20Zerilli.pdf> (дата звернення: 15.07.2019)

ДОДАТОК А

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті, опубліковані у наукових фахових виданнях України

1. Гандзюра А.В. Етапи становлення договірної механізми регулювання українсько-китайського стратегічного співробітництва. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія право*. 2018. Вип. 48 (том 2). С. 165-168.
2. Гандзюра А.В., Смирнова К.В. The Role of “Soft Law” in Relations of Strategic Cooperation Between Ukraine And PRC: International Legal Analysis. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2019. Вип. 138. С. 106-113.
3. Гандзюра А.В. Особливості правових інструментів реалізації двостороннього стратегічного співробітництва між Україною та КНР. *European and Comparative law journal*. 2019. №10/1. С. 151-168.
4. Гандзюра А.В. Україна і КНР: ключові засади та перспективи відносин стратегічного партнерства. *Вісник Південного регіонального центру національної академії правових наук України*. 2020. №22. С. 227-235.
5. Гандзюра А.В. Стратегічне партнерство як інструмент реалізації міжнародних двосторонніх відносин. *Юридичний вісник Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2020. № 1. С. 376-383.

Стаття, опублікована в іноземному виданні

6. Гандзюра А.В. Концепція «м'якого права» (soft law) у формуванні засад регулювання стратегічного співробітництва. *European Political and Law Discourse*. 2021. Vol. 8. Iss. 1. P. 27-32.

Тези наукових доповідей

7. Гандзюра А.В. Правовий аналіз договірної механізми регулювання українсько-китайського співробітництва. Міжнародна науково-теоретична

конференція молодих учених «Актуальні проблеми міжнародних відносин» 26 жовтня 2017 року м. Київ. С. 94-97.

8. Гандзюра А.В. Еволюція становлення договірних відносин між Україною та КНР. Міжнародна науково-теоретична конференція «Геостратегічні пріоритети України в політичній, економічній, правовій та інформаційній сферах» 19 жовтня 2017 р., м. Київ. С. 164-166.

9. Гандзюра А.В. Акти «м'якого права» (soft law) як нормативна основа стратегії двостороннього співробітництва. Міжнародна науково-практична конференція «Еволюція Європейського Союзу: виклики сучасності та перспективи» 3 грудня 2019 р., м. Київ. *Журнал європейського і порівняльного права*. 2019. №11/3-4. С. 124-128.

Апробація результатів дослідження:

1. Міжнародна науково-теоретична конференція молодих учених «Актуальні проблеми міжнародних відносин» (м. Київ, 26 жовтня 2017 р.);

2. Міжнародна науково-теоретична конференція «Геостратегічні пріоритети України в політичній, економічній, правовій та інформаційній сферах» (м. Київ, 19 жовтня 2017 р.);

3. Міжнародна науково-практична конференція «Еволюція Європейського Союзу: виклики сучасності та перспективи» (м. Київ, 3 грудня 2019 р.).